

CUPRINSUL

- Axente Banciu :* La căpătâiul duor morminte
Horia Teculescu : Un dascăl al dascălilor: † Gh. Bogdan-Duică
- Val. L. Bologa :* Profesorul nostru Alex. Bogdan
Horia Teculescu : În ziua amintirilor
Alexandru Ceușianu : Vremuri de osândă. Revoluția 1848/1849 din perspectiva unui orașel ardelenesc (sfârșit)
- ” ” Cronica evenimentelor din 1848/49 scrisă din protopopul din Maierău Șt. Branea
- Norbert Salmen :* Scrisori vechi
Ecat. Pitiș : † Pictorul D. Cabadaev
- Al. Lascarov-Moldovanu :* Flori de lumină
Ernest Bernea : Psalm
Ecat. Pitiș : a) Gând de ducă b) Revedere
I. Al. Bran-Lemeny : Toamnă
Rainer Maria Rilke—
S. B. : Din „Das Stunden-Buch“
Günther Cr. I.— S. B. : Cântec
A. Sacerdoțeanu și A. B. : Dări de seamă

TARA BĂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODATĂ

SUB CONDUCEREA PROFESORULUI AX. BANCIU

Redacția și }
Administrația } Str. Mureșenilor No. 22, I. Brașov

Abonamente și achitări de abon. se pot face și la d. *D. Berbecar*,
com., Str. Voevodul Mihai 7.

ABONAMENTUL

PENTRU UN AN LEI 260 ACHITAT DECURSIV LEI 300 NUMĂRUL LEI 50
Pentru străinătate Lei 400—

INFORMAȚIUNI

Pentru autori

Manuscrisele primite la redacție nu se inapozază.

Autorii, ale căror articole urmează să se publice, vor fi încunoștințați despre aceasta.

Extrase din articolele publicate în revistă se pot face plătindu-se tipografiei numai costul hârtiei și al trasului.

O coală 16 p. formatul revistei.

50 ex. Lei 320, 100 ex. Lei 440, 200 ex. Lei 540

8 pag.

50 ex. Lei 230, 100 ex. Lei 270, 200 ex. Lei 320

Revista noastră tipărindu-se într'un număr limitat de exemplare, nu putem trimite câte două exemplare din același nr. în contul *unui* abonament. Ni s'ar descompleta colecțiile de rezervă. De aceea, rugăm pe toți abonații noștri ca, în interesul lor, să ne avizeze din vreme în caz că și-au schimbat domiciliul sau n'au primit vre-un număr. Reclamațiunile prea întârziate nu le putem lua în considerațiune.

*

Cine dorește răspuns, e rugat să trimită și mărcile poștale necesare. În lipsa acestora, nu li se răspunde decât la poșta redacției.

Tot așa și cei care nu se mulțumesc cu confirmarea în corpul revistei a primirii abonamentului și doresc să li se trimită și chitanța de achitarea abonamentului.

*

Oricine reține vre-un număr, se consideră abonat.

*

Meseriașilor și negustorilor care vor abona revista, achitând anticipativ costul abonamentului pe un an, dacă ni se cere, li se va anunța gratuit adresa în corpul revistei, anul întreg.

*

Cei care ne vor face 10 abonamente, plătite înainte, vor primi revista gratuit, un an.

Administrațiunea.

Lucrările și revistele primite la redacție
vor fi amintite la „Bibliografia“ acestei reviste.

Reproducerea, fără indicarea izvorului, este oprită.

ȚARA BÂRSEI

APARE LA DOUĂ LUNI ODADĂ

Redacția și administrația: BRAȘOV, STR. MUREȘENILOR No. 22

Anul VI.

Noemvrie-Decemvrie 1934

No. 6.

La căpătâiul duor morminte

de Ax. Banciu

I

De sub poajghița unei vechi rane, azi prinde a săgeta iarăși vechea durere. E durerea pe care o resimți de câte ori gândul — abătut printre crucile unui trecut cu zările arar luminate de licărul îndelung așteptatului mai-bine, — adastă, răsvrătit, în preajma mormintelor, din patru vânturi, ale celor condamnați să prop-tească, cu jertfa tinerețelor lor îndrituitoare de atâtea speranțe, șubrezitele ziduri ale temniței celor de acasă. Și între aceste tinerețe sacrificate — căci sacrificate au fost — cele mai dureros simțite au fost desigur tinerețele profesorului brașovean **Alexandru Bogdan**, răpus de un obuz rusesc, lângă Șumina Galіției, în plină, binecuvântată și atât de *multilaterală* activitate. Ce a pierdut școala românească prin moartea lui, au spus-o și o spun și azi încă cei mai competenți judecători, foștii săi elevi.¹⁾ Nu e nevoie s'o mai repetăm noi.

Dar Alexandru Bogdan n'a fost numai dascăl. Activitatea lui în cei zece ani de profesorat nu s'a limitat exclusiv la catedră. Bun cunoscător al trecutului, la curent cu ce se scria în zilele sale, atent și judicios observator al vieții, al multelor nevoi care țipau de pretutindenea, al nedreptăților și metehnelor dar și al tuturor bucuriilor neamului său, Al. Bogdan a simțit-o dela începutul carierei sale dascălești că platforma unei catedre de liceu,

1) Vezi Ax. Banciu: „Dr. Alexandru Bogdan. Pagini comemorative. Brașov 1915, și acest nr. al rev. „Țara Bârsei“.

oricât de devotat i-ar fi și oricât suflet ar difuza de pe ea, e prea mică pentru mărimea dorinței lui de a ajuta la împlinirea multelor lacune și la înlăturarea și mai multelor noastre păcate — pe care le constata și care-l mâhniau adânc —, prea ținută sub observație de ochi dușmani, pânditori, ca să-și poată desvăli și dărui de pe ea sufletul în libertatea cu care ar fi dorit să și-l desvălească și dăruiească. De aceea, el a fost în același timp și conferențiar și literat și gazetar (nu gazetar tip 1934, idealist al buzunarului, cu convingerile în funcție de suma argumentelor-bancnote, ci din stofa pleiadei ziariștilor călăuziți în scrisul lor *gratuit* exclusiv de interesele superioare, indiscutabile, ale colectivității, — din devotații unui ideal mai presus de socotelile ambițiilor mărunte ale indivizilor) activând, ca o valoare de mână 'ntâi, aproape în toate domeniile vieții noastre național-culturale: ca secretar al Astrei-Brașov, ca președinte al Suc. Brașov a „Societății pentru fond de teatru român“, ca președinte al „Reuniunii de gimnastică și cântări“, ca membru ordinar și raportor al Secției literare a „Asociațiunii pentru lit. rom. și cultura pop. român“. Și pe lângă toate acestea — cum spuneam —: ca literat, conferențiar (relevat în amintitele *Pagini comemorative*, publicate și în Anuarul LI din 1915 al liceului ort. rom. din Brașov) și ca harnic colaborator al presei (asupra cărei activități vrem să insistăm puțin de astă-dată) — în deosebi al ziarelor „Românul“ și „Gazeta Transilvaniei“ — în care lansează idei, agită probleme, discută chestii dela a căror rezolvire atârna progresul sau regresul nostru. Așa, de-o pildă, insistă pentru: completarea gimnaziului din Brad, gratuitatea învățământului în școala poporală, (vezi discursul „Probleme culturale“ citat la altă pg.) șezători pentru țărani, conferințe și cursuri pentru orășeni, casine sătești, biblioteci de împrumut, o dascălime organizată și conștientă de misiunea ei națională, o preoțime cu pregătire la nivelul celor mai de frunte oameni ai țării — căci numai dela o astfel de preoțime se poate aștepta „o reformare a spiritului omenesc prin biserică“ —, o presă independentă, condusă de personalități independente, care, fără considerare la abonați, să poată spune întotdeauna *adevărul*. Căci „*cea mai mare parte din ziare nu răspândește adevărul. Ori dacă vrei să-l afli în ele, trebuie să faci cum te sfătuește fabulistul Alexandrescu („Portretul meu“): să iai, tot ce spune, tocmai întors.*“ „Când

avea stăpân, cenzura — spune în altă parte despre presa universală — atunci nu putea spune adevărul. Acum, când ea stăpânește pe oameni, nu vrea să-l spuie, tocmai pentru ca să poată stăpâni. E ca funcționarul mic dela o administrație rea, care nu poate pârî pe mai marele său că fură, fiindcă se teme de el, iar când ajunge în locul lui, nu vrea să mai spue nimic, pentru ca să poată și el fura.“ Și în continuare: „In ce mocirle se frământă presa cumpărată de străinii unui neam ori de persoane singuratice, cu menirea specială să tămâieze pe unii și să murdărească pe alții! Și atunci cât de sus se înnalță în ochii noștri ziarele, cari sunt conștii de datorie și luptă numai pentru adevăr! Ce față ar avea azi lumea, dacă presa ar fi reprezentat totdeauna adevărul!“¹⁾

Arată primejdia pentru neam a intrării tinerilor români în funcțiile unor stăpânitori cu supremul ideal al creierii Statului unitar național maghiar.²⁾ Evidențiază, fără menajamente, cauzele pentru care meseriașii și negustorii noștri nu pot susține concurența străină.³⁾ Infierază pe intelectualii lipsiți de sentimentul demnității naționale, cari, uitând de datoria de a afirma, în toate ocaziile, drepturile limbii noastre, de dragul străinului și-o depreciază, eliminând-o chiar ei și de acolo unde legea-i recunoștea egala îndreptățire cu cea a stăpânitorilor⁴⁾ — „a drepturilor limbii pe care avem datoria să o apărăm pe toate terenele de manifestare ale vieții românești din statul acesta, din care o parte va trebui să facem să fie și să rămână pe veci a noastră, românească.“⁵⁾ Nu vom tresăla deci de bucurie nici la auzul unei piese românești, jucată în ungurește, de actori străini de sufletul nostru: de limba noastră, de doina noastră, de jocurile noastre, de cultura noastră. „Până când Românii din Ungaria nu vor avea trupă teatrală românească, ei nu au lipsă de opere românești înfățișate de indivizi cari nu-s Români.“⁶⁾ — exclamă cu ocazia venirii la Brașov a trupei teatrale ungurești a lui Komjáthi din Cașovia, ca să reprezinte opereta românească a lui Caudella și Otremba „Olteanca“ în l. maghiară, cu actori maghiari.

Dușman hotărît al renunțării la intransigența politice noastre naționale — al transacțiilor oportuniste, primejduitoare ale vigi-

1) „Adevărul“ (9G. Tr. nr. 70, 109.)

2) „Funcționarii români ai Statului“ (Românul 4|17 Ian. 1912)

3) „Meseriașii și negustorii“ (Gaz. Trans. 14|27 1912)

4) „Ne săsim“ (Românul 2|15 Aug. 1911)

5) „Poșta și telegraful“ (Gaz. Tr. 28 Ian. — 10 Febr. 1912)

6) „Olteanca“ (Gaz. Trans. 24 Iul.—6 Aug. 1909)

lenței, ale tonicului și elanului luptei pe care trebuia s'o dăm — când a 'nceput să se ventileze în unele cercuri ideea abandonării punctului prim din programul național (autonomia Ardealului) scrie: „Când soartea poporului român din Ungaria va fi asigurată prin legi, pe cari și le-ar fi creat singur, dacă ar fi trăit într'un stat independent, **atunci**, dar numai atunci, se va putea ridica în parlamentul Ungariei președintele partidului românesc și va declara: „Acum lupta noastră pentru libertate, egalitate și **frățietate** s'a sfârșit. Acum închinăm steagul în numele căruia am purtat-o, fiindcă ne-am făcut altul“.

Dar până atunci: *Sus steagul pe care stă scris: Autonomia Transilvaniei!*“¹⁾

Stigmatizează pe dezertorii dela datoria de a lupta pentru dreptate și adevăr, „pe poftitorii de onoruri ieftine“, pe cozile de topor care ne otrăvesc și ne omoară sufletul.²⁾ Nu cruță nici pe oportuniștii „cameleoni“ de altă limbă. Suflet deschis, cinstit, loial, nu putea suferi nici în politică duplicitatea, falșitatea. Pe cât era de mare admirator al politicei conștiente, dârze, fățișe, intransigente*), pe atât de mult îi repugna politica cea cu doi bani în trei pungi a concetățenilor sași. Nu odată și-a îndreptat săgețile asprelor sale imputări, uneori ironii, împotriva „politicei de cămătari“ a așa numiților „Sași negri“.³⁾

Element constructiv, îi sângerează sufletul când vede pe Român „sărac, stăpânit, plecat“ — prea plecat în fața tuturor celor care-l îmbrâncesc și nedreptățesc⁴⁾ sau pe cutare intelectual pretându-se la rol de ic desbinător al *solidarității* naționale: *condiția esențială a izbândeii în lupta cu adversarii*. „Apropiati-vă și dați-vă mână de ajutor, pentru ca cel puțin în viitor să nu mai vedem cum oprește unul, ce altul vrea să înceapă, cum încurcă unul, ce altul luminează, cum prăbușește unul, ce altul a ridicat“ — strigă îndurerat adresându-se intelectualilor.⁵⁾

1) „Autonomia Transilvaniei“ (Gaz. Tr. 20 Apr. n. 1912)

2) „Copia politicei ungurești“ (Gaz. Tr. nr. 43, 1912). „Încă o broască“ (Românul 1 Martie n. 1912)

3) Vezi articolele: „Was kostet es?“ (Gaz. Tr. nr. 146 și 147 din 1909); „O lecție de politică cinstită“ (Idem, nr. 152 și 153 din același an); „In cotitura drumului“ (Românul nr. 239 din 1911).

4) „Neam de iloți“ (Gaz. Tr. 19 Iulie — 1 Aug. 1909)

5) „Probleme culturale“ (Gaz. Tr., Aprilie 1907)

*) „Idealuri“ (Gaz. Tr. 4—17 Febr. 1912).

Sau, într'alt articol, dupăce constată câtă *înșelătorie* e în politica intereselor de viață ale unei țări, se întreabă, *cu sufletul plin de amărăciune*: „dacă nu s'ar putea schimba de-odată, ca printr'un farmec, întreaga viață politică a lumii? Să nu mai fie acea încercătură de ițe, ce se face pe ascuns, ca într'o cameră obscură; ci să fie o luptă pe față, în care să cadă și să moară numai idei și sentimente urâte, iar oamenii cari le-au avut să rămână în viață, pentru ca să ajutore înfăptuirea ideilor și simțămintelor mai frumoase, mai senine, mai nobile decât au fost ale lor, pe cari le-au părăsit ca omul ce luptă pentru stârpirea șarlataniei omenеști!“¹⁾

Tot atâtea preocupări care vădesc nu numai un spirit sagace, ochi larg deschiși asupra rănilor și nevoilor organismului nostru național, ci și înțelegerea justă a mijloacelor de remediere; iar în cazurile din urmă, marea mahnire a unui suflet curat, drept, onest, înălțat, altruist, în fața necinstei, a egoismului, a răutății omenеști, mai ales a celor mari și tari — „a stăpînitorilor“ — cari „văd în politică nu o sarcină și o slujbă plină de responsabilitate, nu iubire, ci o îndeletnicire diletantică, un joc de-a baba-orba cu viața și liniștea și fericirea cetățenilor, văd în ea *ura!*“

Pentru ei nu există un Ion al lui Gheorghe din cutare sat de pe deal, care încă ar vrea să trăească mulțămît în scurta sa viață de om. Nu există pentru ei nici popa Vasile, nici dascălul Dumitru, nici lelea Marina și nici Ionuț și Niculiță și Pătruț și Anicuța. Pentru ei există numai: unu, doi, trei, patru, cinci trupuri omenеști; un număr fix; fără voință, fără inimă, fără suflet“....

....Nu este suflet în politica de azi. Iar ca să fie, ar trebui să-l aducă toți cei ce au unul curat, bun, iubitor, înălțat. Să-i dea suflet oamenii, cari n'au de apărut interese egoistice. Să-i dea, venind cu toții, artiștii, poeții și învățații, *dacă* aduc cu ei unul curat și înălțat. Dar să nu-l dea atunci nici ei, cum ni-l iau nouă politicianii de azi: cu țărăita, ci întreg, ca o jertfă adusă Umanității.

Va fi aceasta oare înaintea Judecării din urmă?“²⁾

Cu greu. Fiindcă tot el constată că diriguitorii Statului — prin politica lor nedreaptă, părtinitoare, înveninatoare de suflete — chiar când e vorba de un act de caritate creștinească, te face să-ți retragi mâna cu obolul. pentru că cel care te stăpânește te-a 'nvățat să te gândești, și în astfel de prilejuri, că tu trebuie să fii întâi Român și-apoi om.³⁾

1) „Omeopați, alopați și șarlatani“ (Gaz. Tr. nr. 71, 1912)

2) „Politica cu țărăita“ (Gaz. Tr. 15/28 Apr. 1912)

3) „Caritate și politică“ (Gaz. Tr. 5/18 Mai 1912).

Dar privirile lui Al. Bogdan nu se opriau la poalele Tâmpei, nici la cele ale Carpaților. Cu același palpitant interes cu care urmărirea și stigmatiza — când erau de stigmatizat — manifestațiile Românilor ardeleni sau pe cele ale deținătorilor puterii de stat, le urmărirea și critica și pe cele ale fraților săi de dincolo de Predeal. Activitatea sau prea puțină activitate a societăților culturale, lipsa guvernelor românești dela datoria lor,¹⁾ viața mizeră a țărâniei sau cea prea luxuriantă a „boierilor“,²⁾ toate aveau în Al. Bogdan un judecător sever, dar întotdeauna dela înălțimile obiectivității — a cărei cumpănă n'o puteau înclina considerațiunile de ordin personal, de gașcă sau de partid — și de-o îndrăsneală de opinii, pe care nu și-o putea permite decât unul care, nefiind înjugat la carul intereselor nimănui altuia decât ale neamului, se considera — peste hotarele politice dovedite efemere — atât de indisolubil contopit cu acesta, încât putea spune despre sine, fără sfială: „(Conștiința mea națională) este o părțică din conștiința națională a întregului nostru neam. Și îmi închipuiesc, că dacă această singură părțică ar cădea, s'ar dărăpăna întregul.“³⁾

Așa, de-o pildă, în articolul închinat lui Eminescu, la aniversarea duor decenii dela moartea acestuia, scria: „*Inima ta nu a svâcnit de durere, când încă odată s'a îngropat în margini de drum „tre-cutul“ țării, care-și cerea drepturile în prezent, când oțelul înveninat de ura dintre frați culca la pământ pe țărâni anului 1907, din al căror sânge vărsat de veacuri s'a plămădit pământul, pe care-l îngrășa această Românie mândră; mai mândră decât tare? Minte ta nu se întunecă acum cu totul, când înțelegi, că advocați și magistrați, înalți ori neînsemnați, își arată străinilor, pe partea cărora nu e dreptatea, pungile goale, pentru ca ei să li le umple?“⁴⁾*

Sau, cu ocazia înființării episcopiei greco-catolice din Hajdu-dorog, scriind un articol (pe care-l datează din Viena și-l iscălește T. A.), aduce învinuiri directe *diplomației românești*, pentru dezinteresarea ei la această lovitură dată bisericii românești și pregătită de zeci de ani de guvernul unguuresc, care prin atacuri conștiente, pregătite în ascuns, tinde la „*întârzierea desăvârșirii unității noastre culturale*“ „*destrămând și rupând tot ce ne ține laolaltă*“.

1) „Drumul cel adevărat (Românul 2—15 Oct. 1911).

2) „Diagnoza unui ministru“ (G. Tr. 2 Iunie n. 1912).

3) „Meșterul Manole“ (Românul nr. 59, 1911).

4) „Eminescu“ (Gaz. Tr. 17—30 Iunie 1909).

„Ne-a surprins — spune Al. B. — și legea lui Apponyi, ne-a surprins și acest acum foarte serios și conștiu atac în contra bisericii noastre.

„Dar dacă responsabilitatea pentru nepregătirea noastră în fața legii lui Apponyi ne atinge numai pe noi, Românii din Ungaria, atacul cel mai nou, pe care-l încearcă călugării unguri și guvernul unguresc, n'ar fi putut ajunge în stadiul, în care se găsește, dacă ar exista într'adevăr acea **deplină** unitate culturală, spre care năzuim cu toții. Vrem să zicem că diplomația românească ar fi trebuit să simtă încercările diplomaților unguri!

„Pentru a avea un astfel de succes diplomatic — și înseamnă a avea un succes, când un diplomat descopere de cu vreme pregătirile unui tănuuit atac, — ar trebui cu ministrul plenipotențiar al României la Roma să aibă pe lângă celelalte multe însușiri, necesare unui om care joacă la tabla de șah, unde figurile reprezintă popoarele, ar trebui să mai aibă încă două însușiri:

„Să fie deplin orientat asupra vieții poporului român din Ungaria și Austria și

„Să se orienteze în politica ce-o face — și pe care-o va face chiar **contra** indicațiilor domnului ministru de externe, dacă va ști să o facă fără să se simtă decât de aceia, **pentru** cari ori în **contra** cărora este îndreptată — să se orienteze după principii și sentimente, pe cari i le impune existența aceluia puternic brâu de Români cari înconjură statul României și-i țin parecă strajă ca să se poată desvolta în pace.

„Și această politică ar putea-o face și alți miniștri plenipotențieri nu numai cei dela Roma“.... fiindcă „nouă ne vine a crede, că dacă va succede atacul îndreptat de guvernele ungurești contra bisericii noastre gr. cat., atac care poate succede numai dacă este sprijinit de Vatican, atunci vina cea mare o poartă... unitatea noastră culturală, a cărei putere nu se simte și în acțiunile diplomației românești, cum ar fi firesc să se simtă“.¹⁾

Dar dacă în această chestiune nu-l cruță, nu-și precupețește vorba bună, când poate s'o spună. Așa, după serbările sindicatului presei din 1912, tot el e care scrie: „Dela guvernul României ar putea învăța și guvernele noastre, cum trebuie ajutați ziaristii, nu întemnițați și gătuți.

Două țări! Și cât de deosebite în politică, în scopurile, în cultura lor! Și în viitorul lor“.²⁾

1) „Drumuri neumblate“ (Gaz. Tr. 11—24 Febr. 1912).

2) „Comentariile zilei (Gaz. Tr. nr. 114. 1912).

Privindu-și deci neamul sub aspectul lui unitar, nefragmentat de granițe politice, se simția nu numai îndreptățit, ci dator (o datorie pe care o impunea întregii prese ardelene) „să discute chestiuni cari agită opinia publică și partidele politice din România, ca și când și noi am fi cetățeni ai aceluia stat”¹⁾ „decu interesul și dragostea, pe care ar arăta-o un cetățean al României”²⁾ fiindcă „regenerarea și prefacerea României nu se poate închipui fără sprijinul nostru (adică al Românilor din Ungaria)”³⁾ Pentru a se putea păstra însă obiectivitatea și tonul urban în discuție, fără „ofense și injurii la adresa persoanelor nesimpatizate” pune restricțiunea: Numai Românii cari trăesc în România vor putea scrie în ziarele de acolo despre stările de aici, și numai Românii din Ungaria, cari trăesc în Ungaria, vor putea scrie în ziarele de aici despre viața politică de acolo!⁴⁾

„Presa ardeleană va trebui apoi să sprijinească orice mișcare și orice instituțiune din România, menite a fi un element de prefacere și de regenerare a țării, și în deosebi va trebui să le sprijinească cu toată puterea, ori de câte ori li s'ar pune în cale, acolo în România, piedeci pe cari singure nu le-ar putea învinge”⁵⁾ Și condeii lui Alex. Bogdan, purtat de-o rară dragoste de neam și de-o masivă, trufașă, a-toate-subordonătoare conștiință națională,⁶⁾ se transforma când în bisturiu adânc pătrunzător în organismele bolnave, când în spadă de atac, — grea, necruțătoare, — când în scut de apărare sau aripă ocrotitoare, — după cum era vorba de asupritori sau de asupriți, indiferent că ei erau din Ardeal sau de peste Carpați.

„La noi țărănul muncitor e mai apropiat de Românul cu stare bună -- spune într'un articol — „Atacul înțepit al dușmanilor” i-a apropiat și „silit să se'nfîlnească pe un loc comun, unde înțelegerea era promovată de pericolul comun”, dar nu e așa în România, unde conștiința datoriei celor bogați a trebuit trezită prin foc și bubuituri de tunuri.”⁷⁾

1) (Românul 4—17 Mai 1911).

2) „Lămuriri”. (Românul 18—31 Oct. 1911).

3) „Drumul cel adevărat”. (Românul 2—15 Oct. 1911).

4) „Independența presei ardelene” (Românul 17 Mai n. 1911).

5) „Lămuriri”. (Românul 18—31 Oct. 1911).

6) Chiar prilejurile comemorării unor scriitori străini le folosește spre a trage, din opera lor, indemnuri pentru noi, stimulând dârzenia și îndărătnicia luptei noastre. Cazul autorului „evangeliei popoarelor asuprite, cari își cunosc trecutul și vreau să-și făurească singure viitorul” a lui „Wilhelm Tell”. Pentrucă „Schiller e o putere, de care va fi bine să ne folosim, căci să nu uităm că prin scrierile sale el a contribuit mai mult decât un general la unificarea Germaniei”. („Schiller” G. Tr. 11 Nov. n. 1909).

7) „Diagnoza unui ministru” (Gaz. Tr. Nr. 110, 2 Iunie n. 1912).

Obsedat de imaginea unui neam care să poată riposta, cu fruntea ridicată, tuturor celor care ar vrea să-i umilească mândria: „*Ne-am îmbogățit prin noi înșine, ne-am întărit prin noi înșine, ne-am înălțat singuri; nu cunoaștem pe nimeni pe fața pământului căruia să-i fim datori cu mulțumită. Noi mulțumim numai bunului D-zeu*“¹⁾ — prin conferințe, conversații, articole de ziar sau de revistă, exaltează această mândrie. „*Tot ce purcede dela un Român e românesc, tot ce săvârșește un Român e muncă românească, întreagă răsplata ce-o va avea e ban românesc. Fiindcă a muncit pentru el un Român, fiindcă l-a câștigat ca să dea de mâncare copiilor săi români, fiindcă îl primește din mâinile unuia, care-l dă în schimbul muncii românești. Tot ceea ce se face prin Români e românesc*“, — scrie altădată.²⁾ Agită îndeosebi problema culturalizării, „*a întemeierii pe vecie a culturii românești în țările și 'n locurile noastre*“, a necesității cunoașterii „*puterii trecutului nostru de cultură*“, care se va putea face mai bine prin înființare de instituțiuni culturale, căci cu fiecare din acestea „*se pornește o nouă undă, un nou val de putere sufletească, care nutrește, crește, și uneori sfarmă mai sigur decât ciocanul ori cnuta*“.³⁾ Pentru trăinicia clădirii culturii naționale românești „*trebuie să aducem (insă) jertfa din legendă. Și jertfa ce trebuie zidită în temeliiile culturii românești este: ambițiunea proastă, invidia neagră, sgârncenia de ghiață, cari însușiri singure caracterizează masele intelectualilor români, în deosebi dincolo de munți*“.⁴⁾

Căci noi nu putem înlocui „*puterea și favorurile de cari nu avem parte decât prin înțelegerea noastră a celor puțini, dar tari prin ideal și muncă*“.⁵⁾

De aceea, cu ocazia izbucnirii conflictului dintre conducătorii Tribunei și Comitetul Național, dându-și seama de efectele dezastruoase pentru lupta grea pe care trebuia s'o susțină neamul cu puterea celor cu pâinea și cuțitul, face apel la Nicolae Oncu (șeful Tribunei) să pună capăt acestui conflict atât de dăunător intereselor naționale, aducând jertfa pe care o adusesese odinioară meșterul Manole: „*să zidească în zid pe femeia ce se numește: Ambiția*“. Altfel se surpă zidurile mânăstirii!⁶⁾

1) „*Testamentul lui Mureșianu*“ (Gaz. Tr. 19 Iun.—2 Iul. 1909).

2) „*Munca românească, — pâne unguerească*“ (Gaz. Tr. 4-17 Aug. 1909).

3) Probleme culturale. Discurs ținut la 21 April (Gaz. Trans. April 1907)

4) Un discurs (Gaz. Trans. nr. 60. 1909).

5) Ibid.

6) „*Meșterul Manole*“ (Românul, nr. și anul citat).

Dacă nu se va găsi „o formulă care să dea din nou încrederea în puterile noastre tuturor acelora cari au pierdut-o... am pierdut pentru totdeauna unitatea acțiunii politice a Românilor din Ungaria și poate nici odată nu o vom mai avea“ — spune într'un alt articol din același ziar.¹⁾

Ne-ar duce prea departe, pentru cadrele reduse ale acestui articol, trecerea în revistă a tot ce a muncit și scris Al. B.²⁾ în această direcție. Intreaga această parte a activității lui, identificată fiind prin iscălitura pusă pe tăieturile de gazete rămase pe urmă-i, va trebui adunată și publicată. Astra, în cadrele căreia și-a cheltuit o bună parte a energiei sufletului său neodihnit, sau Sindicatul presei române din Ardeal și Banat, care se poate mândri cu acest predecesor, și-ar crea, prin editarea moștenirii lăsată de Al. B., nu numai un titlu la recunoștința tuturor celor care se interesează de sbuciumul și contribuția celor care-au frământat sufletele, pregătind calea triumfului dela 1918, ci ar face și o operă de echitate postumă, reintegrând în drepturile sale — nu la recunoștința neamului, pentru că nu pentru aceasta a muncit — ci la rămânerea în proprietatea numelui căruia-i aparține opera acestui distins, devotat și neodihnit slujitor al nației sale, — operă în mare parte neiscălită, pe cale deci de a trece în patrimoniul altora. Căci opera sa nu e operă de duzină. În ce privește articolele-i de ziar, dovada ne-o servesc însăși ziarele. Aproape toate articolele sale au fost publicate ca articole prime. O altă dovadă a aprecierii superiorității condeiului acestui dascăl de limba și literatura română ne-o servește dl prof. Iorga, care încă la 23 Apr. 1906 îi cerea „stăruitor“ colaborarea „prin articole de judecată asupra stărei de lucruri de acolo“, (înțelege: Transilvania) la ziarul ce avea să apară la 10 Mai și care „va cuprinde rubrici permanente privitoare la Românii din orice loc. Și pentru asemenea rubrici îmi trebuie, spune d-l Iorga, colaboratori de o cinste și de o cultură deosebită.“

Distingerea articolelor sale de redacțiile ziarelor, ca și oprirea ochiului ager al d-lui prof. Iorga asupra lui Al. B. nu trebuie să mire pe nimenea, fiindcă scrisul acestuia se remarcă nu numai

1) „Ostracismul nostru“ (Românul dela 4—17 Aug. 1911).

2) Studiile și articolele sale de natură literară etc., ca și cele de politică, *semnate*, au fost publicate în mai sus citata lucrare: „Dr. Alexandru Bogdan. Pagini comemorative. Brașov 1915.

prin fondul ideilor, ci și prin forma în care știa să-și înveșmân-teze ideile, care, în scrisul lui, se destilează în vorbe, imagini și construcții cu rezonanțe ce te urmăresc vreme îndelungată.

Numai când se va cunoaște întreaga moștenire pe care ne-a lăsat-o acest suflet — căci a fost mai mult suflet decât trup — își vor putea da seama cei de azi de cecece a pierdut Ardealul, mai bine zis românismul, pe câmpul de lângă Șumina. Numai atunci se va înțelege și reîmprospătarea pioasă de azi a amintirii lui, durerea care a cuprins Ardealul românesc — vădită în zia-rele vremii — și jalea neconsolabilă a celor care au asistat la parastasul ce i s'a oficiat în Bis. Sf. Nicolae din Șcheii Brașovului (pe care nu cred c'au sfințit-o vreodată lacrimi mai multe și mai calde ca'n acea zi de îngemănare a unor dureri rămase mute, căci nimenea nu s'a încumetat atunci să le tălmăcească în cu-vinte) după consumarea crimei care ne-a zguduit sufletul în toamna însângerată a anului 1914.

Și durerea noastră, deși peste mormântul părăsit dela Șu-mina codrul și-a așternut de douăzeci de ori podoaba-i vestejită, rămâne neconsolată. O ține mereu vie conștiința valorii celui rămas sub glie străină și — judecând după calitățile-i afirmate în scurta-i activitate cultural-națională — conștiința capitalului pe care l-a pierdut neamul în acești 20 de ani de când stupidul obuz a pus pecetea morții pe creierul și inima atât de frumos înzestrate ale lui Al. Bogdan. O ține vie, fiindcă pierderea lui a fost o lovitură care a isbit în plin nu numai în inima unei familii sau în cea a unor prieteni, — ea a isbit în sufletul unui neam cu atâtea nevoi și cu atât de puține energii creatoare, de talia lui Al. Bogdan.

Iată de ce profesorul, ziaristul, literatul, omul de aleasă cul-tură, Românul dintr'o bucată care a fost Al. Bogdan, va supra-viețui încă multă vreme data de 19 Oct. 1914, fiindcă prin răsadul pe care l-a lăsat în sufletul celor ce-au avut vr'un contact cu su-fletul lui (și câți nu l-au avut pe urma scrisului său!) el a rămas încă multora — cum o dovedesc și mărturiile a duor foști elevi ai săi, din paginile acestui nr. de revistă — îndrumător și stegar și de dincolo de buza genunei veciniciei.

Și nu sunt multe suflete în viața neamurilor care să aibă această mângăiere.

II

Nu se uscaseră încă rândurile de mai sus — închinatelor memoriei profesorului Alexandru Bogdan — și gândurile ne purtau încă, înduioșate, cu 20 de ani în urmă, înainte de bubuitul tunurilor la Dunărea sârbească, apoi la ziua plecării din Brașovul tinerețelor și activității sale spre mormântu-i din pământul străin al Galiției a unui tânăr sublocotenent în rezervă, când, pe străzile aceluiași Brașov, fulgeră vestea lugubră că Moira a pus brusc punct unei alte vieți nu de toate zilele, din aceeași familie, — a vieții profesorului academician **Gheorghe Bogdan-Duică**. Fulgerătoare a fost moartea fratelui mai mic, fulgerătoare a celui mai mare. Și regretele, — cu repercusiuni adânci, generale, în ambele cazuri. Pentru cel dintâi, stârnite de spulberarea îndreptățitelor nădejdii legate de una din cele mai frumos înzestrate tinerețe ale generației sale, tinerețe care ne aparțineau, dar care au fost sacrificate — pentru un ideal care nu era al lor — de megalomania fără margini a celor ce nu voiau în jurul lor decât nații cu capete plecate. Cele din urmă, explicabile prin conștiința rarei puteri de muncă, pusă în serviciul științei românești — forță pe care a dus-o de-acum pentru totdeauna cu sine — și a uriașului capital de cunoștințe, acumulat în craniu-i ibsenian în curs de mai bine de patru decenii, zi de zi, adeseori noapte de noapte, cu o pasiune pe care n'au putut-o egala decât doar hărnicia, agilitatea și îndrăsneala condeului — care n'a cunoscut rugina odihnei până în ceasul săvârșirii de veci — al acestui iscusit ispititor al adevărilor nemărturisite, al resorturilor sufletetor de azi și de ieri, — al neostenitului scafandru în apele învălmășite ale apuselor vremi. Căci Gh. Bogdan-Duică nu era din seria istoricilor literari care se mulțumesc cu ce primesc de-a gata. El nu se impresiona de aparențe, de aureole. Nu era dintre închinătorii fetișilor. Cu o sete arar egalată la noi, se afunda în labirintul trecutului, răscolind matricole și arhive, spre a stabili paternitățile *reale* ale atâtor opere, fecundate și hrănite nu de cei sub a căror firmă le cunoșteam noi, ci de părinți străini.

Căuta să separe penele de împrumut de cele care constituiesc proprietatea reală, exclusivă, a celui ajuns — poate rătăcit sau

introdus de interesați ori nepricepuți — în panteonul valorilor noastre literar-culturale.

Dar G. B. D. n'a făcut numai istorie literară. Nu-l interesa numai trecutul. Actualitatea, cu oamenii și problemele ei la ordinea zilei, îl pasiona în egală măsură. A cunoscut și valurile vieții politice. A stat chiar în isbeliștea lor. A luptat împotriva lor. A rănit și a fost rănit. Temperament combativ, nu ocolea lupta. Dimpotrivă, era bucuros de ea. Poate și de dragul fierbințelii în care te ține încheștarea ei, dar și pentru elucidarea adevărului care trebuie să țâșnească pe urmă-i. De aceea, nu odată a provocat-o el însuși, creindu-și, fără să fi fost nevoit, adversari, pe care nu arareori și i-a făcut dușmani pe viața întreagă.

În aceste măsurări ale forțelor se vor fi aruncat jigniri, vor fi rămas poate chiar răni, necicatrizate încă, pe urma lor. În dogoreala luptei, se va fi tras poate uneori peste țintă sau alături de ea; se vor fi formulat concluzii care se resimt poate de slăbiciuni inerente și celui mai sever, mai „imparțial“ judecător al contemporanilor săi. Vor veni însă, mâne, judecătorii neamestecați în focul luptelor ce s'au dat, cu cântarul judecății neinfluențat de simpatii sau antipatii, de preferințe ori resentimente și, verificând exactitatea datelor probatorii și onestitatea afirmațiunilor dificultate ca lipsite de obiectivitate, vor stabili de partea cui e adevărul. Și atunci, acesta, de va fi de partea lui, va spori, peste voința adversarilor de azi, moștenirea de valoare necontestată, pe care o lasă azi la vârsta de 68 de ani, acest dârz bătrân, — cu suflet mai tânăr însă decât al multor tineri — *bun comun*, nației sale, augmentând înălțimea soclului merit să sprijine bronzul eternizării unei râvne după adevăr și lumină — supărătoare uneori pentru cei căzuți în bătaia ei —, bronzul intangibil pentru dintele vremii, imortalizator al unui erudit exemplar al intelectualității românești.

În căminul revistei „Țara Bârsei“, sub icoana sufletească a celui care a distins-o dela începuturile ei cu prețioasa-i colaborare, va arde, cât timp va dăinui, candela recunoștinței.

Un dascăl al dascălilor:

G. Bogdan-Duică

(1865—1934)

de Horia Teculescu

I

După noi, vor veni, odată, alții. Aceia vor fi mulți, rânduri dese ca iarba câmpiei, ca ciucurii brazilor. Aceia vor fi mulțimile culturii românești, în sfârșit românizate de-săvârșit.

G. B. Duică

Pe sub poalele Tâmppei; minunat decor de feerie, ceas solar pentru anotimpurile cari își revarsă'n frunzele arborilor culorile dominante, dela verdele viu al primăverii până la sângeriul toamnei, dela trandafiriul dimineților până la albastrul amurgurilor liniștite; a fost întotdeauna un vad mare de oameni.

De când se pomenește în cronică, neamuri multe de oameni au trecut pe aci, cu gând vrășmaș, mai totdeauna, sau cu suflet pașnic, câte-odată. Așezarea străveche a rămas neclintită, și'n cursul vremurilor voivozi români și-au purtat pe aci pașii, înfrângând pe vrăjmași, sau ctitorind biserici. Pe aci treceau Carpații ciobanii împăcați cu moartea, în urma „oițelor bârsane“, pe aici cărturarii răsvrățiți. Un revărsat de zori pentru întreg neamul a pornit de aici, prin tiparul lui Coresi, care a prins întâia oară la noi sub teascurile strănte gândul sufletelor largi.

Pulsul vieții unitare românești a bătut aci puternic, din vremuri străvechi, și spiritul cărturăresc a fost mereu viu, înaripat de farmecul naturii. Din culmea dealurilor apărea șesul întins, care deschidea în sufletul copiilor mai răsăriți ai locurilor orizonturi cuprinzătoare.

În acest mediu, dintr'o familie cu veche tradiție, adevărată dinastie românească de cărturari (dacă ne gândim și la înrudirea cu N. Iorga), au apărut: I. Bogdan, slavistul, Gh. Bogdan, strălucitul dascăl al dascălilor, prof. univ. Șt. Bogdan și îndrumătorul tinereții noastre Al. Bogdan, mort pe câmpul de luptă, la 1914.

Gh. Bogdan și-a făcut studiile în orașul de naștere, la liceu cu atmosferă maioreșciană și cu însuflețire față de poezia lui Eminescu. Dela N. Popea a'nvățat dragostea de limba românească, exprimarea frumoasă și scrierea corectă. „Neica Niță“ socotea drept o mare rușine să fii Român și să nu știi scrie și vorbi corect românește. Elevul destoinic s'a apropiat de sufletul dascălului luminat, iar la societatea literară domina cu spiritul-i critic, care începuse a se pronunța. În tovărășia de năzuințe a tatălui meu, îndrumat de frațele mai mare și alimentat cu lectură germană, Gh. Bogdan ajunsese tânărul ce! mai bine pregătit din generația sa. Reliefat de ziarul sășesc, pentru o vorbire ținută în limba germană, faima tânărului talentat creștea.

După contactul avut la Brașov cu cartea germană, anii de studii din Germania au fost hotărâtori pentru temeinica sa formare sufletească. Acolo s'a disciplinat sufletul său svăpăiat, acolo s'a deprins cu munca sistematică, câștigând pasiunea pentru cercetări și analiză amănunțită.

În redacția „Tribunei“ dela Sibiu îl aștepta îndrumarea lui I. Slavici și prietenia lui Gh. Coșbuc. Dar îndrăselile mari de afirmație românească pe atunci erau scump plătite. Gh. Bogdan, expulzat din Ardeal, trece pe poteca lui G. Lazăr.

Expulzat și din Bucovina, unde redacta gazeta de afirmare națională (Gazeta Bucovinei), Gh. Bogdan a ajuns profesor la Focșani, apoi director de liceu la București. Suflet dârz de luptător, nu s'a oprit la lecțiile dela catedră, a scris mereu în reviste și ziare, a scormonit întreagă biblioteca Academiei, a luat parte la adunările dascălilor, a editat scriitori de valoare și a adus cuvânt cald de apărare Ardelenilor, la adunările „Ligii pentru unitatea culturală a tuturor Românilor“. Războiul pentru întregire l-a aflat în tranșeele de gândire și însuflețire a neamului. Bolnav, a rămas la București, de unde, sub ocupație, a fost dus în Bulgaria. Astfel, cu tot dreptul, avea rara mândrie de a fi fost expulzat din trei țări.

Sărbătoarea unirii l-a adus profesor la universitatea din Cluj, decan și rector al celei mai mari instituțiuni de cultură din Transilvania. Pe lângă cursurile cari atrăgeau miile de studenți, a răscolit toate arhivele din Ardeal, trezind îndemnuri spre cercetări serioase în rândurile profesurii.

Așa l-a găsit moartea, la muncă, în orașul nașterii sale, unde avea să prezideze un examen de bacalaureat. Par'că l-ar fi chemat cărările copilăriei spre Heidelbergul lui de altă dată, spre Brașov. Neodihnitul dascăl a murit în mersul muncii, sub povara anilor, cu sufletul tânăr. Incordat mereu spre cercetări, omul acesta n'a avut timp să trăiască, în sensul vulgar al cuvântului... sau a trăit cu adevărat, muncind, și a murit muncind, cât mai frumos s'ar fi putut... o energie care s'a revărsat tumultuos până în marginea mormântului.

În lumea noastră, unde mulți mor de urât, iată un om răpus de sarcina chemării. Splendid simbol, frumos sfârșit și strașnică muștrare pentru mulți. Astfel, nu numai viața, ci și moartea lui rămâne un îndemn la muncă.

II.

In orice om este o idee; orice viață se poate reduce la o idee fundamentală, care a hotărît tot restul vieții, la o tendință activă de proprie realizare în opera personală închinată societății.
G. B. Duică

Urmașul lui Maiorescu la Academia Română a fost o personalitate complexă. Sub privirea lui ageră a cuprins aproape toate problemele culturii, deaceia îl privim nu numai ca istoric literar, ceea ce a fost în primul rând, ci ca pe un critic al vieții românești, în general. Activitatea sa vastă cuprinde peste 50 de volume și broșuri, iar în parte este risipită prin reviste, sau a rămas în manuscris.

În studiile privitoare la istoria literaturii a adus o serioasă metodă de cercetare, o disciplină severă care-l făcea să nu afirme nimic fără dovezi, o conștiință literară care-l îndemna spre cele mai amănunțite analize; sistemul cugetării sale îl ducea la epuizarea subiectului. Aceeași pasiune și în critica literară. Servească de model analiza „Luceafărului” lui Eminescu, reliefaarea valorii estetice a operii lui Sadoveanu (în răspunsul la primirea acestuia la

Academie), sau cursurile în cari descoperea frumusețea versurilor din poema „Conrad“ a lui Bolintineanu. E vrednică de amintit stăruința cu care a analizat opera lui Alecsandri și imensul material adunat privitor la Eminescu, a cărui ediție definitivă plănuise s'o publice. Simțindu-se umilit, după cum mărturisește, de lipsa de interes față de începuturile eroice ale literaturii noastre, scrie neîntrecuta sa operă: *Istoria literaturii moderne*; o amănunțită cercetare asupra primilor poeți munteni.

El fixează „valorile istorice“, peste cari trece „graba criticei de foileton“, care e preocupată de „valorile relative“. Astfel, în I. Văcărescu vede sufletul literar al epocii sale, dar îi constată lipsa de simțire adâncă și puțina energie imaginativă.

Epoca lui Eliade este înfățișată pe larg, în aproape 200 de pagini. Mai limpede ca oriunde apare personalitatea bogată a acestuia, care timp de „cincizeci de ani a răscolit mereu sufletele“ și ai cărui elevi „par raze aruncate de un soare cald, în toate direcțiile“.

Concepând istoria literaturii ca pe o istorie a vieții românești, lămuritoare a evoluțiunii noastre literare, preciza necesitatea cercetărilor analitice, cari să posibilizeze, peste 50 de ani, pentru un spirit sintetizator: o psihologie literară evolutivă, sigură, a curențelor și a scriitorilor fixați exact în ele; o expunere a mijloacelor artistice-tehnice; o informație deplină despre influențele străine.

Noi, toți cercetătorii de azi — spunea Bogdan Duică — sântem numai solii aceluia istoric literar, care, ocupându-se de aceiași scriitori, va desfășura unei generații mai fericite valuri de frumoase sentimente și de idei generoase, cari au contribuit la înălțarea morală și intelectuală a neamului nostru mai mult decât oamenii politici, pe cari, cu drept cuvânt, toată literatura noastră i-a învinuit întotdeauna. Literatura română a născut și a generalizat sufletul care a învins; deaceea ea este vrednică să-i apară acel norocos istoric, pe care i-l doresc și care o va trata drept ce este: drept cea mai mare energie românească modernă.

Spirit cu largă perspectivă, cunoscând tot ce s'a scris în această direcție, vedea lămurit stadiul cercetărilor literare și prevedea ivirea, peste multă vreme, a adevăratei opere de sinteză.

III

De pe culmea cucerită, prin unirea națională, este o datorie să privim înapoi la mormintele luptătorilor rămași în drum, pe care numai ușurința ignoranței i-ar putea lăsa uitării.

G. B. Duică

Nu numai pasiunea de cercetător, dar și un sentiment de pietate, de cinstire a trecutului unor frați de suflet în aspirațiunile înalte, a făcut pe Bogdan Duică să dăruiască neamului marile monografii despre Lazăr, Bărnăuțiu, I. Ionescu dela Brad și I. Barac.

L-a apropiat de ei simpatia pentru soarta prigoניților, apostolatul dascălilor cu suflet cald dăruit neamului. Apoi o coincidență a făcut, ca Lazăr, bănuindu-și sfârșitul, să se gândească la groapa care îl va cuprinde în satul său, Bărnăuțiu să moară în drum spre locul natal, iar Bogdan Duică să se stingă singur, stoic, în Brașovul tinereței sale.

Un model de cercerare literară este studiul despre *Gheorghe Lazăr*. Această monografie documentează superioara conștiință științifică, dominatoare în întreaga sa activitate. Viața lui Lazăr, care, trecând Carpații, pe un „drum bătut... ducea cu sine și idealul național“, ne este înfățișată amănunțit în toate fazele, dela mediul copilăriei la anii de rodnică frământări, dela Sibiu la București. Se aduc puncte noi de cercetare a vieții și activității lui Lazăr, ținându-se seamă de climatul moral în care energia lui a crescut, de felul cum ea răzbește în capitala Munteniei. Cultul lui Lazăr câștigă motivarea științifică, statornică, iar răsfoirea bibliotecii lui, pentru aflarea sugestiilor suferite, nu scade admirația veche față de ceea ce a făptuit.

Astfel se realizează pe deplin tendința mărturisită: „de a-l descifra pe Lazăr ca personalitate științifică bogată; de-o acută simțire la orice atingere; imaginând meniri proprii și naționale mari; voind să realizeze stăruitor ce imagina; conștient în orice moment de martiriul său; și chiar tragică prin durerea că nu a văzut rodul apostolatului său suferitor“.

Intre scrierile definitive ale lui Bogdan Duică este și studiul despre: *Viața și ideile lui S. Bărnăuțiu*.

Principiul de cercetare este cunoscut din studiul despre Lazăr: Se povestește întâi viața lui Bărnăuțiu, pentru a cunoaște împrejurările cari au contribuit la alcătuirea personalității sale; apoi, se arată evoluția ideilor, pentru a observa cum s'a încheșat în sufletul său idealul național. Acest punct de vedere se precizează la începutul cărții, arătându-se dezvoltarea mediocră a istoriografiei ardelenesti după P. Maior, prin faptul că n'a ținut seama de studiul influențelor psihologice și sociologice și prin „confesionalizarea“ ei. În urma acestui fapt — zice Bogdan Duică — s'a depărtat de ce este mai interesant în istoria omenimei: de evidențierea conținutului total de idei ascuns în fondul evenimentelor, de măsurarea nivelului lor cu al fenomenelor europene coexistente, de farmecul de a urmări creșterea acestor idei în indivizii reprezentativi și în masele care-i nasc, care răsună de glasul lor și făptuesc clar în sensul lor.

Și în cercetarea despre „Ioan Barac“ a adus ultimul cuvânt. E cel din urmă mare studiu al maestrului istoriografiei noastre literare și cea mai conștientioasă monografie pe care am citit-o vreodată.

Viața și opera lui I. Barac este încadrată în epoca sa, înfățișându-ni-se icoana culturală a Ardealului în anii 1800—1848. Dar, ca aproape întotdeauna, Bogdan Duică nu pierde prilejul de aspră mustrare pentru indiferența noastră față de cercetările literare. Se adresează Ardelenilor, cari n'au studiat încă pe literații lor.

Studiul lor serios — spune Bogdan Duică — va explica: înceata înălțare a nivelului cultural în Ardeal; va lămuri puterile cari l-au înălțat; deci și toate împrejurările care pe acestea le-au făcut cu puțință. Fără lucrări de acest fel, de mult amănunt comparativ, nu vom înțelege niciodată acea greutate de cugetare, acea fixitate pe lângă puține idei, acele forme stilistice greoaie, de care (pe la 1850) Pricipatele Române s'au speriat, pe care abia România Unită le-a biruit și pe care România total întregită le va stârpi definitiv, încheind și aci epoca de înălțare literară și preparând, poate, apariția vreunui duh, care să întreacă chiar tot ce I. Slavici ori G. Coșbuc, O. Goga ori Șt. O. Iosif au putut să ne dea.

Cunoscător temeinic al stărilor sociale și economice din veacul al XIX-lea, G. B. Duică scrie: *Viața și opera întâiului țărănist român*. Ca un „democrat idealist“ a reliefat figura lui M.

Anagnosti (cel mai uitat democrat român) și a lui I. Ionescu dela Brad, întâiul țărănist, intenționând o serie de cercetări privitoare la „toate vechile tendințe de-a face poporului loc sub soare“. Ni se prezintă, cu lux de amănunte, viața de neodihnă a lui I. Ionescu, economistul luminat, cu studii făcute în Franța, care anticipa vremurile de azi, trudindu-se pentru împroprietărirea țăranilor și „înființarea națiunilor omogene“. Apoi, pribegia acestuia prin Turcia, unde a înființat întâia școală de agricultură, prin Basarabia și prin Ardeal, de unde, spune el, „desprimăvărându-se am plecat la Constantinopole spre a tipări scrierea cu 100 galbeni dați de Login, țăran aurariu din Zlatna, în munții Ardealului“.

Intristat de soarta țăranului (Toate plugurile umblă, zice doina cea duioasă, numai plugul țăranului șade în băătură), I. Ionescu a ajuns să vadă rezultatele științei sale agronomice trecând la țărani, ale căror brațe „sunt capabile de a crea munți de aur“.

IV.

*Entuziasmul este pârghia de rezistență
a unui popor. G. B. Duică, la adunarea
Astrei. 8 Sept. 1934.*

Profesorul Bogdan Duică rostise aceste cuvinte nu mult înaintea morții sale. Ele rămân ca o poruncă testamentară a celui care s'a însuflețit o viață întreagă pentru supremul ideal: înălțarea neamului prin cultură.

Era un pedagog născut și făcut printr'o râvnă de carte pe care numai Iorga, Pârvan și Densușianu au egalat-o, printr'un devotament față de catedră cum rar s'a văzut, propriu oamenilor cu vocație. Stăpânit de gândul înoirii principiilor pedagogice, a luat parte la congresele învățătorești, la inițierea școlii active și la năzuințele de redactare a celui mai potrivit Abecedar. A dat îndrumări profesorimii, prin traducerea Pedagogiei practice a lui A. Matthias, și a crescut însuși generații de cărturari îndrăsneți. Un volum omagial, pe care-l pregăteam la împlinirea a lor 70 de ani, va arăta ce roade îmbelșugate și ce răsuneț puternic au avut îndrumările sănătoase pe care Bogdan Duică le-a dat tinerilor generații de profesori.

Vrednic de amintire este și ziaristul, care, pentru o pregătire temeinică și pentru creșterea unei conștiințe profesionale, preconiza întemeierea unei facultăți universitare ziaristice. Temperamentul l-a dus uneori spre aspră polemică. Dușman neîmpăcat al prostiei, al prejudețiilor, cu anexele de mucigai, rugină și putregai, necruțător în atacuri, isbucnea vulcanic, cu argumente răstignitoare. Condeiu lui s'a încordat pentru ultima oară în focul unei polemici, prinzând în cleștele logicei pe câțiva inconsecvenți. Chiar după moartea lui a mai apărut un articol polemic.

Dar omul acesta, cu ironie fină și privire aspră, ascundea o inimă de aur, care se deschidea cu sinceritate fermecătoare celor cari îl înțelegeau; omul acesta, mândru și dârz, nu s'a plecat în viața lui înaintea nimănui, n'a fost surprins în poziția inestetică a spinării încovoiate niciodată.

V.

Ce ușor uită Românii pe binefăcătorii lor! Pe oamenii de idei îi uită lumea noastră neliterară, care ține bine minte numai pe cei ce i-a mângăiat interesele materiale,

G. B. Duică

Mai presus de savant, de profesor și de criticul literar, Bogdan Duică era un mare Român, un om de rasă, un om în sufletul căruia vibrau adânc sbuciumările neamului.

O prietenie de generații m'a ținut aproape de sufletul lui cald. L-am văzut lăcrimând de soarta Românilor din Bucovina, îngrijorat de nepregătirea tinerimei școlare... și, totuși, cu multă încredere în viitorul neamului.

În primăvara acestui an am colindat împreună prin Brașov și împrejurimile lui. Mi-a arătat casa în care s'a născut, locul unde îi locuiau prietenii, potecile înflorite ale adolescenței. În drumul spre Straje fredona:

A noastre inimi își jurau
Credință pe toți vecii,
Când pe cărări se scuturau
De floare liliicii.

A fost o presimțire... Ajunși pe culme, privia lacom șesul nesfârșit și asculta pierdut freamătul pădurii, cântecul veșniciei... cu care s'a înfrățit trainic, prin muncă.

VI.

Opera lui Gh. Bogdan Duică :

1. Savitri, povestire indică. Pref. I. Slavici. Sibiu, 1890.
2. Petru Maior, studiu biografic, Cernăuți, 1893.
3. Bucovina, un studiu asupra situației. Sibiu, 1895.
4. Canoanele și politica. Sibiu, 1895.
5. Călugărul Visarion Sarai. Caransebeș, 1896.
6. Procesul Episcopului Ioan Inochentie Clain. Caransebeș, 1896.
7. Partea mea în criza Tribunei. Orăștie, 1896.
8. Capitole din didactica limbei germane. București, 1899.
9. Fr. Hebbel, Inelul lui Ghighes, trad. București, 1900.
10. Despre Gr. Alexandrescu. București, 1900.
11. Despre Țiganiada. București, 1902.
12. Seminarul pedagogic. București, 1905.
13. Dela congresul didactic. București, 1906.
14. Ed. Nicolescu, Cârlova, Stamate, poezii. București, 1906.
15. Părerii despre abecedar. București, 1907.
16. Românii și Ovreii. București, 1913.
17. Politica Ligii culturale. București, 1914.
18. Orarul antemeridian în gimnazii și licee. București, 1915.
19. Pedagogia de Dr. A. Matthias. Trad. București, 1919.
20. Recensii și critice, în „Convorbiri literare“.
21. Articole, în „Convorbiri literare“, 1901—1914.
22. Articole, în „Viața Românească“. 1906—1925.
23. Rapoarte, despre cărți prezentate la concursurile Academiei.
24. Titu Liviu Maiorescu, discurs de recepțiune, București, 1921.
25. V. Alecsandri și Greiner, — și Maria Movilă — „Conv. lit.“, 1921.
26. V. Alecsandri. București, 1922.
27. Viața și opera lui Ion Ionescu dela Brad. Craiova, 1922.
28. Istoria literaturii române moderne. Cluj, 1923.
29. Traducătorii români ai lui A. de Kotzebue. (Omagiu lui T. Maiorescu)
M. Anagnosti (Omagiu lui N. Iorga).
30. Articole, în „Semănătorul“, 1904—1909.
31. Recensii și cronici teatrale, în „Luceafărul“, 1906—1913.
32. Diplomația și politica externă a României. Cluj, 1921.
33. Articole, în „Dacoromania“. Cluj, 1922—1924.
34. Gh. Lazăr, București, 1924.
35. Viața și ideile lui Simion Bărnuțiu. București, 1924.
36. Viața și opera lui Gh. Lazăr și G. Popa Lisseanu. București 1924.

37. Articole, în „Societatea de Măine“, 1924—1925.
38. Ed. Țiganiada lui Budai Deleanu. Sibiu, 1930.
39. Ed. S. Bărnăuțiu (discursul din 1848), Cluj, 1924.
40. I. Barac. București, 1933.
41. Articole, în „Revista Teologică“ și în „Țara Noastră“.
42. Articole, în „Gazeta Transilvaniei“ și în „Telegraful Român“.
43. Ed. Revistei „Mihai Eminescu“ Cernăuți.
44. Ed. Poeziilor lui M. Eminescu. București, 1924.
45. Despre „Lucefărul“ lui Eminescu. Brașov, 1925.
46. Liceul universal, trad. de R. Wahle. Cluj, 1934.
47. Ed. A. Russo. Buc. 1910.
48. V. Alecsandri, povestirea unei vieți. Buc. 1926.
49. M. Sadoveanu, răspuns la discursul de recepție în Academie.
50. Rapoarte și conferințe, la adunările Astei.
51. A. Menger : Statul viitor, trad. București, 1923.
52. Articole, în „Țara Bârsei“, 1929, 1930, 1933.
53. Istoria literaturii ardelenne (Manuscris).
54. Material pentru un studiu vast asupra lui V. Alecsandri.
55. Istoria epicei românești (planul lucrării).
56. Material pentru adevărata monografie a lui Eminescu.
57. Cursurile universitare asupra literaturii române moderne.
58. Ediția definitivă a poeziilor lui Eminescu. (Plan de lucrare).
59. Planul lucrării : Antologie românească ardeleană.
60. Teoria literaturii (Manuscris).

Profesorul nostru Alexandru Bogdan

de Valeriu L. Bologa

Generațiile care și-au trăit ultimii ani de liceu cu puțin înaintea războiului, la vechiul „gimnaziu“ din Brașov, au avut parte de un mare privilegiu: Ele au fost învrednicite de soartă de a trăi *conștiente* vremurile mari de prefacere, care se pregăteau. Când în noi se petrecea marele mister al trecerii dela copil la bărbat, când mintea noastră începea să înțeleagă cele ce se petrec în jurul nostru, ne-a fost hărăzit să avem dascăli cari să ne știe pregăti sufletește pentru împlinirea dorurilor tainice ale strămoșilor noștri.

Când începeam să citim cu pricepere gazetele, vechea „Gazetă“, „Românul“ din Arad și mai ales vioria „Tribună“ ne erau îndreptare. „Neamul Românesc“ era în floare. Alexandru Bogdan, profesorul și prietenul nostru, avea grije să-l primim, travestit, căci numai astfel putea scăpa la graniță de ochii vigilenți ai „finanților“ unguri. Il citeam cu nesaț și cuvintele de apostol ale lui Nicolae Iorga se săpau în sufletele noastre cu slovă de aur. Romanticismul nostru tineresc se exalta, știind că săvârșim ceva oprit și chiar primejdios, sorbindu-le. Dar mai ales eram mândri știindu-ne complici cu unul dintre iubiții noștri profesori. Ce orgii de mândrie a serbat exaltarea noastră, când în noaptea aniversării adunării depe Câmpul Libertății, găsind mormântul lui Mureșianu păzit de polițiști, câțiva din cl. a VI-a au arborat tricolorul chiar pe statuia lui Arpad, unde a fâlfăit două zile, deoarece nimeni nu avea curajul să se urce să-l dea jos! Dl Iorga știa bine ce plă-mădeală bună fermentează în liceul din Brașov. Intr'o zi, m'am pomenit chemat la Andrei Bârseanu, care îmi comunică că a sosit o ladă cu cărți pentru studenți și că ar fi bine să anunț cu toată discrețiunea băieții de încredere, să și le ia dela librăria Mureșianu. Ele purtau titlul nepretențios „De ale noastre“ și se vindeau cu zece creițari. În seara aceleiași zile nu se mai găsea nici o carte la librar și nici un polițist nu a aflat vreodată că aproape fiecare „student“ păstra de-acum încolo cu sfințenie o „Istorie a tuturor Românilor“ de Nicolae Iorga. Sufletul îmi vibrează și acum de nescăzută recunoștință, gândindu-mă la comoara mare de entuziasm pe care au știut s'o toarne în sufletele noastre tinere, în lecțiile

lor de literatură, marii noștri dascăli Virgil Onițiu și Alexandru Bogdan. Câtă pricepere pentru trecutul neamului ne-au dat și cum au știut să biciuiască ambiția noastră, ca să ne însușim o limbă românească lipsită de pocelile aduse din școlile străine!

Profesorul Petrovici ne făcea istoria Ungariei. Se ținea strict de manualul oficial. Dar când spunea liniștit: „Acum nu trebuie să mai luați note“, știam că va urma ceva interesant. Și începea să ne povestească în legătură cu Matei Corvin despre Ștefan cel Mare și Sfânt, sau, la capitolul Basta, despre Mihai Vodă cel Viteaz. Vorbea calm, fără emfază, dar toți simțeam focul ascuns care mocnea în el și care pe noi ne aprindea.

Dar nu despre foștii mei profesori în viață încă voiam să vorbesc, ca elogiile mele să nu pară dictate de alte sentimente decât de cele care în adevăr mă stăpânesc. Voiu spune doar că școala din Brașov era ca un palat fermecat în care toate se schimbă în aur. Chiar și laboratorul de fizică era un focar de educație națională. Intre două teoreme plicticoase de mecanică, regretatul prof. Aurel Ciortea ne vorbea despre Spiru Haret sau despre minunea tehnică dela Cernavoda și ne învăța să cinstim știința celor de peste munți. Intr’o astfel de atmosferă ne-a prins războiul isbăvitor, în care am dat dovada naționalismului ce ne-a fost infiltrat. Luați listele ofițerilor din corpul voluntarilor și din legiuni și veți rămânea uimiți de marele procent al „Brașovenilor“.

* * *

Intre toți acești dascăli dragi, cel mai drag ne-a fost Alexandru Bogdan. Acest mare învățat, care astăzi — dacă ar trăi — ar fi de bună seamă unul dintre savanții noștri de seamă, avea un entuziasm și o vioiciune răpitoare. Tinerețea lui îl apropia mult de noi. Il iubeam cu un fel de adorație romantică, fiindcă știa să găsească drumul spre sufletele noastre. Aceasta nu înseamnă că nu știa să fie și sever cu noi. Avea pricepere pentru slăbiciunile și negliobiile noastre de gligani, dar nu ierta gesturile desonorante: minciuna, lașitatea. Dacă vedea clasa solidară în urma unei prostii, era în stare să ne ierte de dragul solidarității noastre. Când însă se găsea vreunul dintre noi care pâra pe altul, el, ca profesor, trebuia să salveze aparențele și să primească pâra. Dar fața i se intuneca și pârătorul nu mai avea omenie înaintea lui. Când ne

prindea cu minciuna, ne lua cu sarcasmul lui, care numai în astfel de ocazii ieșia la iveală și ne făcea de răs în fața clasei, încât ne curarisea pentru totdeauna de această meteahnă. După ce începea să ne cunoască și să pătrundă în sufletele noastre, își alegea pe aceia în cari era stofă bună și se ocupa cu ei cu tot dinadinsul. Acești fericiți aveau privilegiul să-i ducă caietele de teze acasă. Acolo în cabinetul său confortabil de burlac, începea să discute cu ei, să povestească și să le dea, în atitudine prietenească, lipsită de orice pedantism, sfaturi și îndrumări. Le dădea împrumut cărți, din frumoasa sa bibliotecă și prin exemplul său îi învăța să citească cu pricepere și să cinstească cartea bună și frumoasă. În clasa a VIII-a Alexandru Bogdan făcea cu noi literatura română. Nu trebuie să mai repet că acest curs era pentru el înainte de toate un mijloc de a ne face educație națională. Era un curs de cultură și istorie națională. Astăzi îmi pot da seama mai bine decât atunci, cât de desăvârșite erau lecțiile sale. Nimic din pedanteria de belfer. În schimb o gradare pedagogică a noțiunilor și cunoștințelor, o expunere literară desăvârșită, vioaie, cu doza necesară, însă nici prea exagerată, de entusiasm. Li ascultam lecțiile transportați, uitam chiar să ne luăm note și când suna de recreație, regretam. Aceasta nu este o floare de stil, nici o exagerare ad hoc, ci adevăr, pe care toți colegii îl pot confirma. Dacă ne aducem aminte cum așteptam cu toții sunetul clopoțelului, cred că nu pot să spun cuvânt de laudă mai mare despre Alexandru Bogdan.

Profesorul Bogdan avea un fel sui generis de a asculta elevii Săptămâni de rând făcea lecții, fără nici o interogație. Așa după ce termina câte un capitol mai mare, ne întreba. În acest fel reușea să ne obișnuiască cu o expunere sintetică. Nu putea suferi pe cei cari buchiseau și răspundeau papagalicește, cu slova cărții în gură. În schimb aprecia foarte mult orice licărire de personalitate. O idee proprie a elevului era apreciată neasemănat mai mult decât torăirea pe dinafară a unui capitol. Astfel interogația elevilor mai inteligenți devenea adesea o discuție animată cu dascălul, la care chiar și mici licențe cuviincioase erau permise. Tot așa era și cu lucrările scrise. Notele lui marginale și critica scrisă cu cerneală roșie la sfârșitul tezei erau un imbold puternic pentru elementele mai ră-sărite. E ușor de înțeles cât de vioaie erau ședințele Societății de lectură pe care le prezida. Aici se permitea individualității elevului

să se reliefeze mai puternic. Bogdan avea un simț deosebit de a descoperi adevăratele talente care încercau să se manifesteze. Pentru Aron Cotruș avea multă pricepere și cred că nu mă înșală amintirea, dacă spun că el a încurajat și pe Lucian Blaga, care pe vremea când eu eram în clasa a VIII-a ne-a surprins cu primele lui încercări literare. Deși Alexandru Bogdan era în fond o fire romantică, autodisciplinei sale și simțului său pentru armonie îi repudiau exagerările romantice pseudoliterare ale elevilor. Pe câțiva aspiranți de glorie literare nemeritate i-a pus atât de bine la punct, încât s'au vindecat definitiv de orice veleitate scriitorească. Foarte mult îl supăra spiritul de gașcă manifestat la orice ședință a Societății de lectură. A căutat totdeauna, din păcate cu puțin succes, să-l combată. Ca „student“ care se onorează, și eu eram înscris ca elev în cl. a VIII-a într'unul din cele două partide literare. Nu voiu uita niciodată morala pe care profesorul Bogdan mi-a făcut-o într'o seară, între patru ochi, după o ședință a Societății. Așa de puternică a fost impresia, încât până astăzi am rămas cu o profundă oroare pentru tot ce este partid, clică sau gașcă.

Alexandru Bogdan era și profesor de limba și literatura germană. Cu studii făcute în Germania, bun cunoscător al acestei culturi, el, ale cărui doruri și aspirații erau latine, avea o mare stimă pentru tot ce este bun și frumos în spiritualitatea poporului lui Goethe. Eu cred că și astăzi elevii săi îi sunt recunoscători pentru orizonturile pe care li le-a deschis el, învățându-i să citească cu pricepere nemțește. În clasa a VII-a făcea cu noi lectura lui Wilhelm Tell. Idealismul național al lui Schiller îi dădea prilej să deștepte în noi un puternic idealism național românesc. Nu odată a profitat de ocazia binevenită pentru a face paralele sugestive între lupta pentru libertate a Elvețienilor și răscoala lui Horia, sau revoluția dela 1848.

Bogdan era un mare admirator al lui Nicolae Iorga. A știut să transmită această admirație și asupra noastră. Nu puțini au fost aceia pe cari i-a îndrumat după bacalaureat spre Văleni. Din tot ce ne spunea, am învățat să cunoaștem, să apreciem și să iubim pe cei de dincolo, să ne punem nădejdea în ei. În procesul închegării unui suflet panromânesc în Ardeal, eu cred că lui Alexandru Bogdan îi revine o mare parte de merit, mult mai mare decât se

știe deobicei, dacă ținem seama de numărul mare al sufletelor tinere pe care le-a influențat și de intensitatea cu care s'a exercitat această influență.

Acestui Român integral, care a așteptat România întregită cu încredere, a crezut în ea și a muncit pentru ea, i-a fost dat de o soartă vitregă, să lupte sub un steag pe care nu l-a iubit și să moară pentru o cauză a cărei isbândă nu a dorit-o. Dacă ar fi trăit încă în anul 1917, desigur că l-am fi văzut în fruntea Ardelenilor cari se organizau în Darnița sau în Citta-Ducale. A murit înainte de a-și putea vedea dorul cel mare devenit realitate. Dar a pierit cu toată bogăția speranțelor în suflet și a fost scutit de decepțiile mărunte, care întru câtva ar fi putut să-i întunece bucuria izbânzii. *Amintirea acestui dascăl bun, cinstit și iubit de noi, foștii lui elevi, vom onora-o mai bine, păstrând în vălmășagul acestor desamăgiri prea firești, pe care atât de ușor și ușuratic le exagerăm în ziua de astăzi, tot idealismul, toată credința și mai ales voința spre un mai bine, pe care Alexandru Bogdan a știut să le împlante în sufletele noastre.*

In ziua amintirilor

— *Cuvinte rostite la mormântul lui V. Onițiu,
în 24 Iunie 1934* —

de Horia Teculescu

Indemnurile mari ne vin, adeseori, din marginea mormintelor. Adâncul lor înălțător trezește în noi fiorii eternității. Aici viața își pune problema cea mai răscolitoare, a rostului ei? Roiesc amintirile din negura trecutului, iar de sub lespezi străbat tainice șoapte.

Sufletul nostru se 'nveștmântă în haine de sărbătoare.

O sărbătoare, senină, în cimitir . . . . Noțiunile par a fi apropiate cu prea multă îndrăsneală.

Și totuși, înlăturând melancolia clipei, păstrăm seninătatea unei pioase reculegeri, în amintirea celor cari au fost îndrumătorii tinereții noastre.

* * *

Te văd pe tine, cârmaciu înțelept al școlii lui Șaguna, pășind demn, judecând cu cumpăt și rostind grav și răspicat îndemnuri înțelepte pentru viață. Pedepsind cu iertarea, sau îndreptând cu muștrarea, înțelegând svăpăierile adolescenței noastre, răspândind încredere și optimism, păstrând un zâmbet mântuitor și pentru cel mai descurajat elev. Pentru câtă dibăcie ai arătat în direcționarea tinereții noastre, pentru atâta iubire cu care te-ai apropiat de noi, slăvită să-ți fie amintirea dascăle înțelept. V. Onițiu, prea curând te-am pogorît în mormânt, dar nu vom înmormânta iubirea față de tine niciodată.

Te văd și pe tine, dirigintele nostru, T. L. Blaga, care sub privirea aspră ascundeai o inimă așa de bună, învățându-ne plăcerea certitudinii, prin bucuria rezolvării corecte a problemei, care ne crispa fața un timp, pentru a ne dilata privirea în clipa ajungerii la rezultatul precis. Te văd explicând fizica și intercalând noțiuni de dinamică socială, arătându-ne, că nu coeficientul împrejurarilor, nici numele moștenit sau averea, ci numai vrednicia personală este elementul determinant în viață. Slăvită să-ți fie amintirea fie, iscusit cercetător al adevărului, care, arătând limitele cunoașterii, n'ai luat numele Domnului în deșert.

Și fie, dragul meu înaintaș, care m'ai învățat dragostea de carte, mă nchin cu adâncă recunoștință, astăzi. Tăie, Al. Bogdan, căruia tinerețea noastră neastâmpărată nu i-a găsit cusur și, din iscoditoare dorință, i-a zis: „Cristos“. Tăie, care m'ai învățat plăcerea de-a gândi limpede, dragostea de limba românească și, uneori, exercițiul subtil al ironiei. Slăvită să-ți fie amintirea dascăle luminat, care m'ai învățat să preumblu condeiul pe hârtie și să doresc o „altă lume“ pe astă „lume de noroi“, lumea senină a artei.

* * *

Dormiți în pace, îndrumători ai cărărilor tinereții noastre, noi vom veghea la împlinirea idealurilor pe care le-ați sădit în sufletul nostru. Vom nizuți, prin truda de fiecare zi, să vă 'mplinim gândurile și să fim vrednici de voi. Nu v'am uitat! Și'n nopți de insomnie am simțit adieri din adolescența noastră înfrigurată, trăită sub privirea voastră înțelegătoare. Nu v'am uitat, și n'o să vă uităm niciodată.

* * *

Sunt 20 de ani de când ne-am despărțit de zidurile liceului, nu și de sufletul profesorilor, de cari am rămas legați statornic. Prin colțurile școlii mai stăruie amintirea visurilor de lumină, toarse în vârsta când porneam să cucerim viața, cu avântul spre ideal. Iar ca o neclintită dovadă a trăinicieii gândurilor sămânate în sufletul nostru este tabloul de eleganță morală și estetică pe care-l prezentăm: Cu toate mutilările vieții, n'am cunoscut descurajatoarele capitulări.

Școala de unde am pornit ne-a impus, ca o lege supremă, îndeplinirea datoriei, pentru împăcarea conștiinței noastre, fapt care nu este numai psihologic, ci și forma cea mai nobilă a împlinirii obligațiunilor față de neam. Ea ne-a învățat acest patriotism mut, al faptelor.

Dar, pe lângă aceasta, ne-a arătat grija față de urmași, și stima față de cei cari au fost. Ne-a învățat să așezăm cruci pe morminte și să sădim idealuri în sufletul celor de mâine. A fost o școală a sincerității, care tindea la crearea acelei constrângerii interne, a porunceii conștiinței; înlocuind vergeaua elastică cu argu-

mentul luminos. Ea a trezit în noi sentimentul răspunderii și bucuriile inegalabile ale muncii.

* * *

Vom așterne pe hârtie amintirile noastre, în legătură cu școala care ne-a format, lăsând generației viitoare povestea clipelor trăite în tinerețea noastră, în preajma acestor trei icoane de lumină: Onițiu, Blaga și Bogdan. Dascăli sfinți pentru noi, vom merge pe urmele voastre, muncind mereu, cu dorul de lumină, și, la răscrucele vieții, chipul vostru ne va răsări ca o amintire înviorătoare, arătându-ne calea cea dreaptă.

Un tainic jurământ facem astăzi cu toții, iar, întrucât stau pe pământul înaintașilor mei, dăruit bisericii de un strămoș al meu, călugăr cu spinarea plecată numai la rugăciuni, glasul meu e cu atât mai vibrant și privirea mea cu atât mai transfigurată de emoție:

Vom sămâna pe mormântul vostru, dascăli luminători ai cărărilor tinereții noastre, floarea nevestejită a recunoștinței și, lăsând mărită, urmașilor noștri, zestrea de gândire ce ne-ați dat-o, vom lega clipele vieții voastre trecătoare de eternitatea vieții românești.

Așa să ne-ajute Dumnezeu!

Vremuri de osândă

Revoluția 1848/49 din perspectiva unui orășel ardelenesc¹⁾

(Sfârșit)

de **Alexandru Ceușianu**

CAP. XI.

Bem

Nume cu pregnanța unui ascuțiș de spadă. Tresele de general și le cucerise în răzmirița polonă din anul 1831. Rușii se temeau de el, socotindu-l posedat de-o putere demonică. Polonii vedeau în el pe arhanghelul izbăvitor, un vrednic emul napoleonian.

Bem n'avea pe-atunci decât 36 ani și victoriile armelor polone i se datorau lui în cea mai mare parte. La Ostrovska se repezi cu bateria sa în goana cailor până în linia trăgătorilor și apucă unitățile rusești trecute peste râul Narev din spate, smulgând prin acest act de bravură biruința pentru flamura polonă. Catastrofa din 6—8 Septembrie 1831, de lângă Varșovia, îl găsisese mereu biruitor în fruntea artileriei sale. Insuficiența infanteriei și capitularea neașteptată a capitalei polone dăduseră lovitura de moarte răscoalei. Bem n'avea ce să mai caute în patria sa.

De-atunci pribegise fără odihnă și fără astâmpăr dintr'o țară într'alta. În Portugalia, crezuse că va putea răsturna regimul oligarhic cu ajutorul unei legiuni polone. Proiectul eșuase. Acum venea în Ungaria, cu același gând — nostalgia lui de totdeauna — să consolideze independența unui popor, râvnitor după libertate.

Trecuse granița ungurească la 31 Octombrie 1848, venind dinspre Viena, într'o birjă hodorogită. Condusesse trupele răscolate din capitala Austriei și văzând partida pierdută, din cauza lipsei de combativitate a vienezilor, plecase singur, trecând printre cordoanele trupelor imperiale ce asediau Viena, fără să fie recunoscut. Capul acestui om, de-o temerară cutezanță, plătea cât o armată întreagă.

¹⁾ Vezi nr. 4 și 5.

N'avea însă nimic din granitul figurilor legendare. Apariția lui mărunță, mersul său șchiopătelnic și fața incoloră, comună — desamăgeau. Când îl văzu Kossuth la Pozsony (azi Bratislava), venind sprijinit pe-o cârjă, în ținută neglijată și neîndemânatec la vorbă, își schimbă instantaneu părerile. În generalul acesta nu putea avea încredere. De-aceea îl trimise deocamdată la Dobrișin să facă instrucția militară a honvezilor recruți.

Omul acesta însă nu era un erou împăiat, care să fie mulțumit că lumea îl tămâiază din condescendență pentru meritele trecutului. Râvnea impetuos la fapte și ocazia de a-și dovedi geniul militar se oferi mai repede decum s'ar fi bănuț.

Debandada trupelor maghiare din Transilvania amenințau să deo o întorsătură fatală revoluției maghiare. Vremelnica jalonare a retragerii în regiunea muntoasă dela Ciucea se datora exclusiv apatiei adversarului. Ori această aparentă liniște nu putea avea durată și luând în considerare intemperiiile și gerul, o nouă urnire din poziții era foarte probabilă. Salvarea situației nu se putea aștepta decât dela intervenția unui factor miraculos — și acesta fu generalul Bem.

La 15 Decemvrie 1848, se 'nfățișă la cartierul armatei un-gurești din Șimleul Silvaniei vestitul general. Nimei nu-l cunoștea. Tot ce se aflase despre el, se știa din proclamația lui Kossuth cătră armată, prin care se omagiau înaltele calități militare ale lui Bem. Ofițerii își manifestară aproape deschis scepticismul și nepăsarea. Pentru ei era umilitor să vină un strein în fruntea armatei naționale.

Agrăirea lui Bem, rostită într'o nemțească stricată, era de-o laconicitate clasică: „Domnilor! Guvernul m'a investit cu comanda supremă a acestei armate. Vă cer supunere necondiționată. Cine nu se supune, va fi împușcat. Voi ști să răsplătesc, dar să și pedepsesc.“

Uriașa energie adunată de acest bărbat de-alungul anilor de bejenie, avea acum prilejul să se reverse cu grandioasă impetuoșitate. Incolțit pe neașteptate de trupele lui Urban, Bem n'are nici măcar răgazul să-și coordoneze forțele armate. Singura poruncă ce-o lansează comandanților de unități e, să nu cedeze nici o palmă de loc și să reziste până la căderea ultimului om

pe poziție. În a treia zi a pregătit lucrurile așa de departe, că poate deslănțui contraofensiva cu toată vigoarea. Bem comandă aripa stângă. Centrul și dreapta vor trebui să-și coordoneze operațiunile, ca adversarul să fie angajat pe întreaga întindere a frontului ce-l ocupă. Măsurile de precauție se dovedesc inutile. Adversarul e mult mai slab decum s'a crezut și fuge dela cea dintâi îmbrâncire. Exaltarea trupelor maghiare nu cunoaște nici popas, nici odihnă. Bem este în mijlocul lor; animă, împintenă, agită, zbiciue trupurile sleite de oboseală, înaintând zi și noapte, așa că în ajunul Crăciunului s'a realizat imposibilul. Clujul, capitala Ardealului, este din nou în mâna rebelilor. Arierre-garda colonelului Urban, căutându-și încartiruirea în Cluj, are imensa surpriză de-a întâlni acolo trupele rebele. Totul este pierdut. Pe generalul Wardener îl lovește în sensul literal al cuvântului damblaua de supărare, iar Urban se retrage cu rămășițele trupelor val-vârtej peste Bistrița și Năsăud, spre Bucovina, urmărit pretutindeni în de-aproape de Bem.

Vertiginoasa schimbare a situației militare se datora în primul rând inițiativei decise și voinței indestructibile a generalului Bem de-a smulge izbânda de partea sa. Era unicul mijloc de-a convinge trupele sale de inexorabilul imperativ al unei discipline de fier. Bem dovedea, prin curaj personal, modul cum trebuie să lupte un soldat. Dormea alături de trupă în adăposturile cele mai mizerabile 2—3 ceasuri, ca pe urmă să studieze planurile viitoare de operațiuni, scriind toate dispozițiunile de ordin militar cu mâna proprie. Mereu lucid, extraordinar de rezistent la ori-ce oboseală, își alungă armata dintr'un loc în celălalt, uluind pe adversar și doborîndu-l prin surprindere din cele mai tari poziții. Anul nou îl găsește luptând pe valea Bistriței la Tihuța, unde reușește să zdrobească ultima linie de rezistență a lui Urban. Odată curățit nordul Transilvaniei, se poate cugeta și la reorganizarea armatei sale. Locul ce-l alege în acest scop e Târgul-Mureș.

Datorită poziției geografice, se părea că teatrul războiului civil se va muta din nou în jurul Reghinului, orașul fiind una din cheile strategice ale ținutului. Alarma că temutul Bem se va opri la Reghin în drumul său dela Bistrița spre Târgu-Mureș, provocă exodul populației; pribegie în vreme de iarnă prin munți,

căci de astă dată fuga ducea în direcție contrară, primejdia venind din apus. Groaza se dovedi însă neîntemeiată. Prin Reghin nu trecură decât trupe de acoperire; în schimb se abătu altă năpastă. Rechiziția de război.

Bem ordonase recrutări generale. Batalioanele nou formate trebuiau îmbrăcate și înarmate și oastea n'avea la dispoziție decât bancnotele lui Kossuth, hârtie monedă fără acoperire metalică și deci fără valoare. Reghinul era vestit pe acele vremuri pentru industria sa de piele. De-aci roirea aproape intermitentă de detașamente militare, pentru ridicarea întregii cantități de piele și talpă ce se putea găsi în oraș. Ostașii, la rândul lor, aveau o metodă originală de-a se scăpa de bancnotele Kossuth: intrau pe la vetrele cetățenilor și cereau să li se schimbe hârtiile în monedă măruntă, lucru ce-l satisfăceau nefericiții sub teroarea amenințărilor. În felul acesta se slei bietul avut ce-și mântuiseră orașenii, desăvârșindu-se dezastrul Reghinului în toate privințele.

Popasul generalului Bem la Târgu-Mureș n'avu durată. Generalul Puchner se împiciorogase, venind dinspre Sibiu să răzbune înfrângerile suferite. Bem lovi fără cruțare. La Gâlfalva era cât p'aci să fie îmbucătățit de-un detașament de dragoni Savoya. În ziua de 18 Ianuarie 1849 e în Mediaș. La 19 Ianuarie în Șeica-mare. Trupele regulate fug din fața lui, ca fulgii de păpădie. Sibiul e în primejdie. La Ocna Sibiului se dă la 4 Februarie 1849 o luptă crâncenă. Bem pierde bătălia din pricina întârzierii șefului său de stat major — colonelul Czez — dar nu se dă bătut. Cu 1500 de oameni se retrage înspre Orăștie, unde primește ajutoare și acceptă din nou lupta cu trupele lui Puchner care-l urmărește. Bem n'are decât patru tunuri și luptă cu disperare. Linia trăgătorilor a ajuns până în fața bateriei. Bem vede pe-un soldat apropiindu-se de tunul său și ridică asupra lui cravașa: „Canalie, astea-s tunurile mele!“ Alt trăgător îl ocheste și descarcă arma în plin. Glonteale îi rupe degetul de mijloc dela mâna dreaptă. Totul e pierdut.

Bem se retrage spre Piski (azi Simeria) și adunând ultimele rămășițe din armata sa, ține piept asaltului disperat al lui Puchner. „Podul de peste Streiu e Transilvania“ — gemu Bem, văzând că trupele sale pierd pozițiile. Cu imensă sforțare reuși

să-și oprească oastea fugară și s'o retrimată în foc. El însuși luptă în frunte — și norocul îi surâde. În momentul decisiv, se isprăvește muniția de tunuri la bateriile lui Puchner și elanul irezistibil al rebelilor triumfează.

La 16 Februarie 1849 se produce invazia colonelului Urban în regiunea de nord. Infrângerile dela Marošeni și Bayersdorf îl determină pe Bem să dicteze armatei sale marșuri forțate de zi și noapte, ca să ajungă înaintea lui Urban la Bistrița.

„Bem își luă drumul de astă-dată peste Reghin — scrie cronicarul Emrich — ocupând ospătăria orășănească, nedistrusă de incendiu. Brigăzile sale erau adăpostite în Reghin și jur, oștenii căutând printre ruini scut împotriva cumplitelui ger de noapte. Era una dintre acele scene, ce nu le poate oferi decât războiul — acest teribil blestem al omenirii. Mă cuprinsese groaza, văzând miile de vrășmași — siguri de isbândă — odihnind între dărămăturile vetrelor noastre arse și pustiite. Siluetele lor, apăreau și dispăreau pe dinaintea pervazurilor căscate, straniu luminate de marile focuri de lagăr, ca niște umbre fantastice și mers-venitul lor covârșea văzduhul cu un bâzăit asemănător unui imens roi de albine.“

Aventura lui Urban fu repede zăgăzuită și trecătorile înspre Bucovina distruse și durabil întundate.

La reînapoiere, îl văzură cetățenii din Reghin pe Bem, zăbovind o clipă în fața porții dela ospătăria orășănească. Generalul ședea în trăsură tăcut și încruntat, purtând brațul drept în legătoare. Ofițerii din suită forfoteau în mare agitație în jurul lui. Motivul emoției se cunoscă numai mai târziu. În trecere prin comuna românească Monor, cineva descărcase un glonte asupra lui Bem, fără să-l nimerască. Destinul oamenilor mari, scapă de fatalitate.

CAP. XII.

Călăii

O formidabilă voință de-a stăpâni nefericita Transilvanie prin mijloace de teroare înorgoliase pe Maghiari. Zadarnic dovedea generalul Bem cea mai generoasă indulgență față de celelalte naționalități și mai cu seamă față de Români, — ura și

setea de răsbunare, a celor ce promisese ră libertate, frăție și egalitate, nu mai putea fi stăvilită.

Guvernul revoluționar al lui Kossuth, alungat din Budapesta de trupele imperiale, își tuna ordinele din Dobrițin, cerând măsuri necruțătoare împotriva neamurilor de altă limbă. Și ce era mai ușor decât să se organizeze instrumentul legiuit de vindictă încruntată. Vârtejul sângeros svârlise întreg putregaiul omenesc la suprafață; pentru formarea așazișilor „vânători rurali“, se îmbiară toate scursorile satelor din jur.

Căpitanii de gloată, încredeți cu organizarea acestor cete n'au decât să-și împartă atribuțiunile. Nagy Alexantru va rămânea în Reghin, Jeney va opera pe valea Gurghiului și Boldizsár Pavel pe valea Mureșului. Pretextul e lesne de găsit. De când cu arderea orașului sătenii nu-și mai aduc produsele în piață, fiindcă cetățenii au sărăcit și nu plătesc. E cazul să se iee cu forța ceea ce sătenii nu vreau să predee de bunăvoie. De-aci numele de „găinari“, ce-l primesc aceste bande înarmate.

Faima isprăvurilor lor umple de groază pe cetățeni. Ziua nu prea dau față, dar noaptea colindă pe la casele orășenilor în haite de câte cinci-șase inși. Au inventat o rețetă lucrativă de-a stoarce parale. Trezesc lumea din somn, provocând un sgomot infernal în fața porții, apoi intră zdrângânind armele și provoacă, pe cine le vine în ochi, să-i urmeze. Femeile leșină, copiii se agață de părinți, bătrânii privesc neputincioși cum se îmbracă victima desemnată să meargă la moarte. Afară, în stradă, începe târguiala; câțiva gologani cârlesc avariția siniștrilor borfași și cetățeanul scapă.

Măruntele rechiziții săvârșite pe sate — la început timid și fără cutezanță — degenerază repede în adevărate expediții pentru exterminarea Românilor. Conte Paul Macskásy din Gurghiu nu poate uita că iobagii răsculați i-au prădat și ars castelul. Sub masca pretenției de a pedepsi pe cei vinovați, se urzește în taină cea mai teribilă prigoană asupra satelor românești din jurul Gurghiului: Cașva, Orșova, Ibănești și în deosebi Hodac.

În ziua de Strătenii — 2/14 Februarie 1849 — ca un fulger din cer senin, cade vestea, că oamenii lui Jeney s'apropie de comuna Hodac. Lumea adunată la biserică se risipește ca un

stol de vrăbii. Zadarnic se silește popa Toader Lupu să îmbărbăteze inimile: „Cine n'a greșit nimic, vină nu-i vor putea găsi, și lege nu poate fi să te osândească nevinovat“.

„Fugi cu noi părinte!“ — îl cheamă țaranii, dar preotul nu se înduplecă.

Popa Toader Lupu, e cuvios cu vorba ce-a grăit-o. El e creștinește convins, că nevinovăția îl apără pe om de orice primejdie. E un om sdravăn și impunător; barba albă și părul nins îi împrumută feții o blândețe apostolică. Nu se teme. Ce-i drept, băieții lui (Ioniță e tribun și Leon, deși numai de 16 ani, vorbește oamenilor de neam, limbă și drepturi) au de ce să se ascundă, — dar el rămâne.

Ungurii îl surprind cetind ceaslovul. E senin și nu se apără. Unul îl lovește 'n față, altul îl leagă de mâni, ceilalți încep și sdrobesc tot ce găesc în casă. În sat n'au putut prinde decât șapte oameni; în schimb scot vitele din grajduri, să le ducă. Ici-colo arde câte o casă, dar zăpada de pe coperișe nu prea lasă focul să se întindă.

Ceata de ostateci, mică la început, sporește repede; chiar și un Sas — unicul fiu al primarului Schaller din Petelea, care mersese la Ibănești să-și vadă de oi — e escortat alături de Români.

„Cam la vre-o treizeci de inși — povestește nonagenarul Butnariu Ioan din Petelea — au trecut prin Gurghiu între baionetele Ungurilor pe dinaintea mea. Erau fețe desnădăjduite, cu obraji ca de ceară; trupuri sleite, cari se 'ncâlceau într'olaltă, mereu bruftuite cu paturile armelor. În mijlocul lor popa Toader Lupu, cu haina sfâșiată, batătorea zgrunții de zăpadă, în drum către Reghin. Schaller, pe care-l cunoșteam, mi-a făcut semn cu mâna, parc'ar fi știut, că n'o să ajungă la Reghin niciodată“

La Mociar — la mijloc de drum între Reghin și Gurghiu — se ținu judecată sumară. Cel mai crâncen năpăstuit a fost popa Toader Lupu. I-au smuls barba, i-au scos ochii și l-au emasculat, înainte de a-l împușca. Pe ceilalți i-au pirostruit în genunchi și așa i-au ucis. Un singur sătean a scăpat cu viață — poreclit mai târziu Ion Pușcatul — care primind un glonte în frunte, leșinase și fusese socotit mort.

Cetățeanul Samoilă Elsen — urmărit de Unguri pentru participarea lui activă în luptele contra Secuilor și refugiat din Reghin în comuna săsească Ideciu-de-jos — face pomenire în ziarul său personal de acest feros măcel.

„Ieri (adecă la 14 Februarie 1849), au împușcat așa numiții „tyukász“-i (găinari) din banda lui Jeney copii nevinovați în Ibănești, Gurghiu și Hodac. Petrecurăm cu ochii din turla bisericii evanghelice din Ideci cum fură împușcați Români în pădurea dela Mociar. Au fost împușcați acolo la vre-o 140 inși — răbufnind pușcăturile tot mereu — și bandiții de „tyukász“-i se vedeau patrulând în cete.“

Doi credincioși ai părintelui Lupu, înfruntând primejdia, ridicară în timp de noapte cadavrul nefericitului preot, să-l așeze în locaș de vecinică odihnă cu cruce la căpătâi; hoiturile celorlalți rămaseră neîngropate, pradă sălbătăciunilor.

Ferocitatea asupritorilor găsi curând prilejul să se deslănțue cu și mai infamă sălbătăcie.

Glontele căzut în ziua de 16/28 Februarie în Monor, cu ocazia trecerii generalului Bem prin comună, trebuia sângeros răzbunată.

Un detașament de „vânători“ pornit din comuna săsească Batos ocupă Monorul, Gledinul și Siețul, stând timp de patru zile acolo și pușcând pe toți bărbații aflați acasă și jefuind bietele comune românești de întreg avutul lor.

De-acolo expediția își abătu drumul distrugerii — hordă de răufăcători sporită la aproximativ 2400 oameni — pe valea Mureșului în sus. Ziua de 22 Februarie, Marți, este însemnată cu flacăra de sânge.

„Desdediminează — scrie protopopul gr. ort. Ștefan Branea în cronica sa recent descoperită — s'au dus cu toții la Rus, Murăreni și Dumbrava. Acolo pe toți oamenii cari i-au găsit i-au pușcat cu cea mai mare tirănie, a căroră număr nu se știe, fără a trecut peste una sută. Jefuit-au tot ce au găsit, prin căsi, prin poeți etc. N'au lăsat nici găini, care numai le-au putut prinde. Cizmele, sumanele, cojoacele și altele din picioarele muerilor le trăgeau jos și le lăsau ticăloasele desbrăcate și desculțe în omăt.

Seara au venit cu foarte multe prăzi, dobitoace nenumerate etc. Au început a vinde vite și oi cu câte un florin de argint.

Cine oare dintre creștini s'ar lăcomi să cumpere? Ci cumpără tiranii, cei ce erau tăvăliți în sângele cel nevinovat al Românilor“.

Aproape în aceeași zi, la 21 Februarie 1849, Luni, își re-înoui ucigașul Jeney incursiunea pe valea Gurghiului.

De astă-dată călăii nu se mulțumiră să prindă numai bărbați, ci tăbăriră asupra femeilor și copiilor, adunându-i grămadă, la locul — pomenit și azi de bătrâni — „groapa de jos de sat“. Aici îl siliră pe-un chilav să sape, în văzul nenorociților, groapa comună, ca pe urmă, după ce femeile și copiii își aflară moartea prin glonț și pat de pușcă, groparul chilav să fie înmormântat de viu, alături de cadavrele îmbucătățite.

Registrele morților de pe acele vremuri au păstrat mărturia scrisă a complitelor pătimiri. Bătrânul preot Ștefan Branea — cruțat de Pronie dela moartea silnică — a încrestat date impresionante în cartea morților din Aluniș.

„22 Februarie 1849. La Zălăuaș, din jos de sat, s'au pușcat prin Unguri 21 de oameni și i-au aruncat în apă dintru întâiu. A treia zi i-au îngropat, fără clopot, fără preot și fără copârșeu (sicriu) acolo“.

„23 Februarie 1849. S'au împușcat foarte mulți oameni, la Rușii-munți și Dumbrava mai mulți de una sută“.

„24 Februarie 1849. Tăpșan Ștefan pușcat împreună cu 29 Români în dealul Luerului de armata ungurească, fiind prinși, dar nu știu pentru ce vină. Numai i-au astupat cu pământ“.

Bieți martiri, peste suferința căroră uitarea și-a cernut nisipul anilor! Nimeni nu mai cunoaște mormintele celor căzuți. Cine mai pomenește că glia ținutului a fost dospită cu torente de sânge românesc?

CAP. XIII.

Tribunii

Pe poteci tănuite, prin peșteri și văgăuni, își poartă pașii rătăcitori mulțimea celor năpăstuiți. „Vânătorii“ sunt însă pretutindeni în urma lor. „In 23 Februarie, Miercuri, — scrie protopopul Branea în cronica sa — iară porniră o parte cătră Rus, cealaltă pe Ciscău în sus. Au încunjurat poenile și acolo au vânat tot ce-au găsit. Au pușcat dobitoacele, le-au adus în

sat și le-au mânat. În toată tufa era om mort pușcat. Plângere de copii, de mueri văduve și de bătrâni neputincioși.“

De-asupra trupurilor scâldate 'n sânge proaspăt și svâcninde în convulsiiunile agoniei nu se 'ntindea nici o mână izbăvitoare.

Și totuși, dacă defileul Mureșului ar fi permis din punct de vedere geografic o izolare mai desăvârșită, e foarte probabil că s'ar fi putut ajunge la aceeași grandioasă ridicare sub arme, cum a știut să o realizeze providențialul Avram Iancu în Munții apuseni. Poporul de rând își dovedise loialitatea față de împărat, din prima clipită, alergând să se înroleze sub steagurile colonelului Urban toată suflarea. Dezastrul fulgerător suferit de acesta zădărnici însă pentru câțva timp organizarea militară a ținutului. O nouă inițiativă — venită de astădată dinspre Câmpie — era menită să adune toate fărâmele risipite într'o vije-lioasă încrâncenare a tuturor puterilor. Mâna de meșter chemată să modeleze sufletul mulțimii în tiparnița disciplinei militare și să altoiască în conștiința colectivă idealul aspirațiilor naționale, era Constantin Romanu-Vivu, prefectul legiunii XII murășene.

Delegat din partea comitetului național de împăciuire din Sibiu să ridice poporul românesc de pe Câmpie și Mureș sub arme, Constantin Romanu, — ajutat de părintele Ștefan Moldovan din comuna sa natală Pîntic — a reușit în scurtă vreme să strângă în jurul său ca la vre-o 6000 oameni înarmați primitiv, dar cu atât mai fanatici luptători dentru desrobire.

Detășamentele secuiești ce apucaseră dela Agyagfalva pe Mureș în jos, spre Iernut, se izbiră de gloatele conduse de Constantin Romanu la Așintiș și Cecălaca. Imbrâncirea îndârjită se sfârși cu înfrângerea bandelor secuiești, dar lupta se continuă de-alungul Mureșului până la Cuci și Iernut unde, la 3 Noembrie 1848, fură decimate ult mele rămășițe ale brigadei secuiești. Vitejia românească își primise botezul de sânge.

Incurajat de reușita luptelor, Constantin Romanu își întinse câmpul de operație pe valea Mureșului în sus, dezarmând cetele ungurești din jurul Bandului, Pănetului și ajungând până în comunele Filea și Cuișdi. Aici îl ajunse știrea despre înfrângerea definitivă suferită de armatele austriace. Cedând impulsului de orgoliu de-a aduce trupelor sdrobite ajutor, dădu ordin

gloatelor sale de-a trece munții spre a se uni cu armata lui Urban, dar ajunse prea târziu. Gura văilor era ocupată de Bem și în fața superiorității numerice a Ungurilor, Constantin Romanu se retrase peste comunele Budac, Sebeș, Râpa-de-sus, la Maeru și de-aici își stabili reședința în comuna Gudea, urmat de 17 tribuni credincioși cauzei până la sacrificarea de sine.

Ideea de care era călăuzit Constantin Romanu se rezuma în nădejdea de-a putea face legătura, peste munții Călimanului, cu trupele lui Urban retrase în Bucovina și, provăzut cu arme și echipament de-acolo, să-și organizeze oastea și să se reverse ca un puhoi distrugător pe valea Mureșului în jos. Cetățeanul Samoilă Elsen îl întâlni pe Constantin Romanu în comuna Toplița, sfătuindu-l — după cum scrie în însemnările sale zilnice — „să nu mai ascută săbiile“. Neînfricatul luptător se simțea însă între munți la adăpost sigur. Această oarbă încredere în destinul său urmă să aibă consecințele cele mai tragice.

În ziua de 8 Ianuarie 1849, Constantin Romanu fu surprins împreună cu trei dintre cei mai credincioși tribuni ai săi — părintele protopop Ștefan Moldovan, Maier Ioan din Huduc și Nasta din Băița — de-o ceată de Secui veniți din Giurgeu să facă officii de poterași. Legenda afirmă că în clipa când a aflat Constantin Romanu, că locuința este încunjurată de jur-împrejur de dușman, să fi sărit prin geam și să fi scăpat pe valea Gudei. Adevărul însă este, că ceata de Săcui i-a prins pe câteși patru și i-a dus legați la Ditrău.

Zilele petrecute de acești martiri ai neamului în temnițele din Ditrău, Praid și pe urmă în cetatea Târgu-Mureșului vor fi fost dintre cele mai teribile. Trei săptămâni în cea mai păgână umilire de trup și suflet se pliniră.

„La 28 Ianuarie 1849 — scrie protopopul Brauea, pătruns de doliul întâmplărilor — Vineri, fu silit Constantin Romanu împreună cu Ștefan Moldovan, amândoi prin mijloc de batjocură, a se sui într'un car cu 2 vaci. Acolo fură legați și petrecuți până la hotarul Sângeorzului lângă căpâlna de-acolo și acolo îi omorîră fără de milă cu bote, pari, lănci ș. a. și trupurile lor le prăvăliră în șanț unde fură până a treia zi, când apoi tot de Vașarheieni fură îngropați nu știu unde.

„Ci luare aminte. Mai întâi omorîră pe bătrânul, pe Moldovan. Acesta câte lovituri toate le-au răbdat, numai ce se ruga cu mâinile unite neîncetat lui Dumnezeu, ca sfântul Ștefan mucenicul să-l ia.

„Iară Constantin fostul prefect, când au văzut că se apucă și de el, neîncetat zicea : „Ne ôljetek meg, barátim, ne ôljetek meg.“ (Nu mă omoriți prietinelor, nu mă omoriți) și așa s'au sfârșit iată acum doi prefecți din prefectura a XII-a Bătrâneanu și Roman și un vicetribun.“

Acțiunea inimosului Constantin Romanu nu-și găsi urmași. Insoțitorii lui se refugiară în panica celei dintâi emoții în comuna Idicel, — comună ascunsă în creierii munților, unde se știau mai feriți de urmărirea Ungurilor. În realitate, aci găsiră azil sigur la vrednicul preot Brancovan și la poporenia acestuia. Ceea ce însă le era și de mai mare folos, era grija ocrotitoare a bogătașului din Reghin Șerban Lupu și al soției acestuia Görög Fira.

Despre acest Șerban Lupu nu se mai știe azi, decât atâta, că avea o inimă de mare Român. Lui i se datorește înființarea celei dintâi școli românești (cu învățător stabil, plătit de dânsul), în orașul Reghin, cu mult înainte de izbucnirea revoluției. Neavând copii, își închina toată strădania, să adune cât mai mulți copii de țărani la carte, intenționând chiar să ridice cu banii săi un gimnaziu românesc.

Piatra de încercare a sentimentelor sale românești fusese însă tocmai revoluția. Deși amenințat de vitregia vremurilor să-și piardă întreg avutul, n'a ezitat o clipă să dea cel mai larg concurs acțiunii de organizare a unei oștiri românești de către Constantin Romanu și pe urmă să îngrijească prin buna lui soție de soartea tribunilor rămași fără nici o ocrotire.

Tribunii — preoți, învățători și studenți din ținut — deveniseră paria blestemaților între blestemați. Pretutindeni se găseau trădători. Fiece clipită putea aduce moartea.

Patrulele lui Jeney, Nagy și ale lui Boldizsár nu îngăduiau răgaz nici unuia. Tribunalul Hărșan Dumitru din Hodac, sărind cu prilejul unei alarme oarbe prin geam, își scăpă arma și ni merit de glonțul descărcat, muri pe loc. Alții, cari încăpură pe mâinile sbirilor, suferiră toate atrocitățile imaginabile.

Cetățeanul Elsen, descrie în ziarul său una din nenumăratele ticăloșii săvârșite asupra bieților prizonieri.

„Și așa fură duși cei zece Români nenorociți, căzuți în captivitate, suferind crâncene torturi, legați de oblâncul husarilor secui, pe drumul Târgu-Mureșului. Era într'o Miercuri când se-
tea de răzbunare a hienelor și însoțitorilor cerea jertfirea lor. Dincoace de Sângeorzeș, între Erneiul mare și Sângeorzul țigănesc, nefericiții Români fură oribil mutilați și uciși, apoi desbrăcați și aruncați în șanțuri.

„Locuitorii români de-acolo au ieșit în vreme de noapte de au îngropat cadavrele, mântuindu-le de câinii hoinari. Chiar și fiica mea (Carolina Bányai) a văzut cum sfâșiau câinii hoiturile, fiind opriți oamenii de-a îndepărta morții de-acolo.“

Restul tribunilor — în frunte cu preotul Simeon Chețian din Ercea mare — urmă aproape instinctiv unui imbold sufletesc, de-a continua epopeea neamului pe alte meleaguri. Tabăra lăncului iradia o vrajă irezistibilă asupra tuturor energiilor românești. De-aci trebuia să pornească răzbunarea suferințelor ce le'n-dura poporul de pe Mureș, îngenunchiat de călăii săi și sortit pieirii.

Cap. XIV.

Judecata de sânge

Voia întâmplării nimbase comuna Sânti(v)oana cu aureola celei dintâi biruințe a Secuilor asupra trupelor regulate. Se cu-
venea deci, să se facă cinstirea locului prin durarea unor așezăminte cari să permanentizeze faima efemeră.

Mințile mai exaltate erau chiar convinse, că în urma distrugerii orașului Reghin, s'ar putea cu ușurință deplasa centrul administrativ și economic în această comună, predestinată din vechime să joace rol în istoria ținutului. Silueta castrului roman de odinioară s'a învrăstat indestructibil în configurația terenului. Piepturi de pământ aproape verticale, se etajează nenatural — cu intersecții poligonale — împrumutând așezării un aspect de fortăreață medievală.

Trecând alături de casele vechi din chirpici, se văd înfipte în pământ ziduri masive, din cărămidă efractă de umezeală. Omul

se simte — fără vrere — pătruns de fiorul convingerii, că aci s'a ucis. În adevăr aci hotărîse guvernul revoluționar din Dobrișin să înființeze un tribunal de sânge, având menirea să dea un caracter de legalitate execuțiilor în masă, inaugurate cu atâta sălbăticie de așazișii „vânători rurali“. Cine știe, poate în dosul acelor geamuri sumbre, încinse cu iederă grasă, s'au urzit sinistrele sentințe ale instanței iacobine.

Umbre de mult uitate renasc. Figura uscățivă și neîngrijită a președintelui Szabó Ludovic — un avocat din Reghin uitat de clienți — își târșăe pașii apatici de-alungul coridoarelor. Reputația lui jurisprudențială atât de slab famată, a primit în urma investirii cu titlul de judecător-președinte, o tardivă reabilitare. E nepăsător; abia se uită la hârtiile ce le semnează. La început avusese crispări de conștiință. Iscălirea sentințelor de moarte nu prea intră în rostul deprinderilor comune. Acum s'a obicinuit. Are convingerea fermă, că iobagii nu pot fi docilitați decât prin măsuri extreme. E doar și el proprietarul unei moșioare la Suseni lângă Reghin și cunoaște situația.

Fratele său mai tânăr — Szabó Samoilă — și-a păstrat atitudinea plină de mlădieri împăciuitoare. E asiduu și mărunțelnic. Ține mult la integritatea de magistrat; e indulgent, prevenitor și se ferește de orice gest ce l-ar putea coborî în stima concetățenilor săi din Reghin. Rar de tot își uită de sine; atunci e incisiv și neiertător. Inculpații, cari trec pe dinaintea lui, au senzația, în asemenea clipe, că cineva le-a descoperit cea mai lăuntrică ființă și sunt irecusabil sorțiți pieirii.

Gyulai — cel de-al treilea judecător — e o brută. Își bate joc de victime cu bestială necruțare. El dă cele mai multe sentințe capitale, cu toate că el e acel care scrie mai puțin. Judecă expeditiv, anticipând vinovăția, fără probe.

Astfel, cei patru Români din Petelea, Micloș Vasile, Moldovan Aron, Micloș Ion și Costea n'avură altă vină, decât aceea că băieții lor se sustrasera dela serviciul militar. Condamnați la câte unasutăcincizeci bețe unul fieștecare, fură ținuți în captivitate trei zile și împușcați pe urmă ca să facă loc altora, chemați la înfățișare înaintea judecății de sânge.

Emmrich Martin, venit și el la Sânti(v)oana ca martor, avuse prilejul să vadă teribila etalare de cruzime de-acolo.

„Am găsit curtea din fața clădirii unde funcționa grozava judecată — scrie el în cronica sa — plină de oameni, în cea mai mare parte Români, legați cu funii. Călăii erau neconținți ocupați în fața casei cu săvârșirea preparativelor de moarte și schinuirea victimelor prin bătăi nemiloase cu vergeaua.

„Infricoșatul urlet de durere a celor osândiți răsbătea de parte, stârnind cel mult rânjetul rece și satisfăcut al sbirilor și al câtorva privitori fără inimă. Pentru mine, care nu eram obișnuit cu asemenea priveliști, ar fi fost suficient acest spectacol să mă impresioneze profund, totuși cea mai zdrobitoare amintire ce am păstrat-o de-acolo a fost plecarea unui Român, însoțit de doi ostași înarmați, la locul de execuție. Drumul nefericitului ducea până la râtul din apropiere — cum îmi spuneau unii inițiați care stăteau în jurul meu — de unde n'avea să se mai re-înapoieze niciodată“.

De altfel locurile de execuție erau ierarhizate după situația și calitatea victimelor. Pentru Valahii de rând erau suficiente furcile din capul satului; oamenii cu carte erau trimiși sub escortă la Târgu-Mureș, soldații având instrucțiunile secrete de a-i suprima în drum.

„De trei ori m'au trântit păgânii în genunchi — povestea părintele Leon Lupu, unicul fiu rămas în viață al nefericitului popă Toader Lupu din Hodac — ațintind armele ucigașe asupra mea. Unul dintre dâșii, care știa că tatăl meu fusese omorât și că fratele meu căzuse de-asemenea jertfă sentimentelor sale naționale, se întrepuse tot de-atâtea ori. Eram un băiețandru plăpând de abia 16 ani și era păcat să mă omoare. Când am ajuns în Târgu-Mureș, ne-am văzut înconjurați de oameni însălbăciți de ură, cari ne loveau, ne aruncau cu pietri și ne scuipau. Eram Români, și dacă nu ne apărau baionetele paznicilor, ne-ar fi sfâșiat în bucăți.“

Tot atât de neverosimile păreau și rarele cazuri când scăpau victimele tefere dela judecată. Bătrânul preot din Sânti(v)-oana Samson Ceușan și-a văzut casa în flăcări și mâinile în lanțuri. S'au găsit însă mărturii cari să juruie în fața judecătorilor prigonitori, că bătrânul preot s'ar fi arătat mizericordios cu Secuii răniți în bătălia dela Sânti(v)oana. Pe unul dintre ofițerii

căzuți în chiar grădina casei parohiale îl ridicase, oploșindu-l la dânsul, — și acestei împrejurări îi mulțumi scăparea.

Adevăratul proces de senzație însă, ce urma să se decidă în fața Tribunalului dela Sânti(v)oana, era judecarea bărbaților frunțași din Reghin, cari dovediseră prin ținuta lor nesupunere fățișă contra cărmuirii maghiare. Nimeni nu bănuia înfricoșata primejdie ce se urzea la umbră. Toată lumea se reînapoiase la vetre, reluându-și ocupațiile între împrejurările cele mai silnice. Sub ruinele caselor arse, începu să se aranjeze viața nouă. Pivnițele fură amenajate de locuințe. Fiecare se silea să-și lichideze sentimentele din trecut, căutând să se adapteze noilor condițiuni.

Tânărul împărat Francisc Iosif I. încercase încă din 7 Martie 1849 să dea o nouă îndrumare stărilor sbuciumate din țară, ocrotind constituția prin care se înlăturau privilegiile separatiste ale Ungariei, se dădeau drepturi politice și naționale tuturor neamurilor din monarhie și se anula „Uniunea“ — atât de intransigent revendicată de patrioții maghiari. Iluzii târzii, cari nu putură împiedeca dezastrul armatei din Transilvania împăratului. Sibiuul își deschise porțile cetății în fața generalului Bem la 11 Martie 1848, — în timp ce forțele imperiale din Ungaria sub Windischgraetz îndurară înfrângeri peste înfrângeri la Isszaszeg, Vác și Nagysarló. Ludovic Kossuth, în apogeul puterii sale, rostogoli cu o finală înieptare din picior, putregăiosul tron al Habsburgilor, proscriind pe împărat și pe credincioșii acestuia la 14 April 1849, odată cu proclamarea independenței maghiare.

Din clipa în care cauza împăratului fusese pierdută, era firesc să ceară oficialitatea maghiară capetele monarhiștilor. Acțiunea de retorsiune, pusă la cale de vreme îndelungată, se putea de-acum desfășura în dragă voie.

Intr'o noapte de April 1849, fură scoși din așternuturile lor toți bărbații de seamă — Români și Sași — din Reghin, spre a fi conduși înaintea Tribunalului de sânge din Sânti(v)oana. Lista celor inculpați de înaltă trădare a fost păstrată de cetățeanul Ioan Burger în însemnările sale. Erau inițiatorii manifestațiilor repetate de credință față de împărat: Toma Fritsch, Doctorul Marzloff, Carol Hellwig, Melzel, Iosif Fritsch, preotul Ioan Bertleff, Ioan Brandel, Martin Gunesch, Ioan Gunesch, Ioan Wermescher, Ioan Foy, Simeon Haltrich, Ioan Keintzel, Ioan Burger, — Petre Görög și Bardoși — cei din urmă doi inși Români.

Instrucția, condusă cu o demonică perseverență și cumplit spirit de intimidare de către judecătorii Tribunalului de sânge, purtă pe drumuri, în calitate de bănuși și martori, aproape pe toți cetățenii din Reghin. Era cazul să se consfințească prin cuvântul justiției vinovăția cetățenilor fruntași de lése-națiune, ca prin această judecată postumă să se justifice toate actele de barbarie săvârșite împotriva orașului.

Procesul monstru promitea să iee proporții impresionante. După interminabile audieri, se ajunsese atât de departe, ca să se poată anticipa cu toată siguranța condamnarea la moarte a principalilor agitatori contra Ungurilor — Samuel Traugot Fritsch, Melzei și doctorul Marzloff — cari plecaseră odinioară la Sibiu să iee instrucțiuni asupra ținutei Sașilor. Față de ceilalți vinovați, continua procedura cu neslăbită încordare, fără să ajungă la o hotărîre definitivă, deși trecuseră mai bine de patru săptămâni dela arestarea culpeșilor.

O întorsură bruscă a sorții interceptă lovitura de grație ce se pregătea cetățenilor din Reghin.

Un zvon surd se răspândi din gură în gură, că țarul Rusiei ar fi promis tânărului împărat intervenția armatei rusești în Ungaria pentru înăbușirea răscoalei. Ce-i drept, în turlile bisericilor mai fâlfăia tricolorul maghiar, simbolizând uniunea, dar dela altare se'nălțară rugăciuni, din ordinul guvernului revoluționar, ca atotputernicul D-zeu să abată această primejdie. Minunat prilej de-a întări poporul în tăinuitele sale nădejdi, că ora izbăvirii se apropia.

Cap. XV.

D e s c l e ș t a r e a

Pe-un clin de deal, la margine de codru, odihnea bătrânul Butnar Simeon, denunțat Ungurilor de consătenii săi din Petelea, că ar fi tribun. Cerul liber devenise și pentru dânsul catedrala de refugiu, ca pentru atâția alți Români. La genunchii săi stetea culcat Ioniță, fiu-său, care îi adusese tocmai mâncarea, în ascunzișul cunoscut numai de el. Era vreme de vară și de departe se auzia ca un apropiat de furtună.

Bătrânul rupse de-odată un ciot de lemn dintr'o tulpină apropiată și începu să încreste — plin de încordare — răbojul unei numărători năstrujnice. Ioniță tresări uimit de purtarea neobicinuită a bătrânului și uitându-se dureros la fața prăpădită de suferință a tatânelui, îl întrebă ce face. O licărire de senină satisfacție învioră căutătura bătrânului și buzele incolore mor-măiră aproape numai pentru sine:

„Bat Muscalii cu tunurile dinspre Bistrița,” — și răvașele multe și dese coincideau cu bubuiturile nelămurite din depărtare.

Bănuiala intuitivă a bătrânului, că acești „Muscalii” au răzbit munții și se apropie de ținutul năpăstuit, n'avea nevoie de confirmare. Presemnele unei substanțiale prefaceri a stărilor se vădise de-un timp încoace, din chiar ținuta autorităților maghiare de represiune. Cruzimile se potoliseră și condamnările capitale încetaseră aproape cu desăvârșire. Cetățenii frunțași din Reghin — încarcerăți în Sânti(v)oana — fuseseră puși pe picior liber și acest act de neașteptată clemență făcuse profundă impresie. Ce-i drept, în fruntea administrației orășenești era încă tot bătrânul Francisc Kadátsi din Apalina — socrul faimosului Berzentzei — în calitate de comisar guvernamental, în schimb însă teroriștii își ascundeau din ce în ce mai mult capetele în fața evenimentelor.

Ostroviți de lumea de din afară, locuitorii ținutului nu putuseră afla nimic asupra celor ce se petreceau în inima țării. Toate încercările lui Ludovic Kossuth de a-și asigura sprijinul internațional și prin aceasta recunoașterea Ungariei de Stat independent se dovediseră iluzorii. Chiar și în Anglia, unde opinia publică era entuziasmată de cauza maghiară, lordul Palmerston nu îndrăzni să primească pe trimisul guvernului maghiar — Francisc Pulszky — decât în calitate de persoană privată. La rândul lor, austriacii obținuseră dela cea dintâi a lor intervenție pe lângă Rusia, cel mai necondiționat sprijin. Țarul Nicolae — autocrat convins până'n fibrele rărunchilor — decretă mobilizarea generală în răstimp mai scurt de două ore dela solicitarea intervenției. „O fac în propriul meu interes — scrisese el tânărului împărat Francisc Iosif, îndulcindu-i umilința — „și de-aceea armata mea nu trebuie considerată drept trupă auxiliară“.

Rușii apărură aproape simultan în fața trecătoarelor de munte dela granița Ardealului. Corpul de armată al grupului de Nord, sub conducerea generalului Grotenhjelm, în care se'nglobară și trupele colonelului Urban din Bucovina, desferecă în curândă vreme stavilele durate de Bem la trecători și fărâmiță armata maghiară de sub conducerea colonelului Dobay, forțându-și drumul înspre Bistrița. Vestea despre dezastrul armelor maghiare îl ajunse pe generalul Bem la Cluj. Cedând impulsului său năvalnic, acesta apăru fulgerător în mijlocul trupelor bătute, dispuse arestarea lui Dobay — sub motiv că ar fi părăsit pozițiile în chip laș — și se hotărî să înfrunte cu ori-ce preț înaintarea pe mai departe a armatei rusești. Buletinele sale vesteau biruințe continue, numele localităților ce le pomenea întrânsele arată însă, mai bine decât ori-ce mărturisire, inexorabila cedare de teritor.

La 26 Iunie 1849, generalul Bem anunță plin de elan: „Am ocupat Bistrița, fără să întâmpin rezistență. Inamicul s'a retras și sper să-l pot urmări, isgonindu-l dincolo de granițele Transilvaniei“ — ca a doua zi, la 27 Iunie 1849, să se rezume la raportul laconic: „Am înfrânt pe Ruși și mă aflu la Teaca.“

Procesul de desagregare a trupelor maghiare luă proporții cu toată opintirea disperată a generalului Bem, de-a opri retragerea, atât de fatală pentru destinele revoluției maghiare. Toate forțele disponibile fură concentrate în jurul comunei Teaca. Șoselele ce trec prin Reghin gemeau de trupe, artilerie și care furagere. Cu toată această formidabilă desfășurare de puteri, cetățenii orașului Reghin avură grabnic prilej să se convingă de șubrezenia și lipsa de elan a armatei maghiare.

În ziua de 6 Iulie 1849, pela amiază, apăru — parc'ar fi ieșit din pământ — o patrulă de cazaci compusă din vre-o optzeci de călăreți, dând iureș asupra escortei militare ce păzea în piața orașului transportul de alimente și articole furagere destinate armatei maghiare. Câteva pușcături oarbe au fost suficiente să împrăștie val-vârtej cele câteva sute de ostași, îngăduind patrulei să pună mâna pe întreg transportul și să facă la vre-o nouăzeci de prizonieri. Patrula fusese condusă de Samoilă Elsen — întâmpinat de concetățenii săi cu strigăte de vivat — în singura presupunere că trupele rusești sunt aproape. Entuziasmul

clipnic a trebuit pe urmă răscumpărat cu noi suferințe, fiindcă săvârșirea bravurei și luarea pradei de către patrula rusească, îndârjise organele oficiale până la paroxism. Era ultima petardă a răzbunării, fiindcă în scurtă vreme, la 19 Iulie 1849, se auziră dintr'odată pușcături apropiate. Ulițele se umplură repede de glotași maghiari, cari coborau, în plină panică, strada deluroasă a orașului de sus, orientându-se înspre drumul către Târgu-Mureș.

„Tunet surd de tunuri se auzi de către dealul Luțului — scrie Martin Emmrich în cronica sa — care luă proporții, în timp ce grupuri din ce în ce mai compacte de fugari goneau pe ulița Kessel (azi strada Gh. Coșbuc) în jos, bulucindu-se în fața uliții bisericii (azi strada Ioan I. C. Brătianu) — la trecerea îngustă dintre ospătăria orașenească și casa Fritsch — ca în fața unui stăvilar, vrând să treacă unul peste altul înainte. Un ofițer superior se silea, ce-i drept, să restabilească ordinea, dar de geaba — vârtejul de oameni îl apucă, măturându-l cu sine. Nimeni nu mai era în stare să pună rânduială în cumplita înșesare de trupuri omenești, care și cai, înfundăți inestricabil în strada îngustă — și cu cât se apropia trosnetul tunurilor din spate, cu atât se învârtoșea aglomerarea de fugari, căutându-și fiecare în fugă bescetică, scăparea. În cele din urmă se destrămă tumultul, ultimii fugari fiind urmăriți de vânătorii bucovineni, cari coborâră în salturi și șerpuiți înspre ulița bisericii. Intre timp hăuiau bubuiturile de tun de pe dealul unde este cimitirul românesc de-asupra caselor, iar infanter a rusească apăru în coloane dese cu fanfara în frunte, pe urma Ungurilor fugăriți. Câteva tunuri luară poziție pe colina dominantă, unde este podul temniții.“

Priveliștea maselor ce se tăvăleau în grupuri dese de-alungul șoselei din vale ce duce spre Târgu-Mureș, oferea fântă lesnicioasă artileriei rusești. Gurile tunurilor lansau însă obuzele numai în aer, ca să evite inutila vărsare de sânge. Un detașament puternic de cavalerie austriacă se ținea strâns de fugari, angajând lupta în fața podurilor ce duc peste Mureș. Un scurt spasm — o ultimă învăpăere de focuri — un disperat duel de tunuri între Ruși și răsculați și resturile armatei ungurești se împrăștiară în toate direcțiile. Șuvoaiele destrămate îl duceau pe Bem înspre catastrofa finală; neînfricat, tenace până la ultima

sufolare și epuizând toate artificiile geniului său, bătrânul general polon purta în piept amarul desamăgirii, că de adversar ireductibil avuse și de astă dată pe același Paschievici, care îl doborîse odinioară în răzmirița polonă. Capitulara generalului Görgei la Világos (Șiria), în ziua de 13 August 1849, n'a fost decât ultima convulsiune în spasmul agoniei. „Ungaria zace la picioarele Majestății Voastre“ — putu să anunțe Paschievici, țarului, covârșit de satisfacție. Capii revoluției maghiare scăpaseră — împreună cu Bem — peste graniță și odată cu dispariția lor, opera de pacificare putea începe.

În Reghin — își mai ridică pentru ultima dată capul năpasta. În tabăra Rușilor prinse a secera holera, fără milă. Ostașii rău hrăniți apucaseră la legume necoapte și în oraș se răspândi vestea molimii cu iuțea fulgerului. Hecatombele de cadavre fură îngropate — după ritualul ortodox — în cimitirul gr. cat. din deal; numai plecarea grăbită a Rușilor din oraș — întru stângerea ultimelor pâlpări revoluționare — feri pe cetățeni de teribila contagiune....

Anii s'au perândat de-atunci, plinind decenii de pacinică refacere. Ranele s'au încorfoșit; suferințele s'au uitat; crucile de lemn au putrezit.

Numai șoapta de'nfioreare lăuntrică îl face pe om — când și când — să tresară din reverii și să intuiască logica Proniei, de-a dura, din jertfe și lacrimi, drepturi imprescriptibile.

Reghin la 15 Iunie 1934.

Cronica evenimentelor din anii 1848-49

scrisă de protopopul gr. ort. ȘTEFAN BRANEA
din comuna Maierău

Transcrisă cu litere latine și comunicată de **Alexandru Ceușianu**

Imi va ierta doară succesorul pentru îndrăznirea, că am cuprins protocolul poruncilor bisericești cu alte lucruri, că aceasta am făcut-o din privința aceea, ca să aibă prilej, când va lua înaintea protocolul a recugeta la cele trecute și semuind foarte pripita schimbare, să cugete și pentru viitor.

Branea.

21. 848 April 19/2 April 1. NAȚIONAL CONGRES : Să se facă în Blaj din slobozenia In. crăiesc guberniu No. gub. 5245. 1848. 17 April să se ție adunarea 3/15 Maiu 1848. Vivat nația română.

22. 1848 Maiu 2/14 adecă Duminecă. Mare mulțime s'au adunat în Blaj. Acolo s'au ținut slujbă foarte pompoasă ; după slujbă ieșind din biserică tinerimea pe lângă steagurile galbene și negre cu pajură adecă a Austriei, foarte multe orații au ținut poporului român ; neîncetate vivaturi împăratului Ferdinand și casei austriace precum și nației române. După amiază am intrat numai partea mai cultă în biserică la conferință (conferenție). Acolo au orăluit foarte minunat Simion Bărnuțiu și au pus temeuriile pe care să se zidească petițiile ; acolo pre dânsul între strigături de vivate l-au ridicat în sus apoi au orat mai mulți, apoi am ieșit.

A doua zi Mai 3/15 1848 s'au ținut dumnezeiasca slujbă : au slujit : Episcopul Lemeny cu 7 lângă sine. Apoi au ieșit afară și în piațul dinaintea bisericii, s'au ținut adunarea și s'au ales prezeșii adunării episcopii : Ioan Lemeny și Andrei Șaguna, viceprezeșii Simion Bărnuțiu și Gheorghe Barițiu și mai încolo secretareșii și notarii. De acolo s'au dus în câmpul care apoi s'au numit al Libertății. Acolo s'au ținut șederea întâia. Luni adecă 3/15 Maiu 848 fiind făcute tribune din care să oreze fiește-cine. Inșă readucere deaminte la semnul .

În Dumineca nainte la luminația care s'au făcut în tot orașul au fost foarte de însemnat, seara.

1. Steagul nației române au fost cu cruce în vârf, deasupra 2 petele galbenă și neagră. Pe dânsule scris : Vivat Ferdinand imperator Austrăei și al Românilor. Apoi au fost steagul făcut din sus fața mierie albastră, în mijloc față roșie, dedesubt față albă, pe dânsul era scris „Virtutea română reinviată.“

2. În fereastra Seminarului au fost chipul lui Traian foarte frumos pus.

3. În altă fereastră au fost semnul mânăstirii pus și scris subț dânsul : „Solatium Romanorum et decus nationis romanae. lli. a R. Domini Joannes Lemeny et Andreas Schaguna v.vant“.

4. Într'altă fereastră au fost scris : Divo Augusto Ferdinando I-o et Domui Austriacae imperium sempeternum in Daco Romana.

5. Apoi tinerimea au cântat viersuri foarte frumoase înaintea seminarului de acolo la episcopu și pre la mai mulți dintre cei mari.

6. Fiind de față bandiștele dela Aiud au gratulat peste tot și ei împreună cu tinerimea care au umblat cu lumini cântând, apoi s'au ținut joc, în mijlocul piațului foarte pompos, zic joc românesc și chiuete românești de inimi mișcătoare și așa s'au săvârșit seara aceea cu mare bucurie a națiunii române. Mai încolo Luni s'au ținut sesia și înainte de toate au depus homagiumul toată adunarea următoriu.

N. N. Jur în numele Tatălui și al Fiului și al Sf. Duh, Dumnezeuului celui viu, cum că voi fi pururea credincios împăratului Austriei și marelui principe al Ardealului Ferdinand I. și augustei case austriace, amicilor Maestății și ai patriei, voi fi amicu, și inamicilor inimicu cum că, ca Român voi susține totdeauna nația noastră română, pe cale dreaptă legiuită și voi apăra cu toate puterile în contra oricărui atac și asupriri. Nu voi lucra niciodată în contra drepturilor națiunii române ci voi ținea și voi apăra legea și limba noastră română, precum și libertatea, egalitatea și frățietatea. Pe aceste principie, voi respecta toate națiunile ardeline, poftind egală respectare dela dânsese, nu voi încerca să asupresc pe nimene dar nici voi suferi să ne asuprească nimenea. Voi conlucra după putință la desființarea iobăgiei, la emanciparea industriei și a comerțului, la păzirea dreptății, la înaintarea bunului umanității, al națiunii române și al patriei noastre. Așa să-mi ajute Dumnezeu și să-mi dea mântuirea sufletului amin. Vezi aceasta s'au dat tipărit în chipul acesta.

Apoi au curs sesia Luni, Marți și Miercuri, iară Miercuri la 3 ceasuri între frumoase binecuvântări și orății s'au cetit 16 puncturi care le-au cerut nația și cântându-se „Mărire întru cei de sus lui Dumnezeu și pe pământ pace“ etc. în versuri întru cinstea împăratului, binecuvântând amândoi episcopi norodul, după ce au fost aleși 30 de deputați sub prezidiul episcopului Andrei Șaguna ca să meargă la Viena la împăratul (episcopul nu s'a dus) iară ca 100 de deputați sub prezidiul episcopului

Ioan Lemeny la Cluj, la dietă, care se va începe în 17/29 Maiu 1848, cari să aștearnă petițiile, rânduindu-se și un comitet care să fie în Sibiu din vre-o 15 persoane. S'au slobozit adunarea cu o mare bucurie a nădejzii viitoare. Și norodului i s'au dat poșuș tipărit.

„Hogy az oláh nemzeti gyűlésben jelen volt nagy számu nép az egész gyűlés alatt csendesen és erkölcsösen magát viselte légyen ezennel bizonyítottatik“. — Balásfalván, Május 16-án 1848.

Lemény János s. k.

Fogarasi püspök.

Saguna András s. k.

Görög n. e. püspök.

és a nemzeti közgyűlésnek elnökejei.

23. S'au început Dieta în Cluj 17/29 Maiu 1848. Acolo în ziua dintâia s'au deschis și s'au cetit deputații etc. A doua zi 30 Maiu după ce s'au declarat deputații unguri lângă unie cu țara ungurească și cei săsești au primit unia cu mare bucurie între steagurile naționale.

S'au și trimis ștafetă la împăratul Ferdinand ca să întărească unia fiind împăratul ieșit din țară și dus cu toată casa împărătească la Innsbruck gubernia Tirolului. — Și așa 18/30 Maiu aceasta e ziua îngropării Ardealului și iarăși aceasta a învierii poporului român în Ungaria cu asemenea drepturi, mare înoire pe prințipele libertății, egalității și a frățietății.

24. După hotărârile din Dieta din Cluj a încetat slujbele Domnilor în Dumineca dintâiu după Rusaliile anului 1848 lunie 6/18 zile de atunci nu mai umblă oamenii la slujbele Domnilor — nici dau dijmă.

25. Intâmplare crâncenă s'au intâmplat la Mihalț, în 21 Maiu a mers execuție de cătane săcui și gardiște din Aiud pe Mihalț pentru că ar fi păscut niște contenituri domnești. Ei n'au vrut să sloboadă execuția ci au appellăluit până în 15 zile. Acolo în capul satului nu se știe până la investigațe din cine, numai au început a răsuna puștele în oameni. Au căzut mulți morți, mulți fugind s'au înecat în Târnava. Au murit ca vr'o 12, s'au rănit ca vre-o 20 din cari tot mor, vor mai muri. Apoi s'au tras înapoi cătanele și pe câți români au tâlnit pe drum toți i-au bătut și i-au ciufuluit etc. Asta-i frățietate — mestecată cu sânge.

26. Din adunarea din Blaj națională s'au fost numit o deputăciune la împăratul acăreia prezeș M. episcopul Șaguna s'au proclamat. Aceasta deputăciune ajungând la Innsbruck fără de episcop au dobândit un valos numai verbal îndreptată fiind la ministeriul unguresc, iară cu aceasta neîndestulindu-se numitul episcop Prezășul s'au dus a doua oară la Innsbruck acolo cu

ceilalți deputați având norocire a vorbi cu M. Sa Impăratul au dobândit următorul valos, care și în tipar s'au milost Episcopul a ni-l trimite din Pesta, care urmează:

„Cu deosebită plăcere primesc eu încredințarea despre nelătită credință a sudiiților mei români din unita acum cu Ungaria Transilvanie și în legătură cu data mea rezoluție din 11 Iunie vă descopăr vouă cum că naționalitatea voastră la propunerea ministeriului meu unguresc prin deosebită lege o să se asigureze și o să se grijească de ridicarea școalelor naționale, cerute prin voi, egalizare a bisericii greco-neunite cu celelalte biserici din țară, precum și acoperirea lipselor bisericesti și școlare prin speșele statului. Sunt îngăduite prin al 20 art. de lege comuna contribuție, prin a 8-lea ștergerea robotelor și a dijmei, prin a 9-lea libertatea tiparului și judecătoriale jurate, prin al 18-lea înarmarea poporului, prin al 22-lea art. de lege a cei din urmă Dieți ungurești, Ministeriul meu unguresc va avea grijă ca să se cerceteze și să se hotărască jalbele voastre locale și sudiiții mei români să se aplice la toate ramurile publice administraciuni după proporțiunea numărului și a hărniciei lor, așa precum și eu din potrivă aștept dela voi ca fiind voi credincioșii coroanei mele ungurești, veți încunjura tot ce ar produce împărechiere, pentrucă numai armonia cu ai voștri concetățeni vă poate asigura vouă întrebuițarea libertății prin mine vouă date care eu cu a mea împărătească milă și grație vă rămân aplecat“.

În urma acestuia ne-am învoit noi, popoarele din Maerău, Idicel, Hotmureș, Rus, Filea, Cvejdi, Hodac, Murăreni și Disnăeu ba puțini și din Râpa de jos și adunându-ne toți în biserica Maerăului în ziua 29 Iunie am făcut slujbă frumoasă și paradie cu 12 puști pentru sfânta și mult prețuita slobozenie. A fost gardă națională cari în gledă ne-au pușcat cu un răsunset mai multe rânduri comandăluindu-se de unul de ai noștri. Ieșind din biserică cu steagul național între doi prapori, după dânsle garda națională apoi noi, eu Branea, 2. Sovago Josef, 3. Chiril Dumbravă, 4. Paul Stoica, 5. Georgie Sava, 6. Maier Ilisie îmbrăcați toți, norod ca la 5.000 români, între cari și unguri, țigani și jidovi, toți cu piană de stăjer în colop, și ram de stăjer în mână am ieșit în luncă. Acolo am ținut S. o. sfăștanie, apoi a orat Părintele și tractual notariu Josif Sovago, apoi i-am urmat eu, apoi în numele a toată iobăgimea românească am mulțămit lui D-zeu, În Impărat, bunilor Domni și ministerului cărora le-au răsunset strigări din gurile popoarelor „Să trăiască“! În urmă am luat ziua bună dela toți posesorii în numele foștilor lor iobagi, și am numit locul acela cu un graiu: „Câmpul slobozeniei“! Apoi ne-am desbrăcat și ne-am pus la masă ca vre-o 2500 până la 3000 persoane și cu îndestulare am mâncat

și beut prăznuind „praznicul slobozeniei“. Apoi după prânz s'au pornit jocurile românești și chiuituri din vechime rămase și au fost mare veselie până seara, apoi s'au despărțit cu mare dragoste fără de a fi batâr ceva cârtire între românii noștri. „Vie nația română“.

27. Anul acesta 1848 poate fi cel mai însemnat în istorie. Libertatea s'au publicăluit, însă pentru români numai pe hârtie au rămas, iară o jale de tot schimosită, câte pacoste, câte execuții asupra românilor fără vină nu le poate scrie condeiu, destul că au urmat cele mai groaznice tirării, la Șieu mare execuție militărească asupra curialiștilor pentru ce nu merg la slujbă unde cu tiranie au bătut oamenii până și câte 50 bote. Mai aproape la Petelea, la E. Săcal și Urisău-de-sus cătănesc brachium groaznic. Tot cugetam doară va fi destul sângele cel nevinovat vărsat în Mihalț (vezi No. 25) pentru slobozenie, ci numai ascultă.

28. Ministeriul au poruncit după hotărîrea Dietei din Peștea să se conscrie tineretul pentru recrutare dela 19 până 23 ani. Aceasta s'au și săvârșit prin mai multe comisii rânduite, afară de multe locuri unde s'au împotrivit satele, pentrucă nu au crezut a fi cu porunca împăratului. Așa s'a întâmplat la Lona lângă Arieș n'au vrut să sufere comisia în sat până nu va arăta pecetele, pajura împărătească. În urma căreia fișpanul Torockoi Mikloș (tiran) au sculat execuție militărească pre oameni, i-au pușcat ca vre-o 20 au murit, mai mulți s'au ciungărit și așa au intrat în triumf în sat. Frumos lucru, adevărată frățietate. Se pare române ție ți-au rămas din moși de strămoși stătornicia, tu mai bine de 1700 ani de când ești aicea ai știut răbda, dar ți-ai și răsplătit, și-ți vei mai răsplăti încă, că-i vechiu proverbul „Ține minte“.

29. Sârbii încă din Aprilie a. c. s'au sculat asupra ungarilor. Bat, jefuiesc, cuprind sub ocârmuirea Banului Slavoniei Baron Jellasich. Au biruit în mai multe locuri groaznic pe unguri, au vărsat mult sânge, acum mai curând au cuprins Cetatea cea mare Fiume, Biserica Albă, S-toma Perlasu și altele. Au intrat peste apa Drauei în Ungaria, cine știe ce va mai fi. (de cugetă — adevăr neinteresat, D. să-i ajute). Ba și un general ungar Teleki Adam cu mai multe mii s'au dat lângă dânsul.

30. Acum de mai curând în Vașarheiu s'au făcut nelegiuita tulburare. Voluntarii (önkéntesek) s'au dus la bolta lui

Fogarasi Dimitrie român, i-au jefuit-o de toate. Pre el l-au bătut groaznic, și l-au băgat și în ariște. Pricina nu-i nemica, urma va alege ce pohibă vor mai pune — pue — pue — că acum au vreme.

N'au fost destul aceasta, s'au dus la amândoi protopopii românești, i-au jefuit, le-au spart ferestrele, abia ca prin pene au scăpat, ba bietul Partenie Trombitaş protopopul neunit, cu simțire adevărat românească, cu zilele amare, au alergat noaptea până la Sângeorz și de acolo până la Reghin. Câte scorniri că se scoală românii asupra ungurilor, numai să vezi bieții români numa așteaptă asupra lor croita primejdie, ci tot și românii nu se uită numa cu gura căscată ci se griesc cu bărbăție.

31. S'au vestit că regimentul din Năsăud primește pe românii cari vreau a lua arme și a jura credință în Impăratul Ferdinand I-ul. Numai cât s'au auzit, prins-au a curge românii din toate varmeghiile, din toate satele la Monor și Năsăud. Acolo i-au jurat, apoi i-au trimis acasă ca să fie în pace, că cât de curând nu le va mai porunci varmeghia, ci vor fi și ei cătane ca grănițerii. Ba din Maerău și unгурii s'au dus și au jurat frăție cu românii sub un steag galben și negru. Ce va mai fi dintr'aceasta urma va alege, destul că-i mare mișcare. Eu am dat aceasta în organ la Blaj.

32. Vestе întristată!!! Românii au avut adunare la Blaj, ca la 40 mii oameni au cerut trei lucruri.

1. Să se sloboadă prinșii.
2. Să se încete recrutăția.
3. Să se dea adunare națională generală.

Cele două le-au amiruit, iară a 3-a numai de jumătate. S'au slobozit dară toți robiții români, mai încolo au dat voe ca să se facă gardă națională română. Pe câmpie s'au pus prefect pe 10 sate toate 10 sate un tribunat și un tribun peste ele. Așa fiind aceste s'au auzit numai că în 30 Sept. au spânzurat pe un absolut fisic Popp Vasilie, nenorocitul fiu al preotului din Nasna. A fost ascultat și iarna trecută și cursul clerical. L-au spânzurat ziua în Vasarheiu pe la 5 ceasuri. Fie-i țărâna ușoară întâiului mucenic al neamului român. Acesta-i al 2-lea după Sft. Ștefan.

33. S'au vestit că se scoală unгурii asupra românilor, așa că Vasarheienii au început a face toate mișeliile. Au jefuit bolta lui Fogarași Demeter, pe el l-au prins, l-au bătut, l-au robit, apoi s'au dus pe căsile protopopilor Trombitaş Partenie și Ilie Farago, i-au prădat pe amândoi mai tare decât turcii, așa cât mai ales la Farago n'au rămas portecă de 2 crețari.

În urma aceasta, și a spânzurăturii s'au sculat regimentul rom. din Năsăud, cu toți feciorii au venit în Reghin în 2 Oct. a. c. Acolo au venit poruncă dela vice colonelul D. Urban ca toate cătanele să se strângă acolo și cei ce au jurat toți la Reghin. Acum să vezi num-au început a curge toți oamenii din toate părțile la Reghin cu nădejde că se duc asupra Vasarheiului, dintr'un sat și până la 100, toți armați cu lănci, puști etc. Ce va fi nu știm urmarea, destul că Măerăni astăzi 5 Oct. au pornit cu vre-o 60—70 până la 80 toți armați. — D-nul să le întărească brațele spre izbândă asupra vrășmașilor împăratului și patriei.

34. Jellașich banul Croaților s'au fost apropiat de Budapesta când iată tristă veste în Beciu (Viena) acolo s'au sculat revoluție, groaznică, au perit cătră 1000 suflete. Pe ministru de bătae Latour l-au omorât în casa lui, apoi l-au spânzurat, tocmai așa au făcut și cu Lemberg groful în Pesta pe care l-au fost trimis împăratul, cu putere deplină să facă pace în țara ungurească, l-au omorât pe podul Peștii. În urma aceștia Jallașici s'au dus să facă pace în Beciu, iară împăratul îl dănumește pe el cu putere deplină în Ungaria și Dalmația etc. și în Ardeal prin manifestul din 3 Oct. anului curent 1848. În urma acestui manifest comandă generală. Puchner Antonie, supune toată țara Ardealului sub lege cătănească. Ungurii aceasta nu le (!) primesc ci încep a jefui, ard,ucid, tae, omoară, toate barbariile le fac, cu bieții români de prin prejur de Vasarheiu. Se aude că mai mult de 14 sate întregi le-au aprins, din jos de Vasarheiu. Mulți oameni au căzut sub ascuțișul sabiei, care au scăpat aceia au fugit la Reghin, însă ce au avut vite, oi, cai, toate le-au luat ungurii cu ei. Săracă țară ce ai ajuns, în timpul libertății!... Cine va da seamă???

35. Domnul Urban oberstleutenantu adună popor în Reghin mai cu seamă tineret. Ce va urma nu știm. — Au sosit un regiment de cătane și din Galiția, însă numai 2 tunuri au, de nu vor mai căpăta de acum. Pe Luni adevă 16/29 Oct. e pus terminul lovirii. Știe D-zeu — că precum se aude împăratul a ieșit din Beciu pentru revoluția întâmplată.

36. Am primit o provocație dela D. Urban în care se roagă ca satele să trimită ajutor pe seama cătanelor nouă și pe seama poporului înarmat român. — Din Maerău s'au trimis Oct. 15/27 108 pite și 110 de mălae și 2 găleți de brânză.

Aici se intercălează darea de seamă a lui Lazar P. Emanoil — asupra evenimentelor din Ernot — raport cuprins între 37—43 incl.

37. În anul 1848 zi 1-ul Octobrie stârnindu-se vestea, cumcă maghiarii (din adunarea dela Agyagfalva împrăștiindu-se, e șters) plini de cuvântări crâncene în contra românilor a-i pustii n'au lipsit și până la Ernot a străbătut vestea, cumcă în ziua mai în jos însemnată aprinzând Nirașteul, vor pe seară să aprindă și Ernotul, care bazat fiind pe drept, — s'au făcut înștiințarea la frații români câmpeni a veni întru ajutor. Iară în 8 Octombrie au și venit cu o mulțime ca de 375 de inși.

Această mulțime poposând spre noaptea zilei viitoare în Ernot numai de cât după miezul nopții pe la 12 și o oră a venit nescari agârbicieni militari tot îpușcând dela fâgădăul Ciucului până la noi unde fiind păzitor la capul satului, și honoșfii întrebându-i numai decât au sosit cu puști și săbii asupra păzitorilor din cari pe unul l-au îpușcat și îndată au și murit, pe altul în patru locuri foarte rău l-au rănit cu săbiile iară casele, cași unde era păzitori toți i-au găurit cu bombele. Destul această tristă întâmplare tot poporul întristându-se mai vartos că în timp de noapte toți au ieșit atară din sat, care încătrău, așa cât abia s'au adunat tot poporul la satul său a treia zi.

38. Iară în 10 zile alui October prefectura Mureșului cu vre-o 10.000 de inși formând logăr în Ernot am cuprins curia Ernotului, în care zi am și desarmat Curia emeritului comite Grof Haller Ignaț dela St. Paul și tot atunci nevrând un preot romano-catolic anume Kolosi ca să se desarmeze și curia ginerului Groff Haller Lai, ba încă îpușcând în contra românilor, toată curia în oare cât s'au păgubit, iară îpușcătorii fiind cu vre-o câțiva voluntari maghiari cu o caleșcă au fugărit i-au vătămat destul de rău.

39. Iară în ziua mai jos însemnată sara pe la cină împreștieții maghiari dela adunarea din Agyagfalva au aprins Nirașteul de toate părțile și l-au ars, cât n'au rămas numai vre-o oarecâteva case pe de lături de sat. Iară această aprindere domnii prefecți după ce pe la apusul soarelui poporul prin cuvântări de pepturi drept simțitoare l-au și inimat, numai decât văzând focul au pornit cu toată puterea cătră Nirașteu și așa puterea de 10.000 inși adunată în Ernot parte s'au dus cu dâșii, parte s'au împrăștiat, parte au rămas la Ernot.

40. Iară în 11 aceiași Luni cam pela 9 ore poporul român(a) tăbărit la Chirileu, năvălind asupra-i maghiarii cu turbare au început a-i bate și omori, iar poporul spăimântat au luat-o la fugă cu puțini rămași și au trecut Mureșul cum au putut către Câmpie. E de însemnat cumcă tocmai atunci un tribun

anume Bonta Petru viind și dânsul cu praf și cu bombe de o sută de găuri (?) și vre-o 500 de inși, maghiarii l-au prins și tot bucăți l-au tăiat, precum și pe onor. frate Tămaș Aron paroh gr. cat. din Borda, părinte a opt prunci mici, în crișmă dimpreună cu fratele său l-au împușcat și mort gol l-au lăsat pe șesul Ogri precum și pe ceilalți români pe șesul Chirileului, mâncare păsărilor cerului și cânilor, neîngropați.

41. Iară în tot aceia zi nescari voluntari ca până în 16 au aprins mai multe case pe câmpul Ogri, iară grupa maghiarilor mare mulțime ca de câteva mii au năvălit asupra Ernotului și au cuprins ei cur a Ernotului iară eu cu grijă rămas, am fost silit a da dosul de viața a-mi apăra.

Sunt de însemnat următoarele :

a) Maghiarii din Ernot cari împreună cu românii au depus jurământul fără nici o osebire, au ridicat flamura albă și s'au dat în puterea veniților maghiari.

b) Iară curialștile fiind convocați a depune jurământ pe lângă constituția maghiară și bolnăvitul minister, pe unul dintrânșii Simon Ioan podarul curii, pentru că pe mine dimpreună cu feciorul meu ni-au trecut peste Mureș, l-au împușcat și l-au țipat mort vrăjmași.

42. Iară în noaptea spre ziua următoare fiind noi sătenii duși din sat au jefuit tot satul, așa cât pe mai mulți români avuți i-au făcut mișei și cerșetori și fugiți în toate părțile. Cu pruncii mici, anumit în pădurea Iclandului mare, am văzut pe o muere care a născut doi prunci și amândoi fără moașă fiind născuți, au murit nebotezați. Văzurăm și patru prunci mici (a parohului din Șeuța, pe carele aprinzându-l mai întâiu, după aceea tot bucățele tăindu-l) umblând ținându-se de mână și plângând.

43. Ars-au sate mai multe cărora locul nu se mai poate ști. Fără eu așa înfricat prin mai multe sate prin bunafacere a românilor am ajuns la S. Reghin în 17 a lui Octobree ca la un asil. Aici poposind până în al 20 Octobree am fost silit a mă duce pe Mureș la deal până la Maerău, — pentru că în acea zi au năvălit maghiarii și asupra S. Reghinului fără nici o pricină în contra lor. Și așa avutul oraș și orășenii căzând jertfă în mâna barbarilor au rămas fără averi și fără case, căci în 21 October i-au dat foc orașului.

Lazar P. Em.

(Va urma)

Scrisori vechi

Comunicate de **Norbert Salmen**

XI.

Mai rar se găesc scrisori vechi trimise de fețe bisericești. Gheorghe Drauth are însă relațiuni și cu de acestea. Egumenul Dionisie, care i se adresează, nu știe, pe cât se pare, că Draudt e jude, pe atunci, la 1727, a treia oară, dar poate cunoaște mai bine oamenii judei cari trec pe lângă mănăstire cu oile și vitele stăpânului lor. Judele de bună seamă va da ceasornicul stricat al egumenului să-l dreagă, știind bine că trebuie să trăiască în bună înțelegere cu proprietarii pășunilor. Dar pentru el e și altă întrebare la mijloc.

Privind din perspectiva timpului nostru, ne pare lucru curios cu ce fel de afaceri e însărcinat acum două secole cel mai însemnat funcționar al unui oraș. Par'că e degradat la un fel de agent care mijlocește între străini și meseriași Brașovului. Dar să nu uităm că judele garanta cu vaza sa, ca să fie executate comenzile în mod mulțumitor, de cei mai buni meșteri. Pe el îl preocupa prestigiul unui oraș de industriași și negustori, propaganda pentru munca lor solidă.

† Prea cinstitului întru domnul He. și al nostru bun voitor Măriia Sa domnului Drag (!) Georgie ot Brașov dela Dumnezeu mult[ă] și întreag[ă] săn[ă]tat[e] rog ca să-ți[i] trimiț(!) Mării Tale. Întâmplarea scrisorii către Măriia Ta nu iaste dă alta făr d[ă] cât întâiu să aflăm dă săn[ă]tatea Mării Tale, a dooa mă rog Mării Tale, întâmplându-se dă mi s'au stricaș ciasornicul cesta mic. Te supăr Măriia Ta să-l dai să mi-l dreag[ă] cum va fi mai bine să pue sticlă și să-l cearce și înlăuntru ce va fi stricat să-l dreag[ă] și să mi-l trimiț mai în grab[ă] pă cine va vini că fiind învățat nu pot făr el și să-i fac[ă] și toc și ce cheltuial[ă] va fi, cu mulțumită voi[u] plăti, iar dă nu am la popa Andriaș 300 tal[eri] și vei lua dă acolo ce va fi cheltuiala și ceialalți mi i vei trimite Măriia Ta. Și mă rog Mării Tale să-mi trimiț[i] pă om dă isprav[ă] să nu s[ă] cumva păliască. Și eu voiu rămănea Mării Tale mulțumit și rugător dă săn[ă]tate. Aciasta și fii Măriia Ta să-n[ă]tos.

Noem. 6 d. It 723b (=1727)

† Al Mării Tale rug[ă]tor și dă tot binele voitoriu
ὁ ἠρρομενος νοῦξέτου Διονύσιος (Nucet?)

[Vo.] Prea cinstitului și al nostru bun voitor Mării Sale domnului Draot Georgie cu cinste și cu întreag[ă] sănătate să să dea în Brașov.

[Pecete neagră, octogonală cu legenda: Dioni[sie] iermonah 1722 (?)]

XII.

Ni s'au păstrat și două scrisori trimise de honul sau cvestorul Gheorghe Drauth la 1727 și înapoiate mai târziu. Nu sunt cumva numai concepte, fiindcă au fost îndoite și desfăcute. Una chiar mai poartă și pecete mică, neagră cu emblemă. Una chiar mai poartă și pecete mică, neagră cu emblemă. Aceasta e adresată vameșilor dela Dragoslavele. Oamenii de aici trebuiau să ajute pe dregătorii domnești, să care la mărfuri¹⁾ aduse din Brașov și anume fără plată. De aceea vor fi fugit atâția peste hotar la Bran, Satulung și în alte sate²⁾. De astă dată iară e vorba de cărauși, cari să ducă păstrăvi cât de iute la curtea domnească.

Cinstiților și ai noștri bun[i] priiaten[i] și vecin[i] de aproape dumneavoastră cinstiți vameși dela Dragoslavele.

† Dela prea putearnicul și a toate țăitoriu dumnezeu săn[ă]-tate și tot fericitul bine pohtim și rugăm ca s[ă] trimiț[i] dumatile împreună cu cinstitele casele dumneavoastră. Aciastă puțin[ă] scrisoare a noastră cătră dumneavoastră nu iaste de altă fără cătu fac dumneavoastră știre iată că pohti Măriia Sa Vod[ă] dela noi ca s[ă] tri[m]item Măriei Sale ceva păstrăvū viiu pre sama Măriei Sal[e] de care veț[i] și dumneavoastră. Iată trimisei 2 pescar[i] ai miei ca s[ă] fie purtători de grije. Numai pohtescū și mă rog dumneavoastră ca s[ă] fie porânca dumneavoastră pentr[u] un car ca s[ă] margă cu peaștele mai de grab[ă] că iaste de pripă lucru. Și dumneavoastră pohtescū ca s[ă] dai porânca celor ce vor merge cu carul să margă pe cale unde sănt sate bun[e] ca s[ă] nu moar[ă] peaștele. Și cu aciasta săvârșindū, mila lui dumnezeu să fie pururea cu dumneavoastră.

1727 Noem. dn 9.

Al dumneavoastră de bin[e] voitoriu și gata spre slujbă

Scris în Brașov

G. Drauth
Hon.

1) Iorga: Op. cit. pg. 76.

2) Idem pg. 137, 138, 141.

[P. S.:] De altă mă rog dumnevoastră ca s[ă] faceți atâta bine ca s[ă] întrebați pre pescariul dumnevoastră ca s[ă] spue că răușilor celor ce mergu cu carul pe unde mergu cu peaște, când ducū la Măriia Sa Vodă ca s[ă] margă și aceștia pre acea cale pentr[u] rândul apei.

[Vo:] Cinstiților și ai noștri bun[i] și vecin[i] de aproape dumnealor vameșilor de la Dragoslavele cu fericit[ă] săn[ă]tate să să dea.

[Pecete mică neagră cu emblema lui Drauth.]

XIII.

Oamenii de încredere ai lui Vodă în afaceri de hotare erau ispravnicii Câmpulungului, aleși din boierii mari. Neam bun era și familia Cuparilor. Unul dintre ei, Radu, ocupă deja la 1694¹⁾ dregătoria aceasta însemnată. Prin mâna ispravnicilor treceau, precum ne dovedesc rândurile următoare, și scrisorile Domnului pe cari le întovărășia cu un fel de bilet de transport. Așa și aici. Astădată, fiind vorba de o jalbă a Câmpulungenilor, ispravnicul Manea Cupariul e interesat și cere și el în chestiunea știută răspuns dela judele Drauth. Nu e exclus ca această scrisoare să fie tovarășa celei latine din 4 Noemvrie (= X).

Cinstitului și al nostru bun priiatin și de binevoitoriu și de aproape bun vecin: dumnealui Daraot Georgie marele județ al cinstitei cetăți Brașovului: cu dragoste și cu fericit[ă] sănătate mă inchin dum[nitale]:

† Pricina scisorii noastre cătră dumneata mai mare nu iaste făr de căciu jăluindu-să Câmpulungeanii la Măria Sa Vodă, iară Măria Sa au scris dum[nitale] aciastă carte, care citindu-o dum[nitatea] să dai dumneata respunsul Mării Sale la ce te va fi pohtit Măria Sa Vodă și să aibū și eu respunsul și eu de l[a] dumneata. Cu aciasta acum mila lui Dumuezeu să fie p[u]r[u]rea cu dumneata. Noem(vrie) 19 7236 (=1727).

Al dum[nitale] bun priiatin și de binevoitoriu și de aproape bun vecin

Slucerul Mani Cup(a)r ispravnic
Câmpului lungu

1) Iorga: Op. cit. pg. 184.

†

[Vo :] Cinstitului și al nostru bun priiatin și de bine voituriu și de aproape bun vecin dumnealui Draotú George jude al cinstitei ciătă[[i] Brașovului cu dragoste și cu fericită bună sănătate să s[ă] dea.

dit. 9 Iul. 17 Schreiben des Szludser Malkun Kimpolunger Bezirks Iszpravniks an den Kronst. Richter Georg Draudt.

[Pecete mică, neagră, ruptă în parte]

XIV.

Vinul românesc era renumit și căutat și altădată. Negustorii de vin din Brașov cumpărau cu buțile dela Dumn și dela boieri, la Pitești și la Câmpulung.¹⁾ Alții aveau viile lor proprii în Țara Românească și puteau să-și treacă vinurile fără să plătească vamă. Cartea domnească de scutire trebuia să fie din când în când reînviată. Deja în 1715 găsim pe un oarecare Țop din Șcheii Brașovului care se însărcinează să facă pentru concetățeni ai săi la București cărți de scutire sau să se îngrijească de reînvierea lor.²⁾ Se știa exact cât de mare fusese recolta fiecărui proprietar de vie și nu fu scutit decât pentru un număr de buți, care corespundea recoltei lui. Ni s'a păstrat o foiță de buți ale Brașovenilor chiar din 1727.³⁾ Pe listă se află și G. Drauth cu 8 buți la Pitești și Cârstea Țop cu 12 buți. Unde își avea Drauth via? Scrisoarea de față ne spune că era „la dealul Topoloveanilor, așadară nu prea departe de Pitești, dar la vreo 100 de kilometri de Brașov.

† Jupăne Cărsto Țoapă dăla dumnezău săn[ă]tate și tot binele pohtim ca s[ă] trimiț dumnitale dănpreun[ă] cu toată cinstită casa dumitale. Această puțin[ă] scrisoare a noastră cătră dumneata nu iaste de altă făr cătú facú dumnitale știre pentru rândul cărăței cei domnești care iaste pentr[u] viia noastră care iaste la dealul Topoloveanilor. Iată că nu s[ă] tãmplă ca s[ă] vie denpreun[ă] cu cealealalte căr[ă]ță ce s'au făcutú greșal[ă] pe cale. De care iat[ă] că trimisei această carte domnească cu acestú om de aicea din

1) Iorga : Op. cit. pg. 37—39.

2) idem pg. 415.

3) idem pg. 416.

Schiai Radu feciorul Radului Catanei. Ce de aceasta te pohtescū pre dumneata și mă rog dumitale ca la un bun priiaten car[e] faci atăta osteneală ca s[ă] o dai dumisale pisariului Neculae și dumnealui s'au făgăduitū precum va purta grije de s[ă] va înnoi și înnoindu-s[ă] mă rog dumitale ca s[ă] o iai și să mi o trimițu cu un om de omenie ca s[ă] nu s[ă] piarză cartea. De aceasta pohtescū pre dumneata ca s[ă] fii ostenitor pentru noi și noi rămănem gata spre slujbă dumnitale și cu aceasta .săvărșind mila milostivului dumnezeu să fie cu dumneata.

1727 Dec. dn. 2

Al dumital[e] de bin[e] voitor
dumital[e] în toat[ă] vremea.

Scris în Brașov

G. Drauth (cu latine)
Hon

[Vo:] Dumisale jupănului Cârstei Toapă la București.
Dumisale cu bun[ă] săn[ă]tate să să dea.

[Pecete ovală neagră.]

XV.

Bârsenii își mânau oile și vitele, cum era și lucru firesc, spre Sud de Predeal până jos în câmpie. Mai rar se trimit în Moldova. Dacă se întâmplă, apoi trebuie să căutăm explicarea ori în niște boli, cari bântuiesc în Muntenia ori în vama mai favorabilă. Astfel de motive par a fi hotărît și pe judele Rheter din 1750 să ceară dela Constantin Rakovița informații, relative la condițiunile în cari ar putea să trimită turmele sale peste hotar. Domnul răspunde politicos că va favoriza pe toți streinii cari vor intra în țara sa și va apăra interesele lor cu privilegii. Dorind a avea relații bune cu orașul Brașov, speră că și acesta are aceeași dorință. Nu e încă vorba de condițiuni concrete. Acestea s'au stabilit mai târziu.

Illustrissime Domine Domine Colendissime!

Non sine peculiari satisfactione aestimatissimas Illustritatis Vestrae Litteras percepimus, quodque verbo Nostro insistens, greges suos huc transmittere dignata fuerit, perspeximus. Nos dubium quodlibet abstergere volentes, non tantummodo homines huc

deflectentes protecturos, sed aliis insuper Confirmatoriis Litteris munituros, profitemur. Oppido Nobis placeret, quando sincerissimum, quo ferimur, bonae vicinatis custodiendi leges, exinde patesceret desiderium, sique Illustritas Vestra persuasa esse velit, quod toti in id adnitimur, ut qualibet occasione demonstramus, quo particulari studio honorisque cultu existamus.

Illustritatis Vestrae

Ad officia paratus

Iasiis

d. 30. Octobr. st. vet.
1750.

Constantinus de Rakoviza

[Vo:] Illustrissimo Domino Domino Rheter Regiae Liberaeque Civitatis Coronensis Districtusque Burczensis Pro-Quaestori. Coronae.

Pecete mică, roșie cu monograma G. R. (sic).

Tot pe partea din afară se află notița, scrisă de mână primitivului : Praes(entiret) den 26. 9 bris 750. Von dem Fürsten in der Moldau Rakovicza in materia meiner zur Auswinterung dahin geschickten Schaafe.

(Va urma.)

† D. Cabadaev

Zilele trecute s'a stins la Sibiu pictorul D. Cabadaev, bine cunoscut și apreciat artist.

Ajutat de talent și muncitor, Cabadaev și-a croit încă înaintea războiului un nume, mai ales prin pictarea artistică a câtorva biserici. După răsturnarea ce-a adus-o cu sine războiul, a luptat și el, cum luptă azi orice talent în împrejurările atât de potrionice artei.

Bolnav în ultimul timp și nevoit să-și încetineze activitatea, Cabadaev a mai aranjat totuși o expoziție — cea din urmă din viața sa — aici la Brașov, în sala „Astrii“, în luna Iulie. Era pentru a doua oară că-și desvăluia operele, plin de nădejdi, înaintea ochilor noștri, ai brașovenilor. Pentru a incasa decepții.

Indrăgostit de arta sa, îl vedeai pe Cabadaev contemplându-și câte-odată pânzele în tăcere, dar nu vorbea despre ele niciodată. Și nu te'mbulzea cu explicații. Nu, pentrucă opera lui vorbește singură.

Ca om, Cabadaev era o figură interesantă. Tip de boem, înalt, cu pălăria profesională. Bun până la uitare de sine și natural. Cel mai neînduplecat dușman al formelor. Nu-l vedeai aproape nici-odată singur și nu știa vorbi decât tare. De-o veselie, uneori copilărească, avea un dar deosebit de a-și distra prietenii, povestind lucruri văzute sau trăite în multele sale drumuri prin alte țări. Avea ochi negri de-o ascuțită inteligență și-o vervă seducătoare. Vorbea vre-o șase limbi, perfect.

Acesta a fost D. Cabadaev. S'a stins în plină putere de muncă. Lîmpede și gravă, succesiunea lui artistică poartă pecetea unui vi-guros talent, îngemânat cu muncă anevoiasă și cinstită.

Ecat. Pitiș

Flori de lumină

de Al. Lascarov-Moldovanu

Cel ce m'a suduit

Stăteam într'o zi la masa mea de lucru — și mă gândeam la fapta urâtă a unui prieten. Sufletul mi se sgârcea de mâhnire, iar cugetul alerga, ca o pasăre spăimântată, să găsească un loc de liniște și de limpezire. Ceeace făcuse prietenul acela, era un păcat.

Pe nesimțite, cugetând aceste lucruri, m'am trezit făcând deosebirea între mine și el. Imi ziceam: „Bine că nu sunt ca acest păcătos...”

Cu surprindere, băgai de seamă că aceste vorbe erau acelea ale Fariseului din povestirea evanghelică.

M'am cutremurat. Nu era oare, șueratul șarpelui trufiei care-mi trecuse peste suflet?

Era adevărată părere de rău că prietenul meu săvârșise cea faptă neîngăduită, sau era mai mult o părere de bine că eu nu făcusem și nici n'aș fi putut face asemenea păcat?

Imi zisei atunci: „Oare n'aș putea face niciodată și eu asemenea păcat?”

Sufletul mi se umplu de iubire de sine...

Simțeam că încep să păcătuesc...

Gândul îmi fu rupt în două de soneria telefonului.

Un glas necunoscut, întrebă dacă sunt eu la telefon.

Îi răspunsei: „Eu sunt”...

Atunci, urechile mele fură arse de pălmuirea unei sudalme murdare...

Am rămas ca fulgerat.

Glasul a tăcut — telefonul s'a închis — iar eu stăteam cu receptorul în mână, neștiind ce să fac de rușine.

Era rușine, — dar era ceva mai usturător de cât toate: în suflet mi se făcuse o sfâșiere. Iubirea de sine sângera cu putere. Un freamăt ca de codru răscolit de-un vânt ivit pe neașteptate.

Petecit, am căzut pe-un scaun. De sigur că fața îmi era vânăță din pricina sângelui strâns în grabă la cap.

Nu puteam să cuget nimic.

Se făcuse un gol fierbinte în toată ființa mea.

Imi era rușine de mine însumi.

Am lăsat atunci să se tragă apele, ele singure, în făgaș — și am stat copleșit, în așteptare.

Odată cu potolirea, începură să se ivească și luminițele de gând.

Văzui limpede în sufletul meu.

Zarea, cutropită de roșază, începea să se destrame, iar în locu-i, se așeza cuminte, înțelepciunea.

„De ce m'am tulburat atât?”

Zâmbii...

„Intru cât am fost eu schimbat prin vorbele pe care le-am auzit?”

„Atunci, de ce m'am tulburat?”

O mâhnire plină de amărăciune se pogări peste sufletul meu. Avui o tresărire.

Auzii limpede în suflet :

— „Este trufia dragul meu”...

Glasul era nespus de dulce.

Cugetul mi se duse atunci la gândurile mai dinainte, — care-mi veniră acum altfel... Simții pentru prietenul meu o părere de rău cu adevărat...

Glasul cel dulce zise:

— „Nu te mai iubi pe tine atât de mult...”

Șoptii:

— „Doamne, ferește-mă de păcate”...

O fulgerare caldă în suflet... Avui un smerit gând de recunoștință pentru cel care mă suduise la telefon...

Tablourile cele urâte

De câte ori treceam pe la colțul stradei, mă opream o clipă lângă tablourile mici, așezate jos și lipite de zid, pe care le expunea spre vânzare un om umil, îmbrăcat simplu și care niciodată nu îndrăznea să te cheme să-i cumperi ceva. Tăcea și se uita blajin spre tine,

Tablourile erau urâte. Se vedea că acel care le pictase, era neîndemănat. Desenul era greșit, iar culorile prea vii și greșit îmbinate.

Cu toate acestea, nu știu ce vagă lumină se desprindea de pe ele — și te întâmpina cu umilință, dându-ți un nelămurit sentiment de milă — și de frățietate cu cel care le făcuse. Toate tablourile înfățișau priveriști din Istoria Sacră.

Intr'o zi, l-am văzut pe paznicul tablourilor cetind o carte.

Din mers, privii... Mi s'a părut că e Sfânta Scriptură...

Dintr'o dată, peste voia mea, tablourile acelea nu mi s'au mai părut atâta de urâte

Și mila mea se făcu mai mare văzând că nimeni nu se oprea să cumpere un tablou.

În altăzi, m'am oprit.

Vânzătorul închise cartea — și așteptă să-i vorbesc.

Îl întrebai:

— „Cine a făcut tablourile acestea?”

Omul răspunse simplu:

— „Eu“ — și tăcu.

Aș fi vrut să-l întreb cine este — ce necazuri are — unde stă; — dar și eu tăcui, privind mai departe tablourile. De data aceasta avui siguranța că ele nu sunt urâte. Lumina aceea vagă, se desprindea acum mai vie.

Rupsei tăcerea zicându-i:

— „Cunoști pe Domnul Iisus?”

Omul lăsă privirea în pământ, invârtind în neștire cartea din mână.

Apoi, mă privi — și zise:

— „De ce mă întrebi?” -- ca și cum ar fi zis: „Tu nu vezi?”

Stăturăm — și vorbind de Stăpânul nostru — am aflat...

Undeva, departe, într'o uliță strâmtă și întunecată din margine, o casă pitită și necercetată... Înăuntru un băiat olog cu privirea înflăcărată de fierbințeală, și cu mâinele reci. Stă și privește pe fereastra mică... Alături un carton și câteva culori uscate... O icoană în perete — și câteva tablouri religioase împrejur... Tânărul își frânge visarea și reîncepe să picteze după modelul ce-i stă neclintit, în închipuire. Ușa se deschide — și se arată vânzătorul de tablouri din colț... Lui singur i-a fost milă de tânărul olog — și

i-a spus într'o zi: „Dă-mi-le să le pun eu la vânzare...” — și de-a-tunci, câteva ceasuri pe zi, stă cu ele la colțul stradei. Când și când, vreun om cu inimă smerită și cu cuget naiv, se oprește și-i cumpără câte un tablou, iar omul duce gologanii în odăița aceea depărtată, ca să-și cumpere ologul pâine...

Nu mai știam de când stăteam de vorbă la colțul stradei cu vânzătorul de tablouri, — iar privind spre umilele lucrări ale ologului, am avut clar viziunea unei lumini serafice desprinzându-se de pe ele — și venind spre sufletul meu ca să-l mângâie cu mi-reasma dulce a milei.

Tablourile nu mai erau urâte. Stângăcia lor era plină de farmec, — iar în ziua aceea, vânzătorul a dus în căsuța depărtată dinarul milei și al dragostei mele.

PSALM

*Lumini după lumini s'au împletit
Pe cerul ridicat în nesfârșit,
Și fluviul lumilor m'a legănat
Sub unda unui cântec necântat.*

*M'am cățarat pe bolta 'n veșnicie
Să prind cristal de 'ndemn și bucurie;
Am vrut să beau cu mâinile-amândouă
Lumină grea din zorile cu rouă.*

*O Doamne-am străbătut cereasca zare
Să 'ncerc măsura Ta peste hotare;
Deși, mărunț, tot treaz am stat în fire
Ca peste veac să pot dura zidire.*

*Dar tot în beznă grea m'ai răstignit,
Și tot cu lut gândirea mi-ai lipit;
M'ai încercat în slăvi și flori de jar
Puterea Ta s'o simț și mai amar!*

Ernest Bernea

Gând de ducă

Aluniş vecine, uită-te 'n câmpie
Cum îşi cheamă puii mica ciocârlie
Şi se 'nalţă 'n aer şi se duc mereu —
O să vie vremea să mă duc şi eu.
Dar îţi las povestea visurilor mele
Să le-o spui la vânturi, să le-o spui la stele.
Şi ți-am scris pe frunze tainica scrisoare,
De-o ceti-o unul, de-i vedea că-l doare,
Tu opreşte-l, spune-i, zile lungi de vară
Ochii-mi trişti şi bolnavi cât îl aşteptară
Măsurând cărarea, — câte luni trecură
Incercând să schimbe dragostea-mi în ură.
— Aluniş vecine, aluniş sărace,
Spune-i câte lacrimi curg pân'se preface
Din duioasă, blândă, inima, păgână,
Şi la urmă, rece bulgăr de țărână.

Ecat. Pitiş

Revedere

Tu nuc bătrân, tu cuib sărac,
Tufişuri dragi de liliac,
Mă 'ntorc acum din loc străin
Cu voi durerea să-mi alin
Şi să mă 'mpac.

Căci m'ai vrăjit, bătrâne nuc,
De tine-aminte să-mi aduc
Şi m'aţi făcut, pălite foi,
Ca voi să tremur şi ca voi
Să mă usuc.

Şi mi-aţi cântat, voi liliaci,
Cu glasul vânturilor reci
Să-mi văd nădejtile murind
Şi flori la piept să nu mai prind
In veci de veci.

De lângă sânul vostru drag
Mănat am fost de-un gând pribeag
Să caut al inimii noroc ;
Şi l-am căutat din loc în loc
Din prag în prag.

Drumeţ am fost, rătăcitor,
Ca toţi având acelaşi dor,
Aceleaşi visuri fără rost,
Şi partea mea în lume-a fost
A tuturor.

Ecat. Pitiş

Toamnă

*E zadarnic...
Din copac în copac
Trece-un suflu amarnic
— Suspin de sărac —
Și-mi spune, că frunzele mor...
Pălit-au de soare, pălit-au de dor...
Și viața-i un vad,
Cad frunzele, cad,
Din copac...
Și eu mă desbrac,
Că-i noapte târziu,
Și răul e mare, enorm...
Cu suflet pustiu
Vreau să dorm,
Vreau să dorm...
Trezi-mă-voi, poate,
Din nou suferind,
Privi-voi spre astre
Cu vecinicul jind,
Dar sufletu-mi fi-va
Iar plin și stelar
Și va arde — făclie'n altar...*

Ioan Al. Bran-Lemeny

Din „Das Stunden-Buch“

de *Rainer Maria Rilke*

*Inchide-mi ochii Doamne și eu Te voi vedea
Urechile astupă-mi și Te voi auzi
Și fără de picioare spre Tine voi pleca
Și fără gură, totuși pe Tine te-oi slăvi.*

*Și brațele Tu smulge-mi: Te voi îmbrățișa
Cu inima mea caldă, ce-mi bate-adânc în piept.
Și inima-mi oprește și gându-mi înțelept:
In sângele meu, — vecinic pe Tine Te-oi purta.*

Traducere de *S. B.*

Cântec

de *Johann Cristian Günther*

*Iar din an o mică parte,
Iar o zi pe-acest pământ,
Iar o prăbușire 'n soarte,
Iar un pas înspre mormânt...*

*Astfel vremea, — o simțim:
Se scufundă 'n vecinicie,
Astfel noi ne împlinim
Pentru moartea ce-o să vie...*

Traducere de *S. B.*

Dări de seamă

Cărți și broșuri.

I. Marțian. *Țara Năsăudului înainte de instituirea regimentului de grăniceri.* Editura tipografiei „Cultura”, Năsăud, f. a. [introducerea e datată „vara anului 1933“], 48 p. + 1 hartă, [30 lei].

Monografiile regionale, lucrate mai ales de către cercetători din partea locului, sunt de cel mai mare interes. Nimenea nu poate cunoaște mai bine și nu poate avea o mai mare iubire pentru lucrul ce-și impune, decât acela care o viață întreagă se găsește în strânsă legătură cu ținutul studiat. Cărticica de față face parte și ea din astfel de preocupări ale unui om al locului. E o scurtă și prețioasă prezentare a trecutului istoric al Năsăudului. Făcându-se însă și considerații care depășesc rolul strict al monografiei, credem că prezintă interes a face câteva observații.

În *introducere* autorul caută să precizeze punctul principal al preocupărilor: „reconstruim... o schiță a vechei organizații defensive din trecutul îndepărtat“ (p. 4), lucru extrem de important pentru lămurirea alcătuirii acestei țări năsăudene întru totul românească. Tot acolo mai sunt însă și câteva considerații care nu se pot susține. Nu se știe nimic ce elemente „reacționare“ locale vor fi rămas în Dacia „după retragerea forțelor armate“ și nici dacă ele, înainte de a veni barbarii, vor fi căutat a-și jefui propria lor țară. Este o eroare să se creadă că populația satelor și orașelor de pe marile drumuri, s'ar fi retras pentru totdeauna „în locuri ascunse“ (p. 3; v. și p. 19). Nici „o mare parte din acești nenorociți“ n'a dispărut sub întâii năvălitori. Aceștia, cei dintâi Goții, n'au venit din Orient, și nu li se poate spune că nu erau popoare „umane“, după cum nici „oardele turanice“ nu aveau ca unic scop distrugerea completă a țărilor ocupate. Dacă ar fi fost așa, atunci în primul rând nici pe valea Someșului Mare, care e dealungul unui mare drum barbar, nu „s'ar fi putut înjgheba... o organizație primitivă“ (p. 4).

Mai departe se spune că „Teutonii din Rodna nu pot fi identificați cu coloniștii sași din Valea Bistriței și a Șieului“, însă ar fi să credem imposibilul că ar fi rămășițe ale unor Germani de est sau Gepizi, cari s'ar fi „menținut în unele părți ale Daciei până în secolul al IX“ (p. 14—15). Acești Teutoni de la Rodna aveau o menire bine precizată, de minieri regali, și e imposibil să li se dea o altă explicație. O recunoaștere benevolă a supremației regale (p. 22), nu poate fi explicată, deci nici acceptată. Ardealul a constituit întotdeauna o grea problemă de conducere pentru coroana maghiară, mai ales arpadiană, care nu s'a

putut menține acolo decât prin concesi, multe și mari concesi. Deci, când regalitatea concede continuu și în toate părțile ardene, nu era să cedeze Rodneii așa de ușor drepturile lor. Nu se poate susține nici afirmația că pasurile cele mai frecventate (spre Țara Bârsei, la Turnu Roșu și la Bărgae) să fi fost părăsite de băștinași din cauza incursiunilor pecenege dela anul 900 (p. 26; pentru Bărgău v. și p. 7). Însăși data ca început al acestor incursiuni în Ardeal nu pare probabilă. Apoi, oricari ar fi fost barbarii, băștinașii nu părăseau cu ușurință ținuturile cele mai fertile și cele mai importante în drumurile de comerț. Așezarea elementelor străine tocmai în aceste locuri, explică foarte bine exact contrariul: îngrămădire de populație și fortificații ca să poată fi apărute mai bine aceste puncte strategice și economice. Ori pentru acest lucru nu puteau fi lăsați la o parte tocmai cei cari erau în măsură de a cunoaște mai bine ținuturile. Faptul că exact în aceste părți ni s'au păstrat cele mai vechi și mai specifice țări curat românești (Țara Amlașului, Țara Oltului sau Făgărașului, Țara Bârsei și însăși Țara Năsăudului) e dovada cea mai clară că n'a putut avea loc părăsirea acestor ținuturi. De altfel autorul însuși spune că așezarea coloniștilor s'a făcut „fără încălcarea drepturilor locuitorilor băștinași“ (pg. 26). Atunci cine erau aceștia dacă au fost „abandonate“ ținuturile?

E interesantă reconstituirea vechiului drum dealungul râului Aneș cum și fixarea drumului Rodna-Șanț pe Cărtibavul și Cosna la Dorna, a cărui vechime o consideră începutul sec. XIII. Pe această cale crede autorul să fi venit Kadan cu Tătarii lui în 1241 (p. 8; v. și p. 28). Mi se pare însă mai probabil drumul fixat de mine pe la Câmpulung-Cărlibaba-Rodna (v. *Marea invazie tătară și Sud-Estul european*, București 1933, p. 39—40). Așa că valea Bistriței n'a scăpat de invazie (p. 28), deoarece Tătarii au distrus însuși orașul Bistrița.

Se înfățișează apoi drumul și trecătoarea Bărgaelor, care e considerată cea mai veche. Se remarcă și mai multe poteci (p. 5—10). Alte fortificații la Cetate-Cetățel-Ciclău (p. 11) și dealungul Someșului. Interesantă ca sistem defensiv de apărare, inundarea șoselei Rodnei prin stăvilare puse dealungul digurilor spre a o face imposibilă cavaleriei (p. 16). Se remarcă o întâe așezare benedictină la Mănăstur în 1061 „în bazele existente din timpuri anterioare ale unei mănăstiri orientale“ (p. 18). Ungurii s'au fixat mai întâi la Dej, pentru a putea exploata sarea, apoi la Beclean. În cea parte a fost și întâia invazie cumană, care nu mi se pare bine documentată. Lupta s'ar fi dat la Chiraleș, când Ungurii au atins linia Carpaților. Sosirea acestora în această parte e considerată ca provenind din îndemnul Benedictinilor și deci în numele Papei (p. 21).

Sunt foarte prețioase știrile despre vechile mănăstiri din partea locului: una a sfintei Margareta de Mezeș, la Poarta Meșului, altele la Sânmărgita și la Mănăștur; a Paturilor la Reteag zisă și Petur; cea numită *Dyenus monastura*, la Săsarm; aceea care a fost lângă Fata sau în satul Dumitrea și cea din Terpiu, de la Becina și de la Rodna, care sunt documentate în sec. XIII, dar tradiția și resturile arhitectonice păstrate, le arată mult mai vechi (p. 22 25 și 27). Păcat că asupra acestei importante probleme se insistă așa de puțin! E de neapărată nevoie să se reia pe larg, mai ales în ceea ce privește mențiunile de biserici de rit oriental, anterioare propagandei catolice.

Se menționează apoi că Bistrița n'a avut ziduri decât din vremea lui Matiaș Corvinul, când, deci, ar fi devenit cetate (p. 29). Paza la hotar se făcea cu oameni ai locului — constatare foarte prețioasă pentru regimul de pază — numiți *Plajások* și *Gornyikok*, după românește *plăeși* și *gornici* (p. 30). Se evidențiază caracterul libertății Românilor din acest ținut cum și tentativele de a li se lua, până când s'au format regimentele grănicerești.

La sfârșit se dau în anexe nouă documente. Rezumăm pe cele date ca inedite.

1. Un act din 1281, dela regina Elisabeta către Ștefan abatele dela mănăstirea sf. Margareta din Mezeș, pentru a cincia parte din tributul Zalăului, dată mănăstirii după un privilegiu mai vechi al reginei Ana (probabil Anna de Chatillon, soția lui Bela III, 1173—1196).

2. Altul din 1258 Martie 9 dela Bela IV, pentru Apa fiul comitelui Ioan Dionisie și Magistrul Laurențiu, în chestia posesiunii mănăstirilor Petur și Dyenus. Aici și numele comitelui Omodeus.

3. Din 1451 Octomvrie 26 al voevodului Georgius Ryealph de Tharkew, pentru răscumpărarea moșiilor din Chega, Bochyona Ffatha și Thewkes, de către localnici împotriva intrusiunii altora.

4. Din 1486 Septemvrie 18 al județului Bistriței Iohannes Thermann, pentru ridicarea Românilor din Rebra asupra hotărârii precedente.

5. Tabloul posturilor de frontieră întreținute de grăniceri de la 1784 până la 1854.

Urmează încă două acte dela Matiaș din 1472 și 1475 (aceste din urmă fără proveniență); unul al conventului Mănăștur, care intercalează un altul de la Matiaș tot din 1475, și ultimul de la Vladislav din 1508. Toate sunt reproduse după diferite ediții mai vechi.

Știm că toponimia acestei regiuni a fost studiată de N. Drăganu (*Toponimie și istorie*, Cluj 1928). Din topicele amintite în

această lucrare menționăm dealurile: *Dumbrava, Mocirla, Sghia-buri, Clinei*; locurile: *Râpa cu colțul, La cotețe*; râurile: *Isvorul băilor, Intre hotare*. Unele se termină în „ș”, ca *Leș și Țibleș*, care ne duc, fără îndoială, la origini mai vechi decât epoca medievală, dacă pentru Corondiș se poate afla o explicație slavomaghiară.

Noutatea documentelor și cercetarea terenului din punct de vedere strageric, fac cartea indispensabilă. E regretabil că s'au strecurat prea multe greșeli de tipar, fără a se da o erată măcar pentru textele latinești.

Aurelian Sacerdoțeanu

Raportul general al Astrei-Brașov (pe 1933-1934) păstrează ceva din reflexul festivalului care a caracterizat manifestațiile serbătorești din toamna trecută, desfășurate în prezența Regelui. Asta ca înfățișare. Impresionează însă și prin realizările pe care i le însumează conținutul. Și nu sunt puține. Subliniem dintre ele: *Casa culturală* ridicată în comuna Vlădeni — merită să strecoare, prin cei care vor trebui să-i dea suflet, mai multă lumină în căsuțele celor ce o așteaptă, fiindcă n'o au, nu din vina lor — și *Școala țărănească* pentru bărbați, înfăptuită aici în centrul județului — școala despre care s'a vorbit în rev. noastră (v. nr. 3 a. c.) — cu rezultate care nu numai îndreptățesc, ci obligă la continuarea ei, în condiții care s'o facă accesibilă cât mai multora dintre cei cu dorința de a se cultiva, dovedind astfel ceea ce se dorește să fie această școală: „izvor de conștiință națională, de morală curățitoare de suflete și de îndrumare practică pentru țăranul nostru”. (p. III).

Frumoase succese a înregistrat Secția artistică (fosta Reuniune de muzică „Gh. Dima”, afiliată Astrei) sub conducerea apreciată a d-lui Const. Bobescu — atât prin concertele-i de înaltă elevație sufletească, cât și prin concursul dat de echipele-i volante, propagandei culturale la sate — ca și curat românească „Astra-Sportivă”, augmentată în ultimul an cu o nouă secție, — a „Șoimilor”, remarcați cu prilejul serbărilor din Septembrie 1933.¹⁾

Mai menționăm laudabilele inițiative: a) de a sprijini sforțările Astrei din Treiscaune, — prea anemică pentru a putea recuceri singură ce e de recucirit și ce trebuie recucirit în Seacuime. De aceea, nu credem să se găsească Român care, dân-

1) Fiind vorba de sporturi, nu putem retăcea teama care ne încearcă: nu cumva, cu vremea, interesul pentru *sportiv* să covârșească pe cel pentru *cultural*. O spunem, fiindcă ambiția premiilor și clasărilor la concursuri ușor poate deplasa centrul interesului spre acest obiectiv. Și realizările Astrei, în tot trecutul ei, nu se leagă de numele sportivilor, cum, suntem siguri, nu se vor lega nici în viitor. Ne gândim la viitor, nu la prezent.

du-și seama de necesitatea și valoarea acestui sprijin, să ridice învinuiri pentru sacrificiul ce s'ar face acolo în vederea readucerii la matca românismului a fraților înstrăinați; b) de a strânge fondurile trebuincioase materializării printr'un monument a unei vechi datorii de recunoștință națională pentru „preotul deșteptării noastre“ Andrei Mureșianu; c) de a organiza expoziții, — ca cea a *cărții românești* (20—25 Mai 1933) și cea din 8—10 Sept. același an, privitoare la *mișcările naționale la Românii ardeleni*. Larg sprijin s'a acordat și „Cântului Nostru“ pentru așezarea și serbarea desvălirii plăcii comemorative pe casa în care a viețuit bardul dela 1848; pentru organizarea cursurilor de limba și lit. franceză la Brașov; pentru mai multe expoziții de pictură; pentru diferite societăți culturale și școale, cărora li s'a acordat gratuit sala cinematografului.

Că toate aceste realizări și contribuții la eforturile demne de sprijin ale altora sunt și onorate și apreciate de public, o dovedesc: donațiile tot mai multe și tot mai valoroase care se fac Bibliotecii și Muzeului Astrei. În anul expirat, vechiul stoc al Bibliotecii sporește cu donații prețioase, ca cea a *Gremiului neguțătorilor români din Brașov*, a *Casinei Române* (care și-au trecut arhivele în proprietatea Astrei), a d-lui Vasile M. Kogălniceanu (26 cărți și 39 mss. rămase dela tatăl d-sale Mih. Kogălniceanu), a lic. Dr. I. Meșotă (care a cedat Bibl. Astrei în schimbul unor cărți dublete, întregu-i stoc de cărți ungurești), a d-lor Prof. N. Iorga, D. Lupan, prof. sec., Ing.-șef C. Comanescu și atâția alții. — Potențarea interesului pentru această Bibliotecă, ni-l indică și statistica cetitorilor și a cărților cetite: 11.246 cetitori, 16.068 cărți. — N'au lipsit nici darurile pe seama Muzeului a cărui importanță pentru orașul cu atât de vechi și bogate tradiții istorice și culturale românești începe să fie tot mai mult apreciată. Așa că, după toate aceste îmbucurătoare constatări, imputarea că: „Ministerul Instrucțiunii (azi, al Cultelor, n. Red.) acordând o nouă concesiune de cinema la Brașov (a treia, n. Red.), a lovit în interesele unei societăți culturale care a muncit în trecutul acestei țări și a dovedit că merită și azi sprijin larg din partea autorităților superioare“ (p. 71), — e pe deplin îndreptățită și nu dubităm că o semnează fiecare Român.

De încheiere încă o vorbă. Am auzit pe unii spunând: E ușor să arăți rezultate când ai la spate un cinematograf care-ți asigură veniturile necesare realizărilor. Adevărat. Decât, Brașovul nu e unicul oraș care a primit „pomana“ unei concesiuni de cinematograf. Sunt multe zeci de Despărțăminte ale Astrei cu astfel de concesiuni. Celelalte nu înțeleg însă să-și facă din cap calendar, preferind să-și închirieze dreptul cutărui Pächter, mul-

țumindu-se cu o chirie minimală și cu dreptul la lenevire. Și atunci?... Concluzia numai una poate fi: *Câtă vreme nu-ți pui osul, înzadar aștepți folosul*. Deci, *suum cuique*.

B.

Raportul pe anul 1933 al *Camerei de Comerț și Industrie din Brașov* (126 pg.) cuprinde în P. I. a) o succintă retrospectivă, din punct de vedere economic mondial, asupra anului expirat b) un bine încheșat tablou al gospodăriei naționale și al situației comerțului și industriei din circumscripția Camerei, cu *umbrele și luminile* care se desprind din cifrele reci dar atât de elocvente ale statisticilor și bilanțurilor, minuțios utilizate, pe diferitele ramuri ale acestor activități. Umbrele, în multe cazuri, consecințe ale noilor legi fiscale, care — adeseori — „nu aduc cu ele numai sarcini noi, ci înmulțesc și formalitățile greoaie și deschid căi pentru noi șicane“ (p. 31). Nu e de competența noastră aprobarea sau desaprobarea propunerilor care se formulează și a gravaminelor care se ridică. Ele trebuie făcute cunoscute celor datori să țină seamă de ele, celor care dirigează viața economică a țării, legislatorilor. Noi ne facem datoria de a atrage atenția asupra lor, — mai ales că ele sunt atât de bine precizate de autorul acestui limpede și documentat raport, de d-l Dr. N. G. V. Gologan.

Din partea I. desprindem totuși constatarea, aproape de necrezut, care bate la ochi: „Intreprinderile din Vechiul Regat nu arată o înțelegere corăspunzătoare pentru acest lucru important și onorabil (E vorba de asistența șomeurilor. — n. r.). Pe când industria din Brașov a plătit în Decembrie 1933 contribuții de circa 120,000 lei, în același timp dela industria din București nu s'a incasat decât 40,000 lei.“ E o constatare foarte dureroasă, care îndreptățește, firește, și alte învinuiri și ponesuri ridicate de „provincie“ la adresa Bucureștilor, în legătură cu incasările prea înmănușate față de cei care pot plăti și ar trebui în primul rând incasați, și necruțătoare față de cei nevoiași.

Din partea II — Darea de seamă asupra gestiunii exercițiului financiar pe anul 1933 — relevăm sprijinul acordat școlilor profesionale, căminurilor de ucenici, diferitelor reuniuni, gremii, societăți, comercianților, industriașilor și meseriașilor năpăstuiți etc. în sumă de lei 538.000. — Bilanțul se încheie cu un total la venite de 6 758.825 și la cheltueli de 6,269.404 lei.— Dacă în fața multor poziții din Contul de gestiune rămâi plăcut impresionat, rămâi nedumerit în fața cheltuelilor de cancelarie (1000 lei pe zi !). Alocația de chirie (200.000 lei), acordată per-

sonalului, ca și adausurile de scumpete într'o vreme când toate băierile se strâng, arată din partea Camerei în adevăr o părintească sollicitudine pentru slujbașii săi.

Ion Mateiu: *Ion Al. Lapedatu* (1844—1878). Nr. 2 din Biblioteca ziaristică editată de Sindicatul presei române din Ardeal și Banat. Format 17×12 cm. pp. 40, lei 25.

O pioasă, frumos realizată evocare a „unuia dintre cei mai de seamă reprezentanți ai sufletului românesc din *Ardealul de ieri*” — a lui Ion Al. Lapedatu: poetul-literat — colaborator apreciat al *Familiei*, al *Columnei lui Traian*, al *Revistei literare și științifice*, — profesorul luminat dela liceul ort. român (azi „A. Șaguna”) din Brașov, pedagog cu aleasă cultură, câștigată (pare a fi primul Român ardelean) în „cadrul de plină și autentică romanitate”, care e metropola civilizației mondiale, Parisul, — ziaristul cu condei iscusit și cu atât de bogate resurse intelectuale, cunoscător temeinic al nevoilor, cusurilor și boalelor noastre din acea vreme, ca și a remediilor de îndreptare, — unul din fondatorii și poate cel mai activ colaborator al *Orientului Latin*, de pe tribuna căruia, ca și de pe a *Albinei Carpaților* „știuse împrumuta ziaristicii noastre tot prestigiul unui talent real și prodigios” și unde, alături de frații Densușianu și Teofil Frâncu, făcea educația politică a „junimei”, despre care spunea că „*nu trebuie să înceteze niciodată de a fi dacoromanică*”, *căci realizarea ideii acesteia „e numai o chestiune de timp, și cei ce nu cred în Daco-România, nu sunt fiții secolului nostru și nici nu merită să fie*”.

Lucrarea d-lui Mateiu e o operă de dreptate, făcută unuia dintre cei mai buni ai noștri, cu calități nu de toate zilele, cu încredere fanatică în steaua neamului său, dar cu avânturi frânte înainte de vreme. Cu toate acestea, la activul lui cu o incontestabilă contribuție la subminarea vechilor stavile dintre frați.

*

Reviste.

Dacoromania. Buletinul „Muzeului Limbei Române” din Cluj. Anul VII. Imprimeria Națională, București 1934. Format 24^{1/2} × 17 cm. Lei 650.— Dl Prof. Sextil Pușcariu, directorul Muzeului ne dă în aproape 700 de pagini rezultatele unei munci tăcute de trei ani (1931—1933), săvârșită cu multă răbdare și migăleală a amănuntului, — rezultate care, adăogate celor cuprinse în respectabilele volume anterioare ale Dacoromaniei au creat, cu drept cuvânt, un titlu de mândrie nu numai filologilor care activează în cadrele M. L. R., ci și științei românești, cul-

tivată de filologii dela Universitatea din capitala Ardealului cu o pasiune cărturărească adevărat apuseană.

Volumul cuprinde — pe lângă studii mai ample ca cele ale d-lui S. Pușcariu (*Considerațiuni asupra sistemului fonetic și fonologic al limbii române*), sau instructivele pagini, lămuritoare a atâtor chestii lingvistice: *Pe marginea cărților* (pp. 437—504), ori ale d-lui Sever Pop privitoare la lucrarea, în pregătire, de mare importanță, care e *Atlasul lingvistic al României* — și o serie de articole mai mărunte tratând: *etimologii* (datorite d-lor S. Pușcariu, Th. Capidan, N. Drăganu, Iorgu Iordan), contribuții la *extensiunea rotacismului* (S. Pop, D. Macrea, S. Pușcariu, S. Dragomir), la *migrațiuni în timpul fânului* (C. Lacea), la *împrumuturi și reîmprumuturi ungaro-române* (N. Drăganu); sau alte chestii ca: *Elemente românești în l. albaneză* (Th. Capidan), *Sufixe care indică apartenența locală*, *Nume de familie compuse din Țara Oltului* (Șt. Pașca), *Înfluențe rom. asupra foneticii sârbești din Banat*, *Cuvinte argotice sud-slave de origine românească* etc. (Emil Petrovici). Deosebit de bogate se prezintă capitolele: *Recenzii și dări de seamă și Bibliografia publicațiilor* (1929 și 1930), — cea din urmă condusă de d. I. Breazu.

Volumul îl încheie câteva necrologe și un foarte util indice a) după materii, b) după autori, care ușurează și celor mai pretențioși și grăbiți cercetători consultarea masivului volum.

*

Impunătoarea publicație de sub auspiciile „Astrei“ **Revue de Transylvanie** își continuă în nr. 2. binefăcătoarea operă de informare a Apusului asupra Ardealului real, nediformat de lentilele optice herczeg-ferencziene.

Din documentatele studii ale acestui bogat număr reținem: *France et Transylvanie*; Sextil Pușcariu: *Le parler de Transylvanie*; A. Caliani: *L'enseignement minoritaire en Transylvanie*; G. Sofronie: *La lettre Millerand (6 mai 1920) et la valabilité juridique des clauses territoriales du Traité de Trianon*; Z. Păclișanu: *Statist que des Roumains de Transylvanie au XVIII-e siècle*, precum și temeinicile note informative: *La politique minoritaire de la Roumanie. Les modifications de la loi sur l'enseignement secondaire et les minoritaires. La revision du Traité de Trianon est-elle possible? Deux auteurs allemands sur le révisionisme hongrois. La Petite-Entente des Etudiants et la politique révisionniste. Les Allemands de Roumanie et le révisionisme hongrois.*

În afară de acestea, numărul cuprinde, mai multe dări de seamă privitoare la lucrările autorilor *Antal Ullein, Franco Vellani-Dionisi, Czako St., I. Lupaș, V. Meruțiu, D-na Vinis Nándor, Elio Migliorini, etc.*

D-nii profesori: Silviu Dragomir și D. D. Roșca, sub a căror conducere apare această revistă, prin opera, de mare interes național, pe care o săvârșesc, se onorează nu numai pe sine, ci onorează întregul Ardeal românesc.

Redacția și administrația revistei se află la Cluj, str. Mico 40.

Convorbiri Literare. Iulie—Septembrie 1934. Un remarcabil triplu număr (7—9) închinat lui A. Odobescu cu prilejul centenarului nașterii sale. Colaborează dd. T. Arghezi (Amintiri), Al. Tzigara-Samurcaș (A. Odobescu), I. Dobridor, A. Busuioceanu (Odobescu arheolog și critic de artă), Stelian Petrescu, (O. educator), C. Gerota (O. folklorist), A. Iordan (Bibliografia scrierilor lui O.), Al. Tzigara-Samurcaș (Tezaurul dela Pietroasa).

În afară de acestea, numărul mai cuprinde o serie de articole și scrisori inedite, obținute de dl Al. T. S. dela Dna Sașa Odobescu. Între acestea, 11 scrisori, în limba franceză, dintr'o călătorie făcută în 1894, în tovărășia lui Vasile Borgovan, în Transilvania la Sângeorgiul Român.

Cele Trei Crișuri nr. 7-8 (Iulie-August) 1934. Oradea. Frumusețile naturale ale României — ilustrând articole despre turismul român — alternează cu: aspecte dela desvelirea monumentului lui Delavrancea, a plachetei de bronz Șt. O. Iosif, Mănăstirea dela Curtea de Argeș cu regele Ferdinand I. — dela a cărui moarte se împlinesc șapte ani — porturi naționale, rari dansatori români la concursul internațional de dansuri dela Viena etc. Un număr și bogat și pitoresc.

Gândul Vremii, revistă de ideologie, Nr. 7 (Sept.) 1934. Abon. anual Lei 100.— Articole de dd. I. M. Marinescu (Criza profesoratului universitar), M. Hai Uță (Regiunea Saar), P. P. Stănescu (Între democrație și demagogie), St. Diamandi (M. Ma-noilescu), C. R. Pascu (Correspondență din Canada: Situația economică a fermierilor americani și canadieni. Ajutoarele acordate de guvernele acestor țări. Alegeri provinciale), Câteva fragmente din comunicarea făcută de d. I. Petrovici, în 23 Dec. 1933, la Academia de Științe Morale și Politice din Paris.

În **Brașovul Literar** nr. 19—20 (Aug.) dl. C. Pavelescu își continuă firul amintirilor literare, evocând de astă-dată din ceața ultimului deceniu al veacului trecut figura poetului Al. Macedonschi. Dl. Dragoș Vrânceanu indică urzeala pe care s'ar putea realiza o grupare a forțelor literare ardelenene, în vederea creierii unei *nouă forme literare*, conformă cu „marea tradiție” a Ardealului. Dl. I. Focșeneanu, trecând în revistă pe scriitorii și publicațiile periodice ardelenene de azi, afirmă că „ultimul scriitor ardelean este A. Cotruș și că Ardealul post-belic nu mai face literatură și nu mai gândește decât politic”, îi opune rea-

litate: „În prezent, în Ardeal, este o risipire de energii, de ideal, de poezie, cum n'a cunoscut provincia aceasta din timpul Luceafărului“. — Versuri semnează în acest nr. dd. I. Focșeneanu, Em. Giurgiuca, Yvonne Rossignon, P. Pascu, Gr. Popa, I. Th. Ilea, O. Căba, C. S. Anderco și n. g. moisiu (că dl moisiu ține să rămână nume comun, o'nțelegem, dar cu ce drept strivește în tiparnița d-sale versurile și numele poetului maghiar Al. Petőfi — scris de d-sa *al. petőfi* — din care traduce, n'o înțelegem. Să aibă dreptate cei care văd explicația în tendința de a-l apropia de d-sa?); iar proză dd. Vl. Nicoară, Al. Ceușianu și M. Iordă. — Interesantul nr. dublu îl încheie Cronică — inteligent susținută de dd. I. Focșeneanu, P. Teodorescu și At. C. B. — însemnări și revista revistelor.

Prometeu nr. 3—4 (25 Iulie) 1934, începe cu un aspru și just rechizitoriu în chestia vinovaților nesancționați încă ai afacerii „Skoda“. Continuă cu alt rechizitoriu la adresa Statului, care „nu-și îndeplinește înalta lui misiune de a promova moralitatea, ci dimpotrivă încurajează în felurite chipuri imoralitatea publică (iscălește d-l Eft. Mărculescu). D-l I. Al. Bran-Lemeny vorbește despre Germania lui Hitler și de datoria Ligei Națiunilor de a o pacifica prin „anumite concesiuni“, care „nu se pot adresa însă regimului actual german, ci numai unui regim cu adevărat democratic.“ — D-l Dr. M. Suci Sibianu susține rubrica medicală, subliniind principiile de viață, care trebuie ținute în seamă pentru păstrarea sănătății. — Câteva amintiri despre Dr. Aurel Mureșianu povestește d-l V. Branisce, iar despre poetul, profesorul și gazetarul Ioan Al. Lapedatu scrie d-l V. Tudoran. — D-șoara E. Pitiș dă o impresionantă pagină de viață chinuită („Doi tovarăși“) și Diaconul I. Brânzea cheamă la „reapriinderea focului sacru al credinței în Dumnezeu“. —

Nr. 5—6 (pe Sept.—Oct.), primit la încheierea acestor pagini, aduce, pe lângă vechile colaborări, pe cele ale dd. Petre Teodorescu (despre profesorul, criticul și literatul M. Dragomirescu), V. Șt. Șuluțiu (despre Alfred Moșoiu), P. M. Vizirescu (Recenzie), V. Maximilian (Expoziția Lucia C. Reiner) și poezii de L. Costin, S. Giuca, N. G. Moisiu (trad. poeziei „Nebunul“ de Al. Petőfi). (De astă-dată cu inițiale mari. Oare de ce?) Din articolele dd. I. Al. Br. Lemeny și Eft. Mărculescu erupe îngrijorarea de viitorul nostru; la cel dintâi, în fața lipsei „curajului etic și politic“ al reprezentanților vieții noastre publice, de a ridica vâlul de pe „forțele oculte“ care „leagă mâinile“ celor cu țăspunderea; la al doilea, în fața nelimitării și lipsei de precizare a atribuțiunilor Statului, cari se împietesc reciproc în domeniile lor, de unde apoi o mulțime de abuzuri cu consecințe dezastruoase.

Sunt nr.-e care se cetesc cu folos. Fiecare nr. dublu de 48 pp. Lei 16.—

Litere, Nr. 12 (15 Sept.) 1934, Str. Popa Tatu 4 (N. N. Angelescu). Abon. anual lei 100. — Un număr incomod pentru d-l T. Arghezi.

În articolul prin din nr. 13 dela 1 Oct. d. E. Valuca dă expresiune unui în adevăr „ecou al gândului românesc, pornit în fiecare clipă cu dragoste și recunoștință cătră cei ce l-au cinstit și înălțat.“ De aceea, înfierarea „posturei de înconștiență și disgratioasă impertinență“ a celor care se complac în rolul „de a încerca cu orice preț diminuarea, dacă nu chiar nimicirea prestigiului nostru, murdărind cu neîncredere, cu dispreț, cele mai luminoase și mai demne nume ale țării“, va întâlni aprobarea tuturor Românilor de bun simț, apreciatori ai *faptelor*, roditoare de alte fapte, nu ai „agilităților stilistice“, nici ai ironiilor unor tineri prea încrezuți și prea răsfațați.

Sunt valori în viața neamurilor, care, fără să facă măcar un gest de apărare în fața atacului, își strivesc detractorii numai prin ricoșarea spre obrazul acestora a săgeților îndreptate împotriva lor.

Tot în pg. întâi se dă o concisă caracterizare a „temutului și în același timp respectatului“ istoriograf și critic literar G. Bogdan-Duică, a cărui pierdere „se va resimți multă vreme, — atâtea puncte întunecoase din ist. lit. noastre așteptându-și dela el luminarea“. — Dl I. E. Torouțiu relevă tardivitatea și inutilitatea unor „descoperiri“ — în realitate lucruri de mult cunoscute celor inițiați — din opera lui M. Eminescu. — Nr-ul foarte variat și sprinten îl completează un fragment de roman (de I. Răcăciuni), poezii, recenzii, note și interesantele răspunsuri (în cont.) la ancheta asupra „raportului dintre poezia actuală și marele public“.

S'au mai primit: a) **Cărți**.

Iosif Schiopul: Diploma andreiană din 1224 și alte documente false sau fals interpretate (cu 5 facsimiluri și 1 hartă în culori. Cluj, Cartea Românească 1934. Format 17/25 cm. Pp. 124. Lei 50. Vom reveni.

Victor Jnga: Aspecte și tendințe în viața economică a Ardealului. Cluj 1934. Format 15¹/₂/23 cm. Pp. 26.

Immanuel Kant: Critica rațiunii practice. În rom. de *Dumtru Cristian Amzăr* și *Paul Vișan*. Cu două note introductive: Viața lui Im. Kant, de C. Rădulescu-Motru; Asupra rațiunii practice, de Nae Ionescu. (Biblioteca de Sociologie, Etică și Politică a Institutului Social Român). Vom reveni.

Ernest Bernea: Botezul în satul Cornova. Incercare de interpretare sociologică. Pp. 26. Extras din „Țara Bârsei“, 1934.

I. Nisipeanu: Elemente de psihologie, pentru cl. VI-a secundară. Ediția II-a. „Cultura Românească“ S. A. R. Pp. 470. Lei 110.

I. Nisipeanu: Elemente de logică și introducere în filosofie, pentru cl. VII-a liceală. Ed. I. „Cultura Românească“. Pp. 234, Lei 90.

Rey Arcadie: Hazard. Suceava 1934. Pp. 42. Fără indicarea prețului.

b) Reviste.

Blajul anul I. nr. 9 (Septembrie) 1934. D-l Tuluiu Racoță publică un articol despre „Influența internă în cronica lui Ioan Neculce“, iar Dr. N. Lupu trei scrisori (două traduse din latinește) ale lui Petru Maior către episcopul Bob la 1785. În două P. M. se roagă „a nu întârzia cu „introducția sa (la protopopie)“, iar în a treia după primirea „scrisorilor de numire“, mulțumește pentru „îngrămădirea de daruri“ cu care l-a „împodobit“ făcându-l protopop al Gurghiului și vizitator al tractului Abafai.

Viața Ilustrată, nr. 7 (Sept.) 1934. Sibiu.

Orientări, nr. 7—8 (Iulie—August) Moinești.

Familia nr. 4 (Iulie—August) Oradea.

Viața Românească nr. 15—16 (August) București.

Buletinul Demografic al României. Fasciculele pe Febr. Martie și Aprilie 1934. Director: Dr. Sabin Manuilă, București.

Viața Ilustrată, Sibiu, nr. 8 (Octombrie)

Renașterea (Cluj) nr.-ul dela 30 Sept. cu un remarcabil portret al † Prof. Gh. Bogdan Duică, din pana d-lui Dr. I. Mateiu.

Provincia Literară, nr. 6—8 (Iulie—August) Sibiu.

Plaiuri Săcelene nr. 7—8 (Iulie—August), Satulung-Săcele (j. Brașov). Nr. 9—10 (Sept. Oct.). Un număr mai bun, care începe a semăna a revistă și care n'are nevoie de „pozele“ săcelenilor vii ca să fie răsfoit și citit.

Vraja Mării nr. 6—7 (August), Constanța.

Colinda nr. 3—6 (Martie—Iunie), Găinești (j. Covurlui) Abon. Lei 100.

Neamul Românesc pentru popor nr. 16 (16 Aug.) 17 (1 Sept.) 18 (16 Sept.) 19 (1 Oct.) București.

Poporul Românesc nr. 13 (1 Sept.) 15 (1 Oct.), Gara Chițila (Ilfov.)

Pagini Literare anul I. nr. 5 (15 Sept.) 1934, Turda. Număr în ascensiune.

Transilvania, Buletin de tehnică culturală No. 4 (Iulie—Aug.) 1934. Sibiu.

Gazeta Cărților Nr. 5 (1 Oct). Întârziat, dar, în schimb, nr. bogat și de interes.

Jertfa prietenilor, pe anul 1934.

Dr. Brediceanu Caius, ministrul României la Viena	Lei 600.—
Camera de Com. și Industrie, Brașov	„ 240.—
Dr. Colbazi Emil, medic primar de spital, Brașov	„ 240.—
Ing. Eremie Tiberiu, București	„ 1000.—
Dr. Gârbacea I. prof. la Acad. Comercială, Cluj	„ 360.—
Gamber Rupert, student, Orșova	„ 40.—
Inginer Ionică I., dir. Fabricii de celuloză, Brașov	„ 50.—
Lapedatu I., dir. la Bca Naț., București	„ 240.—
Dr. med. Manuilă Sabin, dir. Of. de Recensământ, București	„ 640.—
Olariu Nic., dir. de bancă, Luduș	„ 40.—
Dr. Opriș Oct., medic maior, Arad	„ 40.—
Săcăreanu Ion, consulul României la Praga	„ 132.—
Schiopul Iosif, atașat de presă, Berna	„ 100.—
Căp. Sorescu Gh., dir. la Fabrica de laminat, Brașov	„ 180.—
Ing. Spărchez Zeno, șeful Ocolului Silvic, Satu-Mare	„ 240.—
Dr. Stănilă N., cons. la Curtea de Casație, București	„ 86.—
Dr. med. Stinghe Valer, Brașov	„ 240.—
Stoian G. I. avocat, fost deputat, București	„ 120.—
Dr. Sulică Alexe, medic, Brașov	„ 40.—
Tohăneanu I. dir. lic. „V. Alecsandri“ Galați	„ 1000.—
Zerneveanu N., dir. la Soc. de cărbuni Petroșani, București	„ 740.—

Tuturora calde mulțumiri.

ABONAȚII

care și-au mai achitat abonamentul.

Pe anul 1933.

Dir. lic. „Gh. Barițiu“, Cluj.
 Grama V., farmacist, Făgăraș.
 Ivan Nic., episcop, Cluj.
 Dr. Jinga V., prof. Acad. Com., Cluj.
 Dr. Minea Ioan, prof. univ., Cluj.

Până la 30 Aprilie 1934.

Bogdan I. Marioara, București.
 Dir. lic. „Regina Maria“ Cluj.
 Dr. med. Spărchez Tiberiu, Cluj.
 Dr. Țeposu E., prof. univ., Cluj.

Până la 31 August 1934.

Saftu Eugen, preot căpitan, Ploești.

Până la 1 Oct. 1934.

Mateescu N. C., prof., R. Vâlcea

Pe întreg anul 1934.

Dr. Baciu Aurel, avocat, Tg. Mureș
 Dr. Blaga Lionel, not public, Sibiu.
 Burduoiu Maria Brașov.
 Buzea Ion, profesor, Oravița.
 Cartea Românească, Cluj.
 Cosma R., dir. șc., fost rev. șc. Stupini-
 Brașov.
 Dr. Cristea N., not. public, Sibiu,
 Dr. Curta Romul, avocat, Agnita.
 Dan P. insp. gen. șc. î. r. Oradea.
 Dr. Gociman A., prof. Acad. Com. Cluj
 Hamzea I., primpretor, Săn Mărtin
 Dr. Neaguș A., adv., deputat, Brașov.
 Nestorescu Alex., librar, Sf. Gheorghe.
 Dr. Nistor D., prefect, Timișoara.
 Oancea N., profesor, Brașov.
 Russu Gh. funcț. Bca Naț., Călărași.

Sânjoanu F. profesor, Braşov.
Tartescu I. I., avocat, Brăila.
Tiberiu I., comerciant, Braşov.
Toma I., inginer silvic, Orăştie.
Ing. Ulescu Alex., dir. Fabrica de Avi-
oane, Braşov.
Dr. Ungur S., avocat, Braşov.

Până la 1 Martie 1935.

Beleuță I., prof. Acad. Teol., Sibiu.

Până la 30 Aprilie 1935.

Bunescu Elena, Rucăr.
Dr. Guiman Gh., primpretor, M. Ciuc.
Olariu N., dir. de bancă, Luduş

Până la 30 Iunie 1935.

Dr. Acelenescu Oct., not. public, Teiuş.

Până la 31 Oct. 1935.

Hossu-Longin Fr., avocat, Băseşti.

Pe întreg anul 1935.

Dr. Millea Aurel, adv., deputat, Cluj.
Noaghea I., med-vet., Braşov.
Schiopul Iosif, cons. de presă, Berna.
Dr. Voicu C., adv., fost primar, Braşov

Mulțumiri tuturor celor care ne avansează încrederea lor, dându-ne
posibilitatea să putem apărea regulat.

Importantul studiu al d-lui Aurel A. Mureşianu „*Iluzia dacică*“, apărut în revista noastră, a fost tras și în volum într'un număr foarte restrâns de exemplare. În Bucureşti se găseşte la librăria Pavel Suru, unde se află și revista noastră, și în Cluj la librăria Cioflec.

Poșta Redacției.

Dlul *D. Olariu*. Sosind prea târziu pentru nr-ul acesta, frumoasa „Cântare către tine“ va apărea în nr. de Crăciun. Mulțumiri.

In atențiunea On. Direcțiunii P. T. T.

S. S. părintele protopop i. r. Dr. Ilie Dăianu ni se plânge că n'a primit nr. 5 al revistei, deși de aici i s'a trimis la 4 Sept. a. c. la adresa Cluj, Str. N. Iorga 8. E nu numai interesul nostru ci și al încrederii de care trebuie să se bucure instituția Poștei, ca să se afle vinovatul care a sustras exemplarul dela destinație.

DOMNI

care preferă achitării unei datorii de onoare, publicarea numelui lor aici. Preferința aceasta ne desarmează, făcând de prisos comentarul nostru.

(Continuare)

Dr. med. Bude Traian, Avrig, dator dela 1 VII. 1933 — 1 IX. 1934.
Dr. Moldovan Ioan, avocat, Beclean, dator dela 1 I. 1933 — 1 IX. 1934.
Dr. Pavelea Oct., avocat, Beclean (j. Someş), dator dela 1 I. 1933 — 1 IX. 1934.
Năstăsescu-Cândeşti E., Com. Cândeşti (j. R. Sărat), dat. dela 1 V. 1931 — 1 IX. 1932.
Petu I., fost primar Turcheş, dator dela 1 V. 1930 — 1 III. 1932.
Odor N., prof. Satulung, „ „ „ — 1 V. 1932.
Orghidan Victoria, Bucureşti „ „ „ — 1 III. 1933.
Primăria cōmunei Teliu „ „ „ — 1 III. 1933.
Runcan G. Ioan, Sf. Gheorghe „ „ „ — 1 VII. 1932.
Sângeorzan Val., f. notar, Int. Buzău, dat. dela 1 V. 1930 — 1. VII. 1932.

Vom continua și vom reveni.

Numărul acesta a apărut la 19 X. 1934.

TABLA DE MATERII

A ANULUI VI (1934)

Studii, articole, documente

	Pagina
<i>Amzâr C. Dumitru:</i> Cercetarea vieții noastre sătești . . .	122
<i>Banciu Axente:</i> Scrisori vechi	222
” ” Vasile Goldiș	134
” ” Maria Dima	240
” ” Un simbol (Dr. Aurel Mureșianu) . .	291
” ” La căpătăiul duor morminte (Alex. Bogdan și G. Bogdan-Duică	499
<i>Bernea Ernest:</i> Botezul în satul Cornova. Incercare de interpretare sociologică	229, 357
<i>Bologa L. Val:</i> Profesorul nostru Al. Bogdan	522
<i>Branca Șt.-Ceușianu:</i> Cronica evenimentelor din 1848—1849	551
<i>Ceușianu Alex.:</i> Vremuri de osândă. Revoluția 1848—1849 din perspectiva unui orașel ardelenesc	318, 395, 530
<i>Colan Ion:</i> Școala țărănească	226
<i>Dr. Dăianu Ilie:</i> Luptătorul condeiului național (Dr. A. Mureșianu)	435
<i>Gherghel Ion:</i> Poezii germani în oglinda tălmăcirilor românești	125
<i>Göllner Carol:</i> Memorii anterioare proclamației dela Islaz	32
<i>Dr. N. G. V. Gologan:</i> Semne bune în viața economică mondială	442
<i>Lăzărescu C. Emil:</i> Notă despre documentele Țării Bârsei și Cavaleriei Teutoni	336
<i>Moga Ion:</i> Aurel Mureșianu	295
<i>Mureșianu A. A.:</i> Iluzia „dacică”	3, 195, 299
<i>Mușlea Candid:</i> Protopopul Gh. Haines (1769—1812).	14, 99, 211
<i>Pitiș Ecaterina:</i> D. Cabadaev	566
<i>Pușcariu Sextil:</i> Numele satelor noastre	387
<i>Salmen Norbert:</i> Scrisori vechi	218, 369, 447, 560
<i>Schiopul Iosif:</i> Cavalerii Teutoni și Țara Bârsei	414
<i>Tartler Th.-Ludu I.:</i> Cronica comunei Prejmer	457
<i>Teculescu Horia:</i> Un dascăl al dascălilor: Gh. Bogdan-Duică	512
<i>Tulbure Gh.:</i> Părintele Chiril	113

Literatură:

Poezii:

<i>Banu D. Gh.:</i> Sfârșit de poveste (p. 65), Cu vremea (65), Foaie veștedă (166) Despărțire (166), Lilieci (260), Cântec de primăvară (260), Odată cu relele.	466
<i>Bernea Ernest:</i> Psalm (40), Noapte (40), Psalm (149), Noapte (149) Psalm	571
<i>Focșeneanu I.:</i> Soclul fără statuie (45), Intim	243
<i>Günther Cr. I.-S. B.:</i> Cântec	575
<i>Lemeny Br. Al. I.:</i> Icar în actual (146), Mai (242) Toamna	574
<i>Longfellow- C. Comanescu:</i> Săgeata și cântecul	466
<i>Marin Aurel:</i> Orb, (56), Moartea fetiței blonde (156) Miniatură (157), Noapte bună (157) Baladă	250

	Pagina
<i>Milovan-Bonțanu I.</i> : Vlădicul I. Micu (Klein)	147
<i>Netea Vasile</i> : Meșterul Manole (165), Lacrimi de iubire (165), Sborul cel mare (252), Ideal (252), Mocearul (464), Pământului	465
<i>Rilke M. Rainer-S. B.</i> : Toamnă (456), Zi de toamnă (456), Din „Das Stunden-Buch“	575
<i>Samarineanu I.</i> : Chip omenesc	257

Poezii:

<i>Bănuț P. Aurel</i> : Viața omenească	41, 150, 245
„ „ „ Pagini de umor și satiră: Românul și ideea (253), Hoțul cu formele 'n regulă	256
<i>Ceușianu Al.</i> : Epilog	48
<i>Lascarov-Moldovanu Al.</i> : Flori de lumină: Puțin credinciosule (36), Darul lerarhului (37), Cei doi frați (38), Cel ce m'a suduit (567). Tablourile cele urâte	568
<i>Petrescu-Petra Horia</i> : Stingere (58), Cu „manjeta“ nemânjită	158
<i>Tamba S.</i> : Din stânga și din dreapta	66, 167, 467

Diverse

<i>Banciu Axente</i> : Pe marginea unei plăci comemorative	142
<i>Teculescu Horia</i> : In ziua amintirilor	527
<i>Red. Ț. B.</i> : Din corespondența redacției	78, 285

Dări de seamă

<i>Alecsandri V.</i> : Poezii pop., publicate de Gh. Giulea (B)	140
<i>Amzăr C. D.</i> : Ce însemnează a învăța filosofie (C. S.)	482
<i>Anuarul lic. „P. Maior“</i> , Gherla (B)	180
<i>Anuarul Inst. de Studii Clasice al Univ. din Cluj</i> , p. II, pe anii 1928—1932	183
<i>Anuarul Șc. de ucenici</i> , Sibiu (B)	269
<i>Anuarul lic. „Principele Nicolae“</i> , Sighișoara (B)	377
<i>Anuarul Arhivei de Folklor II.</i> (Sever Pop)	373
<i>Astra-Brașov</i> , Raportul gen. pe anii 1933—1934 (B)	576
<i>Biblioteca pop. a Asociațiunii</i> (B)	90
<i>Biblioteca școlară</i> (B)	182
<i>Biblioteca „Pământ și suflet oltenesc“</i>	272
<i>Breazu I.</i> : Viața literară rom. în Ardealul de după unire (B)	269
<i>Camea de Comerț și Ind. Brașov</i> : Raportul pe 1933 (B)	577
<i>Capidan Th.</i> : Aromânii (Sever Pop)	79
<i>Cartea Dorului</i> : Col. „Pagini alese“	275
<i>Cazacu D.</i> : Probleme de actualitate. In ghiarele foamei	485
<i>Dima Al.</i> : Motive hegeliene în scrisul eminescian (Șt. I.)	485
<i>Dragomir Augusta</i> : Pagini din ziarul meu. Versuri și proză (Ecat. Pitiș)	87
<i>Esopeia</i> : Col. „Pagini alese“	275
<i>Dr. Făcăoaru G.</i> : Șomajul în România (I.)	484
<i>Greco-Morariu Victoria</i> : Patru povești bucovinene (B)	485
<i>Herovanu M.</i> : Țara visurilor împietrite	275
<i>Iorga N.</i> : O altă istorie contemporană (A. M.)	261
„ „ Doux siècles d'histoire de Venise (A. M.)	263
„ „ Textes historiques du moyen-âge, destinés aux étu- diants (A. M.)	264

<i>Iroaie P.</i> : Cernăuțul folcloric	485
<i>Lapedatu Al.</i> : Abolirea protectoratului rusesc în Țările Române (A. M.)	176
<i>Lascarov-Moldovanu Al.</i> : Mamina, roman, (Șt. I.)	271
<i>Lemeny Br. Al. I.</i> : Talaz. (Eft. Mărculescu)	173
<i>Liga Culturală</i> , secția Brașov: Știință și filosofie contemporană. Trei conferințe (C. Sasu)	475
<i>Lungianu Mih.</i> : Povești (V. Branisce-Căliman)	479
<i>Maițian I.</i> : Țara Năsăudului înainte de instituirea regimentului de grăniceri (A. Sacerdoțeanu)	576
<i>Mateiu Ion</i> : Ioan Al. Lapețu (B)	582
<i>Moga I.</i> : Rivalitatea polono-austriacă și orientarea politică a Țărilor Române la sfârșitul sec. XVII (Ioachim Crăciun)	472
<i>Morariu Leca</i> : De-ale cirebirilor III (B)	89
<i>Dr. Nicoară E.</i> : Fincerețe-Bătrânețe (Dr. A. Sulică)	265
<i>Dr. Nicoară și Netca V.</i> : Figuri mureșene (B)	378
<i>Niculescu Varone T. G.</i> : Portul național românesc (B)	488
<i>Olteanu I.</i> : Capitalul național din Ardeal și problema converșinții (B)	273
<i>Petrescu M. I.</i> : Sănătatea și fericirea în viață (B)	181
<i>Ploșșor N.</i> : Amintiri (Șt. I.)	271
" " Cântece țigănești (B)	275
<i>Popa-Lisscanu G.</i> : Sicules et Romains (A. M.)	175
" " Gesta Romanorum și Descriptio Europae Orientalis. Isoave ale ist. Românilor (B)	487
<i>Predescu Lucian</i> : Panait Cerna. Viața și opera (B)	89
<i>Prohászka O. - Rinea I.</i> : Concepția superioară a vieții (I. Al. B. L.)	178
<i>Sacerdoțeanu A.</i> : Marea invazie tătară și Sud-Estul european (A. A. M.)	376
<i>Satul și Școala</i> : Omagiu profesorului O. Ghibu (B)	88
<i>Simionescu I.</i> : Ecvator. Tropice. Bibl. Cunoștințe folositoare	276
<i>Stoica Sever.</i> : Tehnica partidelor revoluționare (Șt. I.)	270
" " Anschlussul (B)	273
<i>Tolstoi N. L. — G. B. Rareș</i> : Fericirea casnică, roman, (Val. Branisce-Căliman)	480
<i>Tontsch Hermann</i> : Die Honteruspresse in 400 Jahren (A. M.)	177

Despre reviste, anale, buletine

Abecedar nr. 41—44 (188), Analele Dobrogei pe anii 1932—1933 (183) Arhivele Olteniei nr. 69—70 (186), Blajul (184, 188, 281), Brașovul Literar și Artistic (91, 281, 584) „Buletinul grupării Thesis, Sibiu (484 I.), Cele trei Crisuri (584), Conv. Literare (584), Culegătorul (185), Dacoromania an. VII (582), Familia (278), Frize (276), Gazeta Cărților (379, 490), Gândul Vremii (584), Milcovia (280), Neamul Românesc pt. popor (280), Orientări (281) Pagini Literare (379), Prometeu (380, 585), Revue de Transylvanie (489, 583), Școala Prahovei (92 I.), Siebenbürgische Vierteljahrsschrift (93), Societatea de Mâine (93, 182, I. Al. Br. L.), Transilvania (279), Viața Ilustrată (279), Pastorală de Paști a P. S. S. Episcopului N. Ivan (282), *Paginile Administrației*: Abonați, sprijinitori, restanțieri (94, 190, 287, 382, 495, 588).

